ভারতীয় নাগরিক সুরক্ষা সংহিতা, ২০২৩
(BNSS - 2023)

→ Section 2 - definitions:-

(a) "audio-video electronic" means shall include use of any communication device for the purposes of video conferencing, recording of processes of identification, search and seizure or evidence, transmission of electronic communication and for such other purposes and by such other means as the state government may, by rules provide."

(b) "Bail" means release of a person accused of or suspected of commission of an offence from the custody of law upon certain conditions imposed by an officer or court on execution by such person of a bond or a bail bond.'

(c) "bailable offence" - The first schedule.

(f) "cognizable offence":-

(h) "complaint" any allegation made orally or in writing to a magistrate with a view to his taking action under this Sanhita. does not include police report.

(z) "warrant case" means a case relating to an offence punishable with death, imprisonment for life or imprisonment for a term exceeding two years.

Chap - II

"Constitution of a criminal courts and offices"

→ Section 8 6 - classes of criminal courts

(i) court of session (ii) JMFC

(iii) JM second class

(iv) executive magistrates.

Important Section and Points of BNSS

* ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા, ૨૦૨૩ હેઠળની અગત્યની જોગવાઈઓ.

* [BNSS મુજબ ગુનાઓની પ્રક્રિયા]

↓

1. એફ.આઈ.આર (પ્રકરણ-૧૩)
2. ધરપકડ (પ્રકરણ-૫)
3. જામીન અને જામીન ખત (પ્રકરણ-૩૫) (જુના૩૩)
4. તપાસ (પ્રકરણ-૨૬ & ૧૩)
5. ચાર્જશીટ (તહોમતનામું) (પ્રકરણ-૧૩, કલમ-૧૯૩)
6. સમન્સ અને વોરંટ (પ્રકરણ-૬)
7. ચાર્જ (પ્રકરણ-૧૮) તહોમતનામું
8. ન્યાયાધીશ સમક્ષની પ્રક્રિયા (પ્રકરણ ૧૯ & ૧૮)
9. વોરંટ કેસ (પ્રકરણ-૨૦)
10. સમન્સ કેસ (પ્રકરણ-૨૧)
11. સંક્ષિપ્ત કાર્યવાહી (પ્રકરણ-૨૨)
12. સોદાબાજીની કબૂલાત (plea-bargaining) (પ્રકરણ-૨૩)
13. પ્રકરણ-૧૦, ૧૧, ૨૭, ૨૯, ૩૦, ૩૧, (૩૪), ૩૩

[મહત્વની કલમો]

ક. 251, 263 - તહોમતનામું ઘડવું

ક. 250 - છોડી મૂકવું (discharge) ચાર્જ નહી ઘડવો.

ક. 269 - ચાર્જ ઘડવાની રીત

ક. 230-231 - ચાર્જશીટ અને એફ.આઈ.આર.ની કોપી ફ્રીમાં આપવી.

→ પ્રકરણ-૨૪ - જેલમાં કેદમાં રખાયેલ કે અટકાયતમાં રખાયેલ વ્યક્તિઓને હાજર કરવા વિશે.

→ પ્રકરણ-૨૫ - પુરાવા મેળવવા તપાસણીઓ સંબંધી જોગવાઈઓ.

→ પ્રકરણ-૨૯ - ફેંસલો

→ પ્રકરણ-30 - મોતની સજાના હુકમો બહાલી માટે સાદર કરવા બાબત

→ પ્રકરણ-3૧ - અપીલો

→ પ્રકરણ-3૨ - નિર્ણયાર્થે હવાલો અને ફેરતપાસ

→ પ્રકરણ-3૩ - ફોજદારી કેસો તબદીલ કરવા બાબત

પ્રકરણ - ૩૨ - આરોપીના અંગત ઝડતી, માફી અને હાજરી

કલમ-૧ આ સંહિતા "ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા-2023 કહેવાશે.
પ્રકરણ ૯, ૧૧ અને ૧૨ ને લગતી હોય તે સિવાયની આ સંહિતાની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે નહિ. (૧) નાગાલેન્ડ રાજ્યને
(૨) આદિજાતિ વિસ્તારોને. (છઠ્ઠી અનુસૂચી)

કલમ-૨ વ્યાખ્યા:-
(ઇ) "ઓડિયો વિડિયો ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમ" એટલે વિડિયો કોન્ફરન્સીંગ હેતુ માટે કોઈપણ સંચાર ઉપકરણનો ઉપયોગ, ઓળખ પ્રક્રિયાનું રેકોર્ડીંગ, ઝડતી અને જપ્તી કે લેવાના પુરાવો, ઇલેક્ટ્રોનિક સંદેશાવ્યવહારનું પ્રસારણ અને આવા અન્ય હેતુઓ માટે આવા અન્ય માધ્યમોનો પણ સમાવેશ થાય છે.

(ય) 'જામીની ગુનો' એટલે પહેલી અનુસૂચિમાં જામીન લઈ શકાય એવા ગુના તરીકે દર્શાવેલ અથવા તે સમયે અમલમાં હોય એવા અન્ય કોઈ કાયદાથી જેમાં જામીન લઈ શકાય તેવો ગુનો. (જામીન મુક્તિ / બાંહેધરી)

(ચ) "ફરિયાદ" એટલે કોઈ જાણીતા કે અજાણ્યા વ્યક્તિએ અમુક ગુનો કર્યો છે. એવો મેજિસ્ટ્રેટને આ સંહિતા હેઠળ તેમણે પગલાં લેવા માટે કરાયેલા મૌખિક કે લેખિત આક્ષેપ, પરંતુ એમાં કોઈ પોલીસ રિપોર્ટનો સમાવેશ થતો નથી. @ Jayesh. S. Mali

(ર) "ઇલેક્ટ્રોનિક સંદેશાવ્યવહાર" એટલે કોઈપણ લેખિત, મૌખિક, ચિત્ર માહિતી અથવા વિડિયો સામગ્રીનો સંચાર ઇલેક્ટ્રોનિક ઉપકરણોના માધ્યમ દ્વારા પ્રસારિત અથવા સ્થાનાંતરિત કરવા માટે ટેલિફોન, મોબાઇલ ફોન અથવા અન્ય વાયરલેસ ટેલિકોમ્યુનિકેશન ડિવાઇસ અથવા કમ્પ્યુટર અથવા ઓડિયો વિડિયો પ્લેયર અથવા કેમેરા અથવા અન્ય કોઈપણ ઇલેક્ટ્રોનિક ઉપકરણ અથવા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેરનામાથી નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલ ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપ સહિત ઉપકરણના માધ્યમોનો સમાવેશ થાય છે.

(ઘ) "ગુનો" એટલે તે સમયે અમલમાં હોય તે કાયદાથી શિક્ષાને પાત્ર ઠરાવેલું કોઈપણ કૃત્ય કે કાર્યલોપ.

(ડ) "પોલીસ રિપોર્ટ" એટલે કલમ ૧૭૩ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટને પોલીસ અધિકારીએ મોકલેલો રિપોર્ટ.

(ણ) "પોલીસ સ્ટેશન" એટલે રાજ્ય સરકારે સામાન્ય રીતે અથવા ખાસ કરીને પોલીસ સ્ટેશન તરીકે જાહેર કરેલું સ્થળ કે સ્થાન

(ત) "પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર" એટલે કલમ ૨૪ હેઠળ નિમાયેલ વ્યક્તિ અને તેમાં પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની સૂચનાઓ મુજબ કામ કરનાર વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે.

— "સમન્સ કેસ" એટલે વોરંટ કેસ ન હોય તેવો કોઈ ગુના સંબંધી કેસ

→ "ભોગ બનનાર" એટલે એવી વ્યક્તિ જેણે આરોપી વ્યક્તિના કૃત્ય અથવા કાર્યલોપના કારણે કોઈ નુકશાન કે ઈજા થઈ હોય અને તેમાં "ભોગ બનનાર"ના વાલી કે કાયદેસર વારસદારનો સમાવેશ થાય છે.

→ "વોરંટ-કેસ" - એટલે મોતની, આજીવન કેદની અથવા બે વર્ષથી વધુ મુદતની કેદની શિક્ષાને પાત્ર ગુના સંબંધી કેસ.

[પ્રકરણ-૨]

"ફોજદારી ન્યાયાલયો અને કચેરીઓની રચના"

કલમ-૬ ફોજદારી ન્યાયાલયોના વર્ગો -

~~(૧) સેશન્સ સેશન્સ~~

(૧) સેશન્સ ન્યાયાલયો

(૨) પ્રથમ વર્ગના જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટો } દરેક જિલ્લામાં, રાજ્ય સરકાર

(૩) બીજા વર્ગના જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટો } અને ઉચ્ચ ન્યાયાલય સાથે વિચાર

(૪) એક્ઝિક્યુટીવ મેજિસ્ટ્રેટો વિનિમય કરીને.

@ Jayesh-s-vauli

[સુપ્રીમ કોર્ટ]

↓

~~હાઈકોર્ટ~~ [હાઈકોર્ટ]

↓

[સેશન્સ કોર્ટ]

↓

[બીજા વર્ગના જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ]

↓

[પ્રથમ વર્ગના જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ]

↓

[એક્ઝિક્યુટીવ મેજિસ્ટ્રેટો]

કલમ:૯ સેશન્સ ન્યાયાલય:

રાજ્ય સરકાર દરેક સેશન્સ વિભાગ માટે એક સેશન્સ ન્યાયાલયની સ્થાપના કરશે. ઉચ્ચ ન્યાયાલય નિમણૂક કરશે. વધારાના સેશન્સ જજ.

કલમ:૯ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટોના ન્યાયાલયો :

કલમ:૧૦ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અને વધારાના ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ

કલમ:૧૧ સ્પેશિયલ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટો

કલમ:૧૪ એક્ઝિક્યુટીવ મેજિસ્ટ્રેટો (જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટો) રાજ્ય સરકાર

કલમ:૨૪ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર: દરેક ઉચ્ચ ન્યાયાલય માટે, કેન્દ્ર સરકાર કે રાજ્ય સરકારના ઉચ્ચ ન્યાયાલય સાથે વિચાર વિનિમય કર્યા પછી,
તેવા ન્યાયાલયમાં યથાપ્રસંગ, કેન્દ્ર સરકાર કે રાજ્ય સરકાર વતી કોઈ ફોજદારી કામ, અપીલ કે બીજી કાર્યવાહી ચલાવવા માટે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર નીમશે અને એક કે તેથી વધુ વધારાના પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરો પણ નીમી શકશે.

→ કેન્દ્ર સરકાર, કોઈ પણ કેસ ચલાવવાના હેતુ માટે કોઈપણ જિલ્લા અથવા સ્થાનિક વિભાગમાં એક કે તેથી વધુ વધારાના પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરો નીમી શકશે.

→ દરેક જિલ્લા માટે, રાજ્ય સરકાર પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર નીમશે અને તે જિલ્લા માટે એક કે તેથી વધુ વધારાના પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરો પણ નીમી શકશે.

"ફોજદારી ગુના માટે કામ ચલાવનાર અધિકારી" = PP.

→ ઓછામાં ઓછી (સાત) વર્ષ સુધી એડવોકેટ તરીકે વકીલાત કરી હોય તે વ્યક્તિ જ (PP) તરીકે નીમવા માટે લાયક ગણાશે.

→ કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર કોઈ કેસ કે વર્ગના કેસો માટે, ઓછામાં ઓછા (દસ) વર્ષ સુધી વકીલાત કરી હોય તે એડવોકેટને સ્પેશિયલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર તરીકે નીમી શકશે.
(SPP)

કલમ:૨૫ મદદનીશ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર :-

→ રાજ્ય સરકાર દરેક જિલ્લામાં મેજિસ્ટ્રેટના ન્યાયાલયમાં ફોજદારી કામ ચલાવવા માટે એક કે તેથી વધુ મદદનીશ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની નિમણૂંક કરશે.

→ જો કોઈ ખાસ કેસ માટે મદદનીશ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર ઉપલબ્ધ ન હોય, ત્યારે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, રાજ્ય સરકારને ૧૪ દિવસની નોટિસ આપ્યા પછી કોઈ (અન્ય વ્યક્તિને)

તે કેસ માટે મદદનીશ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર તરીકે નિમણૂક કરી શકે છે.

પરંતુ કોઈ પોલીસ અધિકારીની મદદનીશ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર તરીકે નિમણૂક થઈ શકશે નહીં. જો કે —

(ક) જેના સંબંધમાં આરોપી સામે કાર્યવાહી ચલાવવામાં આવી રહી હોય તે ગુનાની પોલીસ તપાસમાં તેણે ભાગ લીધો હોય તો અથવા

(ખ) ઈન્સ્પેક્ટરથી ઉતરતા દરજ્જાનો હોય તો

કલમ-20 ફરિયાદપક્ષની કચેરી (Directorate of Prosecution)

(1) રાજ્ય સરકાર - જિલ્લામાં એક ફરિયાદ પક્ષની કચેરી સ્થાપિત કરશે. તેમાં એક કે એકથી વધુ ફરિયાદ પક્ષના નિયામક રાખી શકાશે. + કરેલ નિમણૂંક + 15 વર્ષથી વધુ એડવોકેટ + જજ બનવા લાયક હોય તે લાયકાત.

→ ફરિયાદ પક્ષની કચેરીના વડા ફરિયાદ પક્ષના નિયામક રહેશે. જેઓ રાજ્યના ગૃહખાતાના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ કાર્ય કરશે.

→ નિયામકની સત્તા અને કાર્યો :- આ કચેરીનું નિરીક્ષણ અને દેખરેખ કરવા + ઉપરોક્ત આપેલ સમયમાં + ગુનો મૃત્યુ + 10 વર્ષ કે તેથી વધુ સજાપાત્ર કેસોની બાબત પણ જોશે.

* નાયબ નિયામકની સત્તા અને કાર્યો : એવા કેસો જેમાં ગુનો સાત વર્ષ અથવા વધુ સજાનો પણ જોશે, પરંતુ 10 વર્ષથી ઓછી સજાના પણ જોશે. તેવા કેસોનું તાત્કાલિક નિકાલ સુનિશ્ચિત કરવા.

* મદદનીશ નિયામકનું કાર્ય : કેસોનું નિરીક્ષણ કરવાનું જેમાં ગુનો સાત વર્ષથી ઓછી સજાના પણ જોશે.

[પ્રકરણ - 3]

"ન્યાયાલયોની સત્તા"

કલમ:21 ગુનાની ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકનાર ન્યાયાલયો :

(ક) ભારતીય ન્યાય સંહિતા, 2023 હેઠળના કોઈપણ ગુનાની ઇન્સાફી કાર્યવાહી —

(૧) ઉચ્ચ ન્યાયાલય અથવા
(૨) સેશન્સ ન્યાયાલય અથવા
(૩) પહેલી અનુસૂચિમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે આવા ગુનાની ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકે તેવા અન્ય ન્યાયાલય દ્વારા થઈ શકશે.

પરંતુ કે ભારતીય ન્યાય સંહિતા, ૨૦૨૩ ની કલમ, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦ અથવા ૭૧ હેઠળનો કોઈ ગુનો શક્ય હોય ત્યાં સુધી મહિલા ન્યાયાધીશ ચલાવતી અદાલત દ્વારા કેસ ચલાવવા જોઈએ.

જ્યારે કાયદા હેઠળ કોઈ ગુનાની ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરવા માટે તે કાયદામાં કોઈ ન્યાયાલયનો ઉલ્લેખ કર્યો હોય ત્યારે તે ન્યાયાલયે તે કરવી જોઈશે. અને જ્યારે આવા ન્યાયાલયનો ઉલ્લેખ ન હોય ત્યારે....

(૧) ઉચ્ચ ન્યાયાલય અથવા
(૨) પહેલી અનુસૂચિમાં દર્શાવ્યા મુજબ આવા ગુનાની ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકે.

કલમ ૨૨: ઉચ્ચ ન્યાયાલયો અને સેશન્સ જજ ફરમાવી શકે તે સજા -
(૧) ઉચ્ચ ન્યાયાલય કાયદા અનુસારની કોઈ પણ સજા ફરમાવી શકશે.
(૨) સેશન્સ જજ અથવા વધારાના સેશન્સ જજ કાયદા અનુસારની કોઈ પણ સજા ફરમાવી શકશે.

કલમ:૨૩ મેજિસ્ટ્રેટો ફરમાવી શકે તે સજા -

(૧) ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ — મોતની કે આજીવન કેદની કે સાત (સાતવર્ષથી ઓછી) વર્ષ કરતા વધુ મુદતની કેદ સિવાયની કાયદા અનુસાર કોઈ પણ સજા ફરમાવી શકશે.
(૨) પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટનું ન્યાયાલય => વધુમાં વધુ ત્રણ વર્ષ સુધીની કેદની સજા અથવા વધુમાં વધુ પચાસ હજાર રૂપિયા સુધીની દંડની સજા અથવા સામુદાયિક સેવાની સજા ફરમાવી શકશે.

(૩) બીજા વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટનું ન્યાયાલયમાં = વધુમાં વધુ એક વર્ષ સુધીની કેદની સજા અથવા વધુમાં વધુ ૧૦,૦૦૦ રૂપિયા સુધીના દંડની સજા અથવા બંને અથવા સામુદાયિક સેવાની સજા ફરમાવી શકશે.

* સામુદાયિક સેવા – સમુદાયના લાભ માટે કરવામાં આવતું કામ જે અદાલત દ્વારા દોષિતને સજાના રૂપમાં હુકમ કરવામાં આવે તેના બદલ તેઓ મહેનતાણા માટે હકદાર રહેશે નહી.

કલમ-૨૫ એક જ ટ્રાયલમાં જુદા જુદા ગુના સાબિત થાય ત્યારે સજા –

→ એક જ ટ્રાયલમાં કોઈ વ્યક્તિ બે અથવા તેથી વધુ ગુના માટે દોષિત ઠરે તો તે ન્યાયાલય ભારતીય ન્યાય સંહિતા, ૨૦૨૩ ની કલમ ૯ ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને,

તેને તે ગુનાઓ માટે ઠરાવેલી અને પોતાને જે કરવાની અધિકાર સત્તા હોય એવી જુદી જુદી શિક્ષાઓની સજા કરી શકશે.

અને અદાલત ગુનાની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લઈને આવી સજા એકીસાથે અથવા અનુક્રમે ભોગવવાનો હુકમ કરી શકશે.

પરંતુ – કોઈ વ્યક્તિને ૨૦ વર્ષથી વધુ મુદત સુધીની કેદની સજા ક્યારેય ફરમાવી શકાશે નહિ. (૨) કુલ શિક્ષા, એક જ ગુના માટે કરેલી શિક્ષા કરવાની ન્યાયાલયને સત્તા હોય તેનાથી બમણી વધુ થઈ શકશે નહિ..

(૩) દોષિત ઠરેલ વ્યક્તિની અપીલના હેતુ માટે, તેને સજા કરવા હુકમ કરેલી એક પછી એક ભોગવવાની કુલ સજા એક જ સજા ગણાશે.

[પ્રકરણ - ૧૩]
F.I.R

★ પોલીસને ગુનાની ખબર આપવા બાબત અને તે અંગે પોલીસની તપાસ કરવાની તેમની સત્તા.

કલમ-૧૭૩ કોગ્નીઝેબલ ગુનો (પકડવા લાયક): પોલીસ અધિકારી કોઈ ગુનો બાબત મળેલી દરેક માહિતી, ભલે ગુનો ગમે ત્યાં બન્યો હોય તે વિસ્તારને ધ્યાનમાં લીધા વિના,
→ પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારીને મૌખિક રીતે અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક સંદેશા વ્યવહાર દ્વારા આપવામાં આવશે. (ઝીરો)

→ (૧) જો મૌખિક રીતે આપવામાં આવે તો તેણે તે લખી લેવી અથવા પોતાના હાથ નીચે લખાવી લેવી અને ખબર આપનારને તે વાંચી સંભળાવવી જોઈશે - અને એવી દરેક લેખિત કે લખી લીધેલી ખબર ઉપર, ખબર આપનારે સહી કરવી જોઈશે.

→ (૨) ઇલેક્ટ્રોનિક સંદેશા દ્વારા આપવામાં આવે તો, તે આપનાર વ્યક્તિ દ્વારા ત્રણ દિવસની અંદર સહી કર્યા પછી તે તેના દ્વારા રેકર્ડમાં લેવી જોઈશે.

→ પરંતુ, કોઈ સ્ત્રી દ્વારા, ભારતીય ન્યાય સંહિતા, ૨૦૨૩ની કલમ ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯ અથવા કલમ ૧૨૪ હેઠળ ગુનો થયાની માહિતી આપવામાં આવી હોય તો આવી માહિતીની નોંધ મહિલા પોલીસ અધિકારીએ અથવા કોઈપણ મહિલા અધિકારીએ કરવી.

→ વધુમાં જોગવાઈ કર્યા પ્રમાણે –

(ક) મહિલાના ગુનામાં ભોગ બનેલ વ્યક્તિ જો કામચલાઉ અથવા કાયમી માનસિક કે શારીરિક અસમર્થ હોય ત્યારે તેવી માહિતીની પોલીસ અધિકારીએ તે વ્યક્તિના રહેઠાણ અથવા તેવી વ્યક્તિની અનુકૂળ હોય તેવા પસંદગીના સ્થળે [દુભાષિયા] અથવા [ખાસ શિક્ષકની] હાજરીમાં માહિતીની નોંધ કરવી.

(ખ) આવી માહિતી નોંધવા અંગેની વિડીયોગ્રાફી કરવી.

(ગ) જ્યારે પણ પોલીસ અધિકારી કોઈ માહિતી નોંધે છે તે વ્યક્તિનું (નિવેદન) કલમ ૧૮૩ (૬)(ક) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા રેકોર્ડ કરાશે.

(૨) જે નોંધાયેલ ગુનાઓની ખબરની ખરી નકલ, ખબર આપનારને, વાદીયા તેઓના ઓળખાણના વિનામૂલ્યે તરત આપવી જોઈશે.

(૩) જે ગુનો ૩ વર્ષથી વધુ અને ૭ વર્ષની સજાની અંદર પાત્ર હોય તો ગુનાના નિવારણની માહિતીની પ્રાપ્ત થયે, પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારી, નાયબ પોલીસ અધિક્ષકના દરજ્જાથી નીચેના ન હોય તેવા અધિકારીની પૂર્વ પરવાનગી આવે, ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા ધ્યાનમાં રાખીને (૧) ૧૪ દિવસની સમયમર્યાદામાં પ્રાથમિક તપાસ કાર્યવાહી કરવા માટે કોઈ પ્રથમ દર્શનીય કેસ અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે ચકાસણી અને પ્રાથમિક તપાસની કાર્યવાહી હાથ ધરશે.

(૨) જ્યારે પ્રથમ દર્શનીય કેસ અસ્તિત્વમાં હોય ત્યારે પોલીસ તપાસની કાર્યવાહી હાથ ધરશે.

→ જો ગુનાની નોંધ કરવાના ઇનકારથી નારાજ વ્યક્તિ, તે માહિતીનો સારાંશ લેખિત પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટને લેખિત રજૂઆત મારફત મોકલી શકશે. ત્યારબાદ SP આગળની તપાસ હાથ ધરી શકશે.

ઉપરાંત, જો કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં ન આવે તો જે વ્યક્તિ નારાજ થાય તો અરજી પીડિત વ્યક્તિ મેજિસ્ટ્રેટને અરજી કરી શકશે.

Jayesh S. [illegible]

કલમ: ૧૭૪. પોલીસ અધિકાર બહારના કેસોની ખબર અને એવા પોલીસ કેસોની તપાસ.

- રાજ્ય સરકાર નિયમો દ્વારા, ખબર આપનારે આપેલ ખબરની નોંધ રાખેલી ચોપડીમાં તેનો સારાંશ નોંધાવી મોકલશે.

(૧) તે ખબર આપનારને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ જવા જણાવવું જોઈશે.

(૨) આવા તમામ કેસોની પાક્ષિક ડેઈલી ડાયરી રિપોર્ટ (દૈનિક ડાયરી) મેજિસ્ટ્રેટને મોકલશે.

→ પોલીસ અધિકાર બહારના કેસની કોઈ પણ અધિકારી તપાસ કરવાની સત્તા ધરાવતા નથી, કાર્યવાહી માટે મંજૂરીની જરૂર હોય છે (મેજિસ્ટ્રેટના હુકમ વિના) પોલીસ અધિકારી આવા કેસની પોલીસ તપાસ કરી શકશે નહીં.

(3) કોઈ બીજા કેસ અંગે તે પોલીસ અધિકારી, પોલીસ અધિકારના કેસમાં પોલીસ - તપાસ અંગે (વિના વોરંટ પકડવાની સત્તા સિવાયની) પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારીની સત્તા

8 વાપરી શકશે.

(4) જ્યારે કોઈ કેસ બે કે તેથી વધુ ગુનાને લગતો હોય અને તેમનો ઓછામાં ઓછો એક ગુનો પોલીસ અધિકારનો હોય ત્યારે, બીજા ગુના પોલીસ અધિકાર બહારના હોય તે છતાં, તે કેસ પોલીસ અધિકારનો કેસ ગણાશે.

કલમ-૧૭૫ :- પોલીસ અધિકારના કેસોની તપાસ કરવાની પોલીસ અધિકારીની સત્તા:

પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારી, મેજિસ્ટ્રેટના હુકમ વિના કરી શકશે. પરંતુ ગુનાનું સ્વરૂપ અને ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને પોલીસ અધિક્ષક કેસની તપાસ કરવા માટે નાયબ પોલીસ અધિક્ષકને હુકમ કરી શકશે.

[illegible]

કલમ: ૧૭૬ : પોલીસ તપાસ અંગેની કાર્યરીતિ -

ગંભીર પ્રકારના - હકીકત અને સંજોગોની પોલીસ તપાસ કરવા - ગુનેગારને શોધી કાઢીને પકડવા પગલાં લેવા માટે તે જગ્યાએ જશે અથવા જઈ.

બળાત્કારના ગુનાની બાબતમાં- ભોગ બનનારનું નિવેદન નોંધવું - ભોગ બનનારની રહેઠાણના સ્થળે અથવા તેની પસંદગીના સ્થળે લેવામાં આવશે. જ્યાં સુધી વ્યવહારુ હોય ત્યાં સુધી સ્ત્રી પોલીસ અધિકારી દ્વારા તેણીના માતા-પિતા અથવા વાલી અથવા નજીકના સંબંધી અથવા તે વિસ્તારના સામાજિક કાર્યકરની હાજરીમાં લેવામાં આવશે. અને આવા નિવેદનો મોબાઈલ, ફોન સહિત ઑડિયો વીડિયો ઈલેક્ટ્રોનિક સાધન દ્વારા પણ રેકોર્ડ કરી શકાશે.

- પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારી કાર્યવાહીના રોજેરોજ અહેવાલ ન કરવાના કારણો તેના અહેવાલમાં જણાવવાના રહેશે. અને ૧૪ દિવસમાં ઉપરનો અહેવાલ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાનો રહેશે.

— સાત વર્ષ અથવા તેથી વધુ સજાને પાત્ર હોય તેવા ગુનાઓ અંગેની દરેક માહિતીની પ્રાપ્તિ પછી, પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારીએ રાજ્ય સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવે તેવી તારીખથી પાંચ વર્ષના સમયગાળામાં, આ સંદર્ભમાં ગુનાઓની ફોરેન્સિક પુરાવા એકત્રિત કરવા માટે ફોરેન્સિક નિષ્ણાતોની ગુનાના સ્થળની મુલાકાત લેવડાવી શકશે. તેમ મોબાઇલ ફોન અથવા અન્ય કોઈ ઇલેક્ટ્રોનિક ઉપકરણ દ્વારા પ્રક્રિયાની વિડિયોગ્રાફી કરી શકશે.

જો કોઈ રાજ્યમાં ફોરેન્સિક સુવિધા ના હોય તો અન્ય કોઈપણ રાજ્યની આવી સુવિધાના ઉપયોગ માટે સૂચિત કરી શકશે.

પ્ર:- ૧૦૮: સાક્ષીઓને હાજર રહેવા ફરમાવવાની પોલીસ અધિકારીની સત્તા:

— કેસની હકીકત અને સંજોગોથી માહિતગાર હોવાનું જણાય તે વ્યક્તિને લેખિત હુકમથી પોતાની સમક્ષ હાજર થવા ફરમાવી શકશે.

— પરંતુ (૧૫) વર્ષથી (ઓછી) ઉંમર અથવા (65 વર્ષથી) (વધુની) ઉંમર અથવા (સ્ત્રી) અથવા માનસિક અથવા શારીરિક અશક્ત વ્યક્તિ અથવા ગંભીર બિમારી ધરાવતી વ્યક્તિ, તે વ્યક્તિના રહેઠાણના સ્થળ સિવાયના અન્ય કોઈ સ્થળે હાજર રહેવાનું ફરમાવી શકશે નહિ.

— વધુમાં, જો આવી વ્યક્તિ પોલીસ સ્ટેશને આવવા ઇચ્છુક હોય તો આવી વ્યક્તિને તેમ કરવાની પરવાનગી આપી શકશે.

— રાજ્ય સરકાર આવા નિયમો કરીને, પોતાના રહેઠાણના સ્થળ સિવાયના કોઈપણ સ્થળે જવાબ આપવા હાજર રહેનાર વ્યક્તિને પોલીસ અધિકારીએ વાજબી ખર્ચ આપવા માટે જોગવાઈ કરી શકશે.

કલમ: ૧૮૧ પોલીસ પાસે કરેલા કથનો અને તેનો ઉપયોગ

— તપાસ દરમિયાન પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કોઈ વ્યક્તિએ કરેલ કથન લખી લેવામાં આવ્યું હોય તો તેના ઉપર કથન કરનાર વ્યક્તિની સહી લેવામાં આવશે નહિ.

— પોલીસ કેસ ડાયરીમાં લખેલ નોંધ પણ કોઈ હેતુ માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાશે નહિ.

— કથનનો કોઈ ભાગ (અંશ) વિધિસર સાબિત થાય તો આરોપી દ્વારા અને અદાલતની પરવાનગી લઈને, ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ-૨૦૨૩ની કલમ ૧૪૮ની જોગવાઈ પ્રમાણે સાક્ષીના વિરોધાભાસ કરવા માટે ઉપયોગ કરી શકશે. અને આવા નિવેદનમાં કોઈ ભાગનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલો, આવા સાક્ષીની ફેર તપાસમાં તેનો ઉપયોગ કરી શકાશે. પરંતુ આ માત્ર ઉલટ તપાસમાં ઉદ્ભવેલ બાબતનો ખુલાસો કરવાના હેતુ માટે ઉપયોગ કરી શકાશે.

કલમ: ૧૮૨ :- કોઈપણ પ્રલોભન ન આપવા બાબત

— કોઈ પોલીસ અધિકારી અથવા અધિકાર ધરાવનાર બીજા વ્યક્તિ, "ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનિયમ-૨૦૨૩"ની કલમ ૨૨ પ્રમાણે કોઈ પ્રલોભન, ધમકી કે વચન આપી કે અપાવી શકશે નહિ.

કલમ: ૧૮૩ : કબૂલાત અને કથનો નોંધવા બાબત

— કબૂલાતનું કોઈ પણ નિવેદન પોલીસ અધિકારી દ્વારા નોંધી શકાશે નહિ.

— આવી કોઈ કબૂલાતની નોંધ કરતા પહેલાં તે કરનાર વ્યક્તિને મેજિસ્ટ્રેટ સમજાવશે કે આવી કબૂલાત કરવા માટે તે બંધાયેલ નથી અને તે તેમ કરશે તો તે, તેની સામે પુરાવા તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાશે; કબૂલાત કરનારને પૂછપરછ કર્યા પછી સ્વેચ્છાએ કબૂલાત કરી છે એવું માનવાને કારણ ન હોય, તો મેજિસ્ટ્રેટ આવી કબૂલાતની નોંધ કરશે નહિ.

તપાસ વિશેષ

- જો બળાત્કાર ભોગ બનેલ હોય તો મહિલા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ અથવા મહિલાની હાજરીમાં પુરુષ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ નોંધવું પડશે.
- ભોગ બનનાર વ્યક્તિ હોય તે માનસિક, શારીરિક તો દુર્બળ (કાયમી) અથવા વિશેષ શિક્ષકની મદદથી વ્યક્તિએ નિવેદન આપેલ હોય તો નિવેદન મેજિસ્ટ્રેટ ... વિડિયો ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમો દ્વારા નોંધવું પડશે.

ક.મ. : ૧૬૪ A : બળાત્કારનો ભોગ બનેલ સ્ત્રીની તબીબી તપાસ

- સ્ત્રીની સંમતિ + મહિલા તબીબની હાજરી + સરકાર દ્વારા ચલાવવામાં આવતી અથવા સ્થાનિક સત્તા દ્વારા ચલાવવામાં આવતી હોસ્પિટલ + ગુનો બન્યાના ૨૪ કલાકમાં તપાસ કરાવવી. + અહેવાલ તૈયાર કરવો.

તપાસ શરૂ કરી તપાસ પૂરી થયાની તારીખ સમય નોંધવો પડશે. નોંધાયેલ તબીબી અહેવાલ ... તપાસ અધિકારીને મેજિસ્ટ્રેટને અહેવાલ મોકલશે. જે મેજિસ્ટ્રેટના તરફ મોકલશે.

ક.મ. : ૧૬૭ : ૨૪ કલાકમાં પોલીસ તપાસ પૂરી ન થાય ત્યારે કાર્યરીતિ.

- મેજિસ્ટ્રેટની પરવાનગીથી (આરોપીને) પોલીસ કસ્ટડીમાં ૧૫ દિવસ
- મૃત્યુદંડની આજીવન કેદની અથવા દસ વર્ષ અથવા વધુની કેદની સજાને પાત્ર હોય તો ગુનાની બાબતની તપાસ હોય ત્યારે ૯૦ દિવસથી
- બીજા કોઈપણ ગુના બાબતની પોલીસ-તપાસ હોય ત્યારે ૬૦ દિવસ
- ૬૦ દિવસ ગુનાની ... જામીન પર છોડી શકશે.

ક.મ. : ૧૬૮ પુરાવો અપૂરતો હોય તો આરોપીને છોડી મૂકવા બાબત

ક.મ. : ૧૬૯/૧૭૦ :- પુરાવો પૂરતો હોય ત્યારે કેસ મેજિસ્ટ્રેટની પાસે મોકલવા બાબત

કલમ ૧૯૨: પોલીસ તપાસમાં કાર્યવાહીની ડાયરી (કેસ ડાયરી)

કલમ ૧૯૪: પોલીસે આત્મહત્યા, વગેરેની તપાસ કરીને રિપોર્ટ કરવા બાબત.

કલમ ૧૯૫: સાક્ષીઓને બોલાવવાની સત્તા

કલમ ૧૯૬: મેજિસ્ટ્રેટે કરવાની મૃત્યુના કારણની તપાસ

કલમ ૧૯૩ (ચાર્જશીટ) પોલીસ તપાસ પૂરી થયે પોલીસ અધિકારીનો રિપોર્ટ

- બળાત્કાર / પોક્સો જેવા ગુનાની નોંધ કર્યાની તારીખથી ગુનાની તપાસ બે મહિનામાં પૂર્ણ કરવાની રહેશે.
- પોલીસ તપાસ પૂર્ણ થયા બાદ જ રિપોર્ટ મોકલવાનો રહેશે. જે ૯૦ દિવસની અંદર માહિતી આપનાર અથવા ભોગ બનનારને ઈલેક્ટ્રોનિક સંચાર સહિત કોઈપણ માધ્યમથી પોલીસ તપાસની પ્રગતિની જાણ કરી શકશે.
- નવીન પુરાવા અથવા પુરાવા રજૂ કરી શકશે.

{ પ્રકરણ-૫ ધરપકડ } વ્યક્તિઓની ધરપકડ

પ્રશ્ન : ૩૫ વગર વોરંટે ધરપકડ કરવાની પોલીસનો અધિકાર

— કોઈપણ પોલીસ અધિકારી મેજિસ્ટ્રેટના હુકમ વિના અને વગર વોરંટે નીચે જણાવેલ વ્યક્તિઓની ધરપકડ કરી શકશે.

(૧) પોલીસની હાજરીમાં દખલી ગુનાઓ.

(૨) જેની વિરુદ્ધ વાજબી ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હોય

— પોલીસને સંતોષ થાય કે આવી ધરપકડ જરૂરી છે. —ગુનો કરતાં અટકાવવા, ગુનાની યોગ્ય તપાસ માટે, ગુનાના પુરાવાનો નાશ કરતો, આવા વ્યક્તિને ધમકી, લાલચ, વચન આપતા અને જે હકીકત જાણે છે.

(૩) જેની વિરુદ્ધ સાત વર્ષ કરતા વધારે અને ફાંસી સુધીની સજા હોય

(૪) રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઘોષિત ગુનેગાર હોય

(૫) ચોરીના માલની વાજબી શંકા કે વસ્તુ કબજામાં હોય

(૬) પોલીસ અધિકારીને પોતાની ફરજ બજાવતાં અટકાવનાર

—કાયદેસર કસ્ટડીમાંથી નાસી છૂટનાર અથવા કોશિશ કરનાર વ્યક્તિ

(૭) સંઘના સશસ્ત્ર દળમાંથી નાસી જનાર ભાગેડુ હોવાની વાજબી શંકા હોય

→ નાયબ પોલીસ અધિક્ષકથી નીચેના દરજ્જાના હોય તેવા અધિકારીની પૂર્વ પરવાનગી વિના, આવા ગુનાના કિસ્સામાં, જે ત્રણ વર્ષથી ઓછી કેદની શિક્ષાને પાત્ર હોય તથા વ્યક્તિ અશક્ત હોય અથવા ૬૦ વર્ષથી વધુ ઉંમરની હોય તો ધરપકડ કરી શકાશે નહીં.

પ્રશ્ન : ૩૬ · ધરપકડ કરનાર અધિકારીની ફરજ અને ધરપકડની પ્રક્રિયા:

— આવા સમયે અધિકારી પોતાનું નામ અને ઓળખ બતાવશે. ધરપકડનું મેમોરેન્ડમ તૈયાર કરશે — જેની એક સાક્ષી દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવશે. ધરપકડ કરનાર વ્યક્તિ દ્વારા તેની સહી કરવી પડશે.

પ્રશ્ન : ૩૮ - પૂછપરછ દરમ્યાન વકીલના પક્ષકારની પસંદગીનો હક

પ્રશ્ન : ૪૦ - ખાનગી વ્યક્તિઓ દ્વારા ધરપકડ અને કાર્યપદ્ધતિ.

- કોઈપણ ખાનગી વ્યક્તિ, પોતાની હાજરીમાં બિન-જામીની અને પોલીસ અધિકારમાં ગુનો કરનાર અથવા ઘોષિત ગુનેગારને પકડી અથવા પકડાવી શકશે.
- આવી રીતે પકડાયેલ વ્યક્તિને તરત ઢીલ કર્યા વિના પોતાને કસ્ટડી સહિત નજીકના થાણાના પોલીસ અધિકારીને સોંપી દેવામાં આવશે.
- પોલીસ અધિકારી તેને કસ્ટડીમાં લઈ શકશે.
- પરંતુ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવાને પૂરતું કારણ ન હોય તો તેને તરત છોડી મુકવામાં આવશે.

કલમ ૪૪ - મેજિસ્ટ્રેટે પકડવા બાબત -

- પોતાની હકુમતમાં તેની સ્થાનિક હકુમતમાં કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોય ત્યારે તે પોતે ગુનેગારને પકડી શકશે અથવા તેને પકડવાનો કોઈ વ્યક્તિને હુકમ કરી શકશે.

કલમ ૪૫ - સશસ્ત્ર દળોના સભ્યોને ધરપકડ સામે રક્ષણ

- પોતાની ફરજ બજાવતી વખતે કરેલ કૃત્ય માટે કેન્દ્ર સરકારની સંમતિ મેળવ્યા વિના પકડી શકશે નહિ.

કલમ ૪૬ - ધરપકડની રીત

- પોલીસ અધિકારી કે બીજા વ્યક્તિએ શબ્દ કે એક્શનથી ધરપકડ કરવાની વ્યક્તિના શરીરને સ્પર્શ કે અટકાયતમાં લઈને ધરપકડ કરવી.
- જો વ્યક્તિ પોતાને પકડવાના પ્રયત્નનો બળપૂર્વક સામનો કરે અથવા ધરપકડ ટાળવાની કોશિશ કરે તો તે પોલીસ અધિકારી કે બીજા વ્યક્તિ તેને પકડવા માટે જરૂરી બધા તમામ સાધનોનો ઉપયોગ કરશે.
- પોલીસ અધિકારી, ગુનાના સ્વરૂપ અને ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને ટેવાયેલ એવા વ્યક્તિની ધરપકડ કરતી વખતે અથવા એવી વ્યક્તિને કોર્ટમાં રજૂ કરતી વખતે હાથકડીનો ઉપયોગ કરી શકશે.
  - જે ટેવાયેલા રીઢા પુનરાવર્તિત ગુનેગાર હોય, જે કસ્ટડીમાંથી ભાગી ગયેલ હોય, જેણે સંગઠિત ગુનો

આર્થિકવાદી ગુના, ડ્રગ્સ સંબંધિત ગુના, હથિયાર, માનવ તસ્કરી, હત્યા, બળાત્કાર, એસિડ એટેક, સિક્કા અને ચલણી નોટોની નકલ, માનવ તસ્કરી, બાળકો વિરુદ્ધના જાતીય ગુનાઓ અથવા રાજ્ય વિરુદ્ધના ગુના આચરનાર હાથ કડી પહેરાવી શકાય.

— અપવાદ :- કોઈપણ સ્ત્રીની ધરપકડ સૂર્યાસ્ત પછી અને સૂર્યોદય પહેલા કરવામાં આવશે નહિ. અને જરૂર હોય તો મહિલા પોલીસ અધિકારીએ લેખિત રિપોર્ટ કરીને પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટની પૂર્વમંજૂરી મેળવવી કે જેની સ્થાનિક હકૂમતમાં ગુનો બન્યો છે.

કલમ : ૪૪ - પકડવા ધારેલ વ્યક્તિ જેમાં પ્રવેશેલ હોય તે જગ્યાની ઝડતી.

કલમ : ૪૫ - બીજી હકૂમતોમાં ગુનેગારોનો પીછો

— વગર વોરંટે ધરપકડ કરવા લાયકનો કોઈપણ જગ્યાએ પીછો કરી પકડી શકશે.

કલમ : ૪૬ - પકડાયેલ વ્યક્તિને હિરાસતમાં રાખવા અને નાસી જતો રોકવાના હેતુથી વધુ ત્રાસ ન આપવા બાબત.

— સંજોગો પ્રમાણે જરૂર હોય તેટલો જ ઉપયોગ કરવો.

કલમ : ૪૭ - જે વ્યક્તિ ધરપકડ કરે છે તેણે ધરપકડ થનાર વ્યક્તિને ધરપકડના કારણો અને જામીનના હક વિશે જાણ કરવાની ફરજ.

કલમ ૪૯ - પકડાયેલ વ્યક્તિની ઝડતી

- સ્ત્રીની ઝડતી - સભ્યતાનો ખ્યાલ રાખી સ્ત્રી દ્વારા શિષ્ટતાપૂર્વક કરાવવી.

કલમ ૫૦ - આક્રમક હથિયારો જપ્ત કરવાની સત્તા

કલમ : ૫૧ - પોલીસ અધિકારીની વિનંતીથી દાક્તર દ્વારા આરોપીની તપાસ

કલમ : ૫૨ - જે વ્યક્તિ પર બળાત્કાર કર્યાનો આક્ષેપ હોય તેની તબીબી વ્યવસાયી દ્વારા તપાસ.

- રાજ્ય સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તા દ્વારા ચલાવવામાં આવતી હોસ્પિટલમાં કામ કરતા નોંધાયેલ તબીબી વ્યવસાયી અથવા આવો ગુનો બન્યાની જગ્યાથી ૧૬ કિલોમીટરના ક્ષેત્રમાં આવા તબીબ ની ગેરહાજરીમાં બીજા કોઈ નોંધાયેલા તબીબી વ્યવસાયી કાયદાકીય પોલીસ અધિકારીની વિનંતી પર વ્યક્તિની તપાસ કરી શકશે.

કલમ : ૫૩ - તબીબી અધિકારી દ્વારા ધરપકડ કરવામાં આવેલી વ્યક્તિની તપાસ :

કલમ : ૫૬ - ધરપકડ થયેલ વ્યક્તિની તંદુરસ્તી અને સલામતી.

કલમ : ૫૭ - પકડાયેલ વ્યક્તિને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કે પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારી સમક્ષ લઈ જવા બાબત

- વગર વોરંટે પકડનાર પોલીસ અધિકારીએ પકડાયેલ (વિલંબ) વ્યક્તિ હાજર કર્યા વિના....

કલમ ૫૮ - પકડાયેલ વ્યક્તિને ૨૪ કલાકથી વધુ સમય સુધી અટકાયતમાં રાખવા બાબત.

- ધરપકડના સ્થળેથી મેજિસ્ટ્રેટના ન્યાયાલય સુધી લઈ જવા માટે જરૂરી પ્રવાસના સમય બાદ કરતાં ૨૪ કલાક થી વધુ રોકી શકશે નહીં. પછી ભલે જરૂરિયાત હોય કે ન હોય

કલમ ૫૯ - પોલીસે ધરપકડની જાણ કરવા બાબત

- જે મેજિસ્ટ્રેટને જાણ કરવી જોઈશે.

કલમ ૬૦ - પકડાયેલ વ્યક્તિને છોડી મૂકવા બાબત

- તેની મુચરકો કે જામીન મુચરકો લીધા સિવાય અથવા કોઈ મેજિસ્ટ્રેટના ખાસ હુકમ સિવાય છોડી શકશે નહિ.

કલમ: ૬૧ - કોઈ ભાગી છૂટે તો પીછો પકડીને ફરી પકડવાની સત્તા

કલમ ૬૨ - આ હેઠળ મુજબ જ ધરપકડ કરવી.

Step: 3 પ્રકરણ - 35 © Jayesh s. modi

જામીન અને જામીન ખત (મુચરકા)

કલમ: ૪૭૮ - કયા કેસોમાં જામીન લઈ શકાય.

જ્યારે પર બિન-જામીની ગુનાઓનો આરોપ ન હોય તે કોઈ વ્યક્તિને પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અધિકારી વગર વોરંટે પકડે અથવા અટકમાં રાખે અથવા કોઈ ન્યાયાલય સમક્ષ તે હાજર થાય, અથવા અધિકારીની કસ્ટડીમાં હોય ત્યારે કોઈપણ સમયે અથવા એવા ન્યાયાલય સમક્ષની કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે જામીન આપવા તૈયાર હોય, ત્યારે તે વ્યક્તિને જામીન પર છોડવામાં આવશે.

જો આવી વ્યક્તિ અકિંચન હોય અને જામીન આપવા અસમર્થ હોય, તો આવી વ્યક્તિ પાસેથી જામીની મુચરકો લેવાને બદલે, તેની ખાતરી માટે તે વ્યક્તિ મુચરકો આપે ત્યારે તેને છોડી મૂકવી જોઈશે.

ક Explanation (સ્પષ્ટીકરણ - જ્યારે વ્યક્તિ તેની ધરપકડની તારીખથી એક અઠવાડિયામાં જામીની મુચરકો આપવા અસમર્થ હોય ત્યારે અદાલત અથવા અધિકારી એવું અનુમાન કરશે કે તે અકિંચન વ્યક્તિ છે)

કલમ: ૪૭૯ - કાચા કામના કેદીની મહત્તમ સમય માટે અટકાયત કરી શકાય.

→ કોઈપણ કાયદા હેઠળના ગુનાની તપાસ, તપાસ અથવા ઈન્સાફી કાર્યવાહી દરમિયાન (જે ગુનો મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની શિક્ષા ના હોય તે) તે કાયદા હેઠળ તે ગુના માટે નિર્દિષ્ટ કેદની મહત્તમ અવધિના અડધા કરતા વધારે સમય માટે અટકાયતમાં રહેલી હોય, ત્યારે તેને કોર્ટ દ્વારા જામીન પર મુક્ત કરી શકાશે.

— પરંતુ, આવી રીતે વ્યક્તિ પ્રથમ વખતની ગુનેગાર હોય (એટલે ભૂતકાળમાં ગુના માટે દોષિત નથી) તો તે નીચે આપેલ કેદના ½ આવા ગુના માટે ઠરાવેલ મહત્તમ કેદની સજાના અડધી મુદત કાચા કામના કેદી તરીકે અટકાયતમાં રહી હોય તો, તે અંગત જાત મુચરકા ઉપર મુક્ત કરવી જોઈશે.

— વધુમાં જોગવાઈ છે કે કોર્ટ, પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરને સાંભળ્યા પછી અને તે વ્યક્તિના કારણોની લેખિતમાં નોંધ કરી તે અડધા સમય કરતા વધારે લાંબા સમય માટે આવી વ્યક્તિની અટકાયત ચાલુ રાખવા અથવા તેને મુચરકાના બદલે જામીની મુચરકા પર છોડી મુકશે.

— કોઈપણ આવી વ્યક્તિની આવા કેસમાં તે ગુના માટે જોગવાઈ કરેલ મહત્તમ સજા કરતા વધારે સમય તપાસ, ઇન્ક્વાયરી અથવા ટ્રાયલ દરમ્યાન અટકાયતમાં રાખી શકશે નહીં.

— કલમના હેતુ, જ્યાં હવે પ્રથમ અડધો આપવા ½ ફોજદારી કાર્યવાહી પૂર્ણ થવા પછી આરોપીની વ્યક્તિને અટકાયતમાં રાખેલ હોય તો તે વ્યક્તિની જામીન ઉપર મુક્ત કરવાની મુદત માટે ગણતરી કરવાના સમયમાંથી બાદ કરવો જોઈશે.

કલમ ૪૩૭ :- બિન-જામીની ગુના બાબતમાં જામીન ક્યારે લઈ શકાય.

— જ્યારે આરોપી બિન-જામીન ગુનામાં પકડાયેલ હો અને અટકાયતમાં હોય કે વગર વોરંટે પકડાય કે અદાલતમાં હાજર થાય તો તેઓને ન્યાયાધીશ સિવાયની કોઈ પણ ન્યાયાલયમાં અથવા ઉચ્ચ ન્યાયાલયમાં હાજર થાય અથવા તેને રજૂ કરવામાં આવે ત્યારે તેને જામીન પર છોડી શકાશે. પરંતુ ——

(1) તે વ્યક્તિ મોત અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુના માટે દોષિત માનવાને વાજબી કારણો હોય તો છોડી શકાશે નહિ.

(2) અગાઉ મોતની, આજીવન કેદની અથવા સાત વર્ષ કે તેથી વધુ સજા માટે દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હોય તો છોડી શકાશે નહિ.

— પરંતુ ન્યાયાધીશ એવો આદેશ કરી શકે કે ઉપરોક્ત વ્યક્તિ ૧૬ વર્ષથી નાની ઉંમરની હોય અથવા સ્ત્રી હોય અથવા બિમાર અથવા અશક્ત હોય તો તેને જામીન ઉપર છોડવી.

[illegible]

→ ન્યાયાલય જેણે કોઈપણ વ્યક્તિને જામીન ઉપર છોડેલ હોય તે ન્યાયાલય જો તેને જરૂરી લાગે તો તે વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા અને કસ્ટડીમાં સોંપવા આદેશ કરી શકશે.

— જામીન ઉપર છોડનાર અધિકારીએ અથવા ન્યાયાલયે પોતાના એમ કરવાના ખાસ કારણોની લેખિત નોંધ કરવી જોઈશે.

→ જે ગુનો સાત વર્ષ કે તેથી વધુ મુદતની કેદની સજાને પાત્ર હોય તો આરોપીને જામીન પર છોડવામાં આવે ત્યારે (૧) શરતો મુજબ હાજર રહેશે. (૨) બીજા ગુનાઓ જેવો કે તેવા પ્રકારનો કોઈ ગુનો નહિ કરે. (૩) ગુનાના તથ્યો જાણનાર વ્યક્તિને પોલીસ અધિકારી સમક્ષ જાહેર ન કરવા ધમકી કે લાલચ આપશે નહિ.

— બિન-જામીની ગુનાના આરોપીની મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ઇન્સાફી કાર્યવાહી. તે કેસમાં પુરાવા લેવા માટે નક્કી થયેલી પ્રથમ તારીખથી સાઈઠ દિવસની મુદતની અંદર પૂરી ન થાય તો તે આરોપી પૂરી મુદત દરમિયાન કસ્ટડીમાં રહેલ હોય અને લેખિત નોંધ કરેલ કારણોસર મેજિસ્ટ્રેટ અન્યથા આદેશ ન આપે, તો મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થાય તેવા જામીન ઉપર તે આરોપીને છોડવા જોઈશે.

— બિન-જામીની ગુનાના આરોપીની ઇન્સાફી કાર્યવાહી પૂરી થયા પછી અને ફેંસલો આપવામાં આવે તે પહેલાં, કોઈ પણ વખતે ન્યાયાલયનો અભિપ્રાય એ હોય કે આરોપી ગુના માટે દોષિત ન હોવાનું માનવાને વાજબી કારણો છે, તો તે આરોપી, જો કસ્ટડીમાં હોય તો ફેંસલો સાંભળવા હાજર રહેવા માટે મુચરકો આપે, તો તેને છોડી મૂકવો જોઈશે.

કલમ: ૪૩૭ક : આરોપીને પછીની એપેલેટ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવા માટે જામીનદારની જરૂરિયાત.

— ટ્રાયલ ખતમ થતાં પહેલા હાજર થવા માટે મુચરકો જામીનદાર સાથે ભરાવશે અને આવા મુચરકા છ મહિના સુધી અમલમાં રહેશે.

— જો આરોપી હાજર થવામાં નિષ્ફળ જાય તો બોન્ડ જપ્ત થશે અને કલમ-૪૪૬ હેઠળ પ્રક્રિયા લાગુ પડશે.

(આગોતરા જામીન)

કલમ : ૪૮૨ (52) : જો પકડવાની ધારણા હોય, તે વ્યક્તિને જામીન ઉપર છોડવાનો આદેશ।

- જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને માનવામાં એવું કારણ હોય કે તેની ધરપકડ કોઈ બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે થવાની છે.
- ત્યારે તેઓ આ કલમ હેઠળ આદેશ માટે હાઈકોર્ટ અથવા સેશન્સ કોર્ટને અરજી કરી શકશે કે આવી ધરપકડના પ્રસંગે તેમને જામીન પર છોડવામાં આવે.
- ઉપલા ન્યાયાલય/સેશન્સ આદેશ આપે ત્યારે શરતોને આધીન તે મૂકી શકશે. (૧) વ્યક્તિ જ્યારે જરૂરી તપાસ માટે પોલીસ અધિકારી સમક્ષ હાજર થવાની ફરમાઈશ ત્યારે હાજર રહેવું. (૨) કોઈ લાલચ, ધમકી કે વચન આપે નહિ (૩) ન્યાયાલયની પરવાનગી વગર તે વ્યક્તિ ભારત છોડશે નહિ.

→ ભારતીય ન્યાય સંહિતા-૨૦૨૩ ની કલમ ૬૫ અને ૭૦ હેઠળ ગુનો આચરવાનો લાગેલો છે તેવો આરોપ મુજબ વ્યક્તિ કોઈ પણ વ્યક્તિની ધરપકડના કિસ્સામાં આ જોગવાઈઓ લાગુ પડશે નહિ. (જામીન મળશે નહિ.)

કલમ : ૪૮૩ : જામીન સંબંધી ઉપલા ન્યાયાલય અથવા સેશન્સ ન્યાયાલયની ખાસ સત્તા...

- (૧) ઉપલા ન્યાયાલય અથવા સેશન્સ ન્યાયાલય નીચેનો આદેશ આપી શકશે -
  (ક) કસ્ટડીમાં હોય તેવા કોઈ ગુનાના આરોપીને જામીન પર છોડવાનો અને ગુનો કલમ ૪૮૦ પ્રકારનો હોય તો પોતે જરૂરી ગણે તેવી શરતો મૂકવાનો.
  (ખ) કોઈ વ્યક્તિને જામીન ઉપર છોડતી વખતે મેજિસ્ટ્રેટે મૂકેલી કોઈ શરત રદ કરવાનો અથવા તેમાં ફેરફાર કરવાનો.
- ∴ સેશન્સ ન્યાયાલયની વિશેષ કાર્યવાહીમાં અથવા આજીવન કેદની શિક્ષાને પાત્ર વ્યક્તિને છોડતા પહેલા પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની અરજીની નોટિસ આપવી વાજબી નથી તેવા પોતાના લેખિત કારણોસર અભિપ્રાય હોય તે સિવાય, PP જામીન માટે અરજીની નોટિસ આપવી જોઈશે.

→ જામીનદાર / જામીનો કેવા પ્રકારના હોય છે. (સમજાવો)

– આ મુચરકાનું ફોર્મ અને જામીન ઉપર છોડવામાં આવેલ હોય તે વ્યક્તિને પકડવાનો ઉચ્ચ ન્યાયાલય અથવા સેશન્સ ન્યાયાલય આદેશ આપી શકશે અને તેને કસ્ટડીમાં રાખવા તે સોંપી શકશે.

કલમ: ૪૪૧. આરોપી અને જામીનદારોના મુચરકા

– જામીન મુચરકો શરતો અને રકમ મુજબનો તેનો પાલન કરવાનું રહેશે. તો જ છોડવામાં આવશે. તેમજ જામીન મુચરકાની બાંહેધરી આપે, અથવા તે વ્યક્તિ હાજર રહેશે. અને શરતો પૂર્વક પોલીસ અધિકારી તથા ન્યાયાલય, અદાલતના હુકમ થાય સુધી તે મુજબ હાજર રહેવાનું ચાલુ રાખવા વધુ શરતોવાળા મુચરકા પણ આપવા જોઈશે.

કલમ: ૪૪૨: મુચરકો અને જામીનખત રદ કરવા બાબત

આ અધિનિયમ હેઠળનો કોઈ મુચરકો કોઈ કેસમાં કોઈ વ્યક્તિની હાજર થવા માટેનો હોય અને રકમનો ભંગ કરવા માટે જપ્ત થયો હોય ત્યારે....

{ Step-4, પ્રકરણ = 26 }

૨: તપાસ

તપાસ અને ઇન્સાફી કાર્યવાહી સંબંધી સામાન્ય જોગવાઈઓ

General Provisions As to inquiries and Trials

કલમ: 330 : એક વખત દોષિત ઠરેલ અથવા નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મુકાયેલ વ્યક્તિ ઉપર એ જ ગુના માટે ઇન્સાફી કાર્યવાહી નહિ કરવા બાબત.

- દોષિત ઠરાવી મુકાયેલ હોય તે ગુના માટે ફરીથી ઇન્સાફી કાર્યવાહી ચલાવી શકાશે નહીં.

- કોઈ ગુના માટે નિર્દોષ ઠરાવાઈ છોડી મુકાયેલ અથવા દોષિત ઠરેલ વ્યક્તિ ઉપર તેની સામે ચાલેલી અગાઉની ઇન્સાફી કાર્યવાહીમાં જુદા જ ગુના માટે અલગ તહોમત મૂકી શકાયું હોત તો ગુના માટે રાજ્ય સરકારની સંમતિથી, તેની સામે પાછળથી ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકાશે.

- દોષિત ઠરેલ હોય તે ગુના કરતાં જુદો જ ગુનો બનાવતી હોય ત્યારે કે પરિણામો તે દોષિત ઠરેલી વ્યક્તિ આવેલા ન હોય અથવા તે બનવાની ન્યાયાલયને જાણ ન હોય તો તેની તેવા ઉપર્યુક્ત જુદા ગુના માટે પાછળથી ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકાશે.

- તેણે કરેલ તે જ કૃત્યથી બનતા બીજા કોઈ ગુનાની ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરવાની સત્તા તેની સામે (પ્રથમ) ઇન્સાફી કાર્યવાહી ચલાવનાર ન્યાયાલયની ન હોય તો બીજા ગુનાનું તહોમત મૂકીને તેની સામે ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકાશે.

ઉદાહરણ (1) નોકર તરીકે ચોરી કરવા - 'ક' પર તહોમત મૂકી કાર્યવાહી કરી નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મુકવામાં આવે છે. આ પાછળથી ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત અંગે તહોમત મૂકી શકાય નહીં.

(2) મહાવ્યથા કરવા માટે 'ક' ની સામે ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી તેને દોષિત ઠરાવવામાં આવે છે. વ્યથા પામેલ વ્યક્તિ પાછળથી મૃત્યુ પામે છે ગુનાહિત મનુષ્યવધ માટે 'ક' સામે ફરીથી ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકાશે.

(3) 'ખ' ના ગુનાહિત મનુષ્યવધ માટે સેશન્સ ન્યાયાલય સમક્ષ 'ક' ની ઉપર તહોમત મૂકી તેને દોષિત ઠરાવવામાં આવે છે. એ જ હકીકતો ઉપરથી 'ખ' ના ખૂન માટે 'ક' ની સામે પાછળથી ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકાય નહીં.

કલમ: 338 - પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરોએ હાજર થવા બાબત.

કેસના ચાર્જમાં હોય તે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર અથવા મદદનીશ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર જે ન્યાયાલયમાં તે કેસની તપાસ, ઇન્સાફી કાર્યવાહી અથવા અપીલ ચાલી રહી હોય, તે કોઈપણ ન્યાયાલય સમક્ષ લેખિત અધિકારપત્ર વિના હાજર થઈ શકશે અને રજૂઆત કરી શકશે. તેમજ કાર્યવાહીમાં મદદ પણ કરી શકશે.

કલમ: 339 - ફોજદારી કાર્યવાહી ચલાવવાની પરવાનગી.

- કોઈ કેસની તપાસ અથવા ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરતા મેજિસ્ટ્રેટ ઇન્સ્પેક્ટર દરજ્જાના નીચેના દરજ્જાના પોલીસ અધિકારી સિવાયની કોઈ વ્યક્તિને, ફોજદારી કામ ચલાવવા માટે પરવાનગી આપી શકશે.
- પરંતુ એડવોકેટ જનરલ અથવા સરકારી એડવોકેટ અથવા પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર અથવા મદદનીશ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સિવાયની કોઈ વ્યક્તિ એવી પરવાનગી વિના એમ કરવા માટે હકદાર રહેશે નહિ.
- ફોજદારી કામ ચલાવનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ જાતે અથવા વકીલ મારફત તે કામ ચલાવી શકશે.

કલમ: 340 - જેની વિરુદ્ધ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હોય તે વ્યક્તિનો પોતાનો બચાવ કરવાનો હક.

- તે વ્યક્તિ પોતાની પસંદગીના વકીલ મારફત પોતાનો બચાવ કરવાનો હક રહેશે.

કલમ: 341 : કેટલાક કિસ્સાઓમાં આરોપીને રાજ્યના ખર્ચે કાનૂની સહાય.

- જ્યારે ન્યાયાલય સમક્ષની ઇન્સાફી કાર્યવાહીમાં અથવા અપીલમાં આરોપીએ પોતા તરફે કોઈ વકીલ રોકેલ ન હોય અને ન્યાયાલયને એમ જણાય કે આરોપી પાસે વકીલ રોકવા પૂરતા સાધન નથી તો ન્યાયાલય રાજ્યના ખર્ચે તેના બચાવ માટે વકીલ રોકી આપશે.

સેશન્સ ન્યાયાલય સમક્ષની ઇન્સાફી કાર્યવાહીના સંબંધમાં લાગુ પડે છે તેમ, રાજ્યના બીજા ન્યાયાલયો સમક્ષની કોઈપણ વર્ગની ઇન્સાફી કાર્યવાહીના સંબંધમાં લાગુ પડશે.

કલમ 306 - [illegible]

[illegible]

[illegible] 52, 54, 56, 70, 81, 90 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

કલમ 320 - [illegible]

કલમ 326 - [illegible]

કલમ 340 ~~[illegible]~~ [illegible]

- [illegible]

ક્રમ: ૩૫૮ - સમાચારોની [illegible] [illegible] [illegible]

- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કાર્યવાહી - [illegible] [illegible] સમાચારોને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ક્રમ: ૩૫૨ - ગોળીબાર [illegible] [illegible] [illegible] પાણી

- ગોળીબાર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પડશે, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જુદા જુદા [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] પાણી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પાણી [illegible] [illegible] [illegible].

- [illegible] [illegible] પાણીની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ક્રમ: ૩૫૫ - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કાર્યવાહી [illegible] [illegible] [illegible]. (3) Suggest : [illegible]

- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] કાર્યવાહી [illegible] [illegible] [illegible] કાર્યવાહીના [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

- [illegible] [illegible] [illegible] - [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ક્રમ ૩૫૬ - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] કાર્યવાહી [illegible] [illegible] [illegible]

- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કાર્યવાહી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Step - 6 પ્રકરણ - 6

હાજર થવાની ફરજ પાડવા માટે કાર્યવાહી પ્રકરણો

[સમન્સ અને વોરંટ] © Dr. Jayesh. s. wadi

[સમન્સ]

કલમ - ૬૩ · સમન્સનો નમૂનો

- આ સંહિતા હેઠળ ન્યાયાલયે કાઢેલ દરેક સમન્સ, (1) લેખિત બે પ્રતોમાં અને તે ન્યાયાલયના પ્રમુખ અધિકારીની અથવા ઉચ્ચ ન્યાયાલય વખતોવખત નિયમ કરીને ઠરાવે તેવા બીજા અધિકારીની સહીવાળો હોવો જોઈશે. અને તેના ઉપર ન્યાયાલયનો સિક્કો હોવો જોઈશે અથવા

કોઈ લેખન અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક સંચારના અન્ય કોઈ સ્વરૂપમાં હશે અને તેના ઉપર ન્યાયાલયની મુદ્રા અથવા ડિજિટલ હસ્તાક્ષર હશે.

કલમ: ૬૪ - સમન્સ બજાવવાની રીત

- સમન્સ કાઢનાર ન્યાયાલયના અધિકારીએ અથવા બીજા રાજ્ય સેવકે બજાવવો જોઈશે. તેનું રજીસ્ટર રાખવાનું રહેશે.
- બને ત્યાં સુધી સમન્સની એક નકલ સમન્સ કરેલ વ્યક્તિને આપીને અથવા રજૂ કરીને સમન્સ બજાવવો જોઈશે.
- સમન્સ બજાવવામાં આવે તે દરેક વ્યક્તિએ બીજી પ્રતની પાછળની બાજુએ સમન્સ મળ્યા બદલ સહી કરવી જોઈએ.

કલમ ૬૫ - કોર્પોરેટ મંડળો, પેઢીઓ અને મંડળીઓ ઉપર સમન્સ બજાવવા બાબત

- કંપની અથવા કોર્પોરેશનના ડાયરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારી ઉપર બજાવણી કરીને કરી શકાય છે.
- પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય સંગઠન પરના સમન્સની બજવણી આવી પેઢી અથવા એસોસિએશનના કોઈપણ ભાગીદાર પર બજાવીને કરી શકાશે.

કલમ: ૬૪ સમન્સથી બોલાવેલ વ્યક્તિ ન મળી આવે તો બજવણી કરવાની રીત -

— તો તેની સાથે રહેતા તેના કુટુંબના કોઈ કુટુંબીને સમન્સની બે નકલોમાંની એક નકલ આપીને તે બજાવી શકાશે. (નોકર એ કુટુંબનો સભ્ય નથી).

— કલમ ૬૫ - પ્રમાણે સમન્સથી બોલાવેલ વ્યક્તિ મળી ન આવે તો જે ઘર અથવા વાડામાં વસતો હોય તેના કોઈ ભાગમાં સહેલાઈથી દેખાઈ આવે તેવા ભાગ ઉપર સમન્સની એક નકલ ચોંટાડવી જોઈએ.

કલમ: ૬૬ - સરકારી નોકર પર સમન્સની બજવણી - જે ઓફિસમાં નોકરી હોય તેના વડા ઉપર તે સમન્સની બે પ્રતો મોકલવી જોઈએ. - વડા સાહેબ પોતાની સહી કરીને તે સમન્સ તે ન્યાયાલયને પરત કરવા જોઈએ -

કલમ: ૬૯ - ટપાલ દ્વારા સાક્ષીઓ ઉપર સમન્સની બજવણી.

[ખ- ધરપકડનું વોરંટ] © Dr. Jayesh. s. [illegible]

કલમ: ૭૦ - ધરપકડના વોરંટનો નમૂનો અને તેની મુદત - ન્યાયાલયે કાઢેલું ધરપકડનું દરેક વોરંટ ન્યાયાલયના પ્રમુખ અધિકારીએ સહી કરેલું લેખિત હોવું જોઈએ અને તેના ઉપર ન્યાયાલયનો સિક્કો મારેલો હોવો જોઈએ.
- રદ ના કરે ત્યાં સુધી અમલમાં રહેશે.

કલમ: ૭૧ - જામીનગીરી લેવાનું ફરમાવવાની સત્તા

જો કોઈ વ્યક્તિની ધરપકડ માટે વોરંટ કાઢનાર ન્યાયાલય પોતાની વિવેકબુદ્ધિ અનુસાર તે વોરંટ ઉપર એવો શેરો કરાવી શકશે, કે ન્યાયાલય સમક્ષ હાજર થવા માટે પૂરતા જામીન સાથે બાંધી મુચરકો આપે તો જે અધિકારીને વોરંટ બજાવવા આપ્યું હોય તે તેવી જામીનગીરી લઈને તે વ્યક્તિને કસ્ટડીમાંથી છોડી શકશે.

→ શેરોમાં - જામીનોની સંખ્યા, રકમ લખવા માટે જવાબદાર ઠરાવેલ હોય તે, ન્યાયાલય સમક્ષ તેણે હાજર થવાનો સમય.

— આ કલમ મુજબ જામીનગીરી લેવામાં આવે ત્યારે જે અધિકારીને વોરંટ બજાવવા આપ્યું હોય તેણે મુચરકો ન્યાયાલયને મોકલી આપવાનો રહેશે.

કલમ ૭૨ – વોરંટ ભજવવા માટે કોને આપવું તે બાબત

– ન્યાયાલયનું વોરંટ સામાન્ય રીતે એક અથવા વધુ પોલીસ અધિકારીઓને ભજવવા માટે આપવું જોઈશે.

કલમ ૭૫ – વોરંટ કોઈપણ વ્યક્તિને ભજવવા આપી શકાશે.

– જેને માટે તે વોરંટ કાઢવામાં આવ્યું હોય તે વ્યક્તિને પકડવામાં આવે ત્યારે તેને વોરંટ સાથે નજીકમાં નજીકના પોલીસ અધિકારીને સોંપી દેવી જોઈશે અને કલમ ૭૩ હેઠળ જામીનગીરી લેવામાં ન આવે તો, તે પોલીસ અધિકારીએ તે બાબતમાં હકુમત ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ તેને મોકલી આપવી જોઈશે.

કલમ – ૭૬ – પોલીસ અધિકારીને ભજવવા આપેલું વોરંટ

– બીજા નામનો શેરો કરે તે વોરંટ ભજવી શકશે.

કલમ ૭૭ – વોરંટનો સારાંશ જણાવવા બાબત – જેને પકડવાનો હોય તે વ્યક્તિને જાણ કે માંગે તો તેને બતાવવું જોઈશે.

કલમ ૭૮ – પકડાયેલ વ્યક્તિને વિના વિલંબે ન્યાયાલય સમક્ષ લઈ જવા બાબત.

– જરૂરી પ્રવાસનો સમય બાદ કરતાં ૨૪ કલાકથી અંદર કરવા.

કલમ ૮૨ – જેની બહાર વોરંટ કાઢ્યું હોય તે વ્યક્તિને પકડ્યા પછીની કાર્યવાહી –

– જામીનગીરી લીધી ન હોય તો – પકડાયેલ વ્યક્તિને તેવા મેજિસ્ટ્રેટ કે જિલ્લા સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ કે કમિશનર સમક્ષ લઈ જવી જોઈશે.

કલમ ૮૩ – પકડાયેલ વ્યક્તિ જેની સમક્ષ લઈ જવામાં આવે તે મેજિસ્ટ્રેટે કરવાની કાર્યવાહી

– વોરંટ કાઢનાર ન્યાયાલયે પકડવા ધારેલ વ્યક્તિ તે જ હોવાનું જણાય તો તે વ્યક્તિને પરત મોકલી તે ન્યાયાલય સમક્ષ લઈ જવા ફરમાવશે.

(જાહેરનામું અને જપ્તી)

કલમ : ૮૪ - ફરારી વ્યક્તિ માટે જાહેરનામું.

— કોર્ટ ને એવું માલુમ પડે કે આ ફરાર થયેલ છે તો તે જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ થયાની તારીખથી ૩૦ દિવસથી વહેલા નહિ તેવા નિર્દિષ્ટ સમયે હાજર થવા ફરમાવતું લેખિત જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરી શકશે.

— ગામમાં જાહેરમાં, ઘર અથવા રહેઠાણની જગ્યાએ ચોંટાડવું, ન્યાયાલયમાં, દૈનિક વર્તમાનપત્રમાં ..

કલમ : ૮૫ - ફરારી મિલકતની જપ્તી. — જાહેરનામું કાઢ્યા પછી કોઈપણ સમયે ઘોષિત વ્યક્તિની માલિકીની સ્થાવર અથવા જંગમ અથવા બંને પ્રકારની મિલકત જપ્તીમાં લેવાનો હુકમ કરી શકશે.

— જપ્તી કરવાથી મિલકત જપ્તીનો અધિકાર મળશે.

— જંગમ હોય તો - કબજે લઈને, રિસીવર નીમીને અથવા ઘોષિત વ્યક્તિને લેખિત હુકમ કરીને

— જે મિલકત જપ્તીમાં લેવા હુકમ કર્યો હોય તે મિલકત નાશવંત હોય અથવા વેચી નાખવી તે પક્ષકારના હિતમાં હોય તો તરત વેચી નાખવાનો હુકમ કરશે અને વેચેલી મિલકતના ઉપજેલા નાણાં અદાલતમાં ન્યાયાલયના હુકમ મુજબ કરવાની રહેશે.

— ~~રિસીવરની~~ રિસીવરની સત્તા, ફરજ અને જવાબદારીઓ ~~CPC~~ ૧૯૦૮ મુજબની રહેશે.

કલમ : ૮૬ - ઘોષિત વ્યક્તિની મિલકતની ઓળખ અને જપ્તી.

કલમ : ૮૭ - જપ્તી અંગે દાવા અને વાંધા — જપ્તી પામ્યાથી ૬ મહિના દરમિયાન વાંધો ઉઠાવનાર વ્યક્તિએ ૬૦ મહિનામાં દાવો કરી તો તપાસ કરવી જોઈશે.

કલમ : ૮૮ - જપ્ત થયેલ મિલકત મુક્ત કરવા, વેચાણ અને પાછી આપવા બાબત.

— ઘોષિત વ્યક્તિ જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કરેલા સમયની અંદર હાજર થાય તો, ન્યાયાલય તે મિલકતને જપ્તીમાંથી મુક્ત કરવાનો હુકમ કરશે.

— ૬૦ મહિનામાં હાજર ન થાય તો તે મિલકત વેચી શકશે.

— જપ્તીની તારીખથી બે વર્ષની અંદર પોતાની જાતે હાજર થાય તો ઉપજેલી નાણાં રકમ / મિલકત તે વ્યક્તિને સોંપી દેવી જોઈશે.

step-7 { પ્રકરણ-૧૮ - The charge / તહોમતનામું (આરોપ)(તહોમત) }

[ક. તહોમતનામાનું સ્વરૂપ] © Dr. Jayesh. S. Mali

કલમ: ૨૩૪. તહોમતની વિગતો.

1) દરેક તહોમતનામામાં આરોપી સામે જે ગુનાનું તહોમત મૂકવામાં આવ્યું હોય તે ગુનો જણાવવો જોઈશે.

2) ગુનો ઘડનાર કાયદાથી તે ગુનાનું ચોક્કસ નામ આપવામાં આવ્યું હોય તો, તહોમતનામામાં ફક્ત તેનું નામ જણાવીને ગુનાનું વર્ણન કરી શકાશે.

3) ગુનાને ચોક્કસ નામ આપવામાં આવ્યું ન હોય તો જે બાબતનું તહોમત મૂક્યું હોય તેની તેને જાણ થાય એટલા પૂરતી તે ગુનાની વ્યાખ્યા જણાવવી જોઈશે.

4) જે કાયદા વિરુદ્ધ અને તેની જે કલમ વિરુદ્ધ ગુનો કર્યાનું કહેવાતું હોય તે તહોમતનામામાં જણાવવા જોઈશે.

5) તહોમતનામું અદાલતની ભાષામાં લખેલું હોવું જોઈશે.

[ઉદાહરણ]

- ગુનો જે કલમો હેઠળ શિક્ષાને પાત્ર હોય તે કલમો દરેક તહોમતનામામાં દર્શાવવી જોઈશે.

- તહોમતનામું સરળ શબ્દોમાં હોવું જોઈશે.

કલમ: 235 સમય, સ્થળ અને વ્યક્તિ વિષેની વિગતો.

- કોઈ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ અથવા કોઈ વસ્તુ અંગે ગુનો થયો હોય તો તે વિષેની વિગતો તહોમતનામામાં લખવી જોઈશે.

કલમ: ૨૩૬ - ગુનો કર્યાની રીત દર્શાવવી પડશે. - જણાવેલી વિગતોથી ગુનાની રીત ખબર ન પડે તેમ, તે હેતુ માટે ગુનાની જાણ થાય એવી રીતે કહેવાતો ગુનો જે રીતે કરવામાં આવ્યો હોય તેની વિગતો તહોમતનામામાં લખવી જોઈશે.

(ઉદાહરણ)

3) 'ક' ઉપર નિર્દિષ્ટ સમયે અને સ્થળે, નિર્દિષ્ટ વસ્તુની ચોરી કર્યાનો આરોપ છે. ચોરી કઈ રીતે કરવામાં આવી તે તહોમતનામામાં જણાવવાની જરૂર નથી.

4) નિર્દિષ્ટ સમયે અને સ્થળે "ખ" સાથે ઠગાઈ કર્યાનો "ક" ઉપર આરોપ છે "ક" એ જે રીતે "ખ" સાથે ઠગાઈ કરી હોય તે તહોમતનામામાં જણાવવી પડશે.

5) ખોટો પુરાવો આપ્યાનો આરોપ છે. જે ભાગ ખોટા હોવાનું કહેવાતું હોય તે તહોમતનામામાં જણાવવો પડશે.

ક : ૨૩૯ - ન્યાયાલય તહોમતનામામાં ફેરફાર કરી શકશે.

કોઈપણ ન્યાયાલય કેસનો ચૂકાદો આપતા પહેલા કોઈપણ સમયે તહોમતનામામાં સુધારો અથવા વધારો કરી શકશે.

- આવા સુધારા વધારા આરોપીને વાંચી સંભળાવીને સમજાવવા જોઈશે.
- સુધારેલ તહોમતનામા પ્રમાણે ઈન્સાફી કાર્યવાહી આગળ ચલાવી શકશે.
- નવેસરથી ઈન્સાફી કાર્યવાહી કરવાની આવશ્યકતા ઊભી થતી હોય તો મુદત સુધી ઈન્સાફી કાર્યવાહી મુલતવી રાખવાનો ન્યાયાલય હુકમ આપી શકશે.

ક – ૨૪૦ - તહોમતનામામાં ફેરફાર કરવામાં આવે ત્યારે સાક્ષીઓને પાછા બોલાવવા બાબત :

- સુધારા વધારા પહેલા તપાસાયેલા સાક્ષીઓને ફરી બોલાવવાની, ન્યાયાલય જરૂરી લાગે તો નવા સાક્ષીને પણ બોલાવવાની.

(૫ - તહોમતોનું જોડાણ) © Dr. Jagdish. S. [illegible]

ક : ૨૪૧ - ભિન્ન ગુનાઓ માટે અલગ અલગ તહોમતો.

દરેક જુદા ગુના માટે અલગ તહોમત ઘડવું જોઈએ અને દરેક તહોમતની ઈન્સાફી કાર્યવાહી અલગ અલગ કરવી જોઈએ.

પરંતુ આરોપી લેખિત અરજી કરીને માંગણી કરે અને મેજિસ્ટ્રેટ તેના ઉપર મુકાયેલા તમામ આરોપો અથવા તેમાંથી કેટલાક તહોમતની એક સાથે ઈન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકશે.

ક : ૨૪૨ - એક વર્ષમાં કરેલા એક જ પ્રકારના ગુનાઓનું તહોમત એક સાથે મૂકી શકાશે.

- કોઈ વ્યક્તિ ઉપર પહેલો ગુનો અને છેલ્લો ગુનો વચ્ચેના વધુમાં વધુ બાર મહિનાના ગાળામાં તેણે તે જ વ્યક્તિ અથવા અલગ અલગ વ્યક્તિ સામે એક જ પ્રકારના એક કરતા વધુ ગુના કર્યાનો આરોપ હોય તો તેના ઉપર વધુમાં વધુ પાંચ ગુનાનું તહોમત મૂકીને તે સાથે (એક જ) ઈન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકાશે.

ક : ૨૪૩ - એકથી વધુ ગુના માટે ઈન્સાફી કાર્યવાહી.

- દરેક ગુનાનું તહોમત મૂકીને તેની સામે તેને માટે એક જ ઈન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકાશે.

કલમ: ૨૪૬ : કઈ વ્યક્તિઓ ઉપર એક સાથે તહોમત મૂકી શકાશે.

1) એક જ બનાવ દરમિયાન કરેલા એક જ ગુનાના આરોપીઓ
2) કોઈ ગુનાના આરોપીઓ અને તે ગુનાનું દુષ્પ્રેરણ કરનાર અથવા ગુનો કરવાની કોશિશ કરનાર વ્યક્તિઓ.
3) બાર મહિનાના ગાળામાં સાથે મળીને કરેલા વધુ ગુનાના આરોપીઓ.
4) એક જ બનાવ દરમિયાન કરેલા જુદા જુદા ગુનાના આરોપીઓ.
5) ચોરી, બળજબરીથી કઢાવવાના, ઠગાઈના અથવા ગુનાહિત દુર્વિનિયોગ કરવાના ગુનો અગાઉના ધારા હેઠળ એવા ગુનાના આરોપીઓ

Step-8 { પ્રકરણ - ૧૭ & ૧૮ — મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કાર્યવાહી શરૂ કરવા વિશે }

કલમ: ૨૨૭ - પ્રોસેસ કાઢવા બાબત

— ગુનાની ઇન્સાફી શરૂ કરનાર મેજિસ્ટ્રેટનો અભિપ્રાય થાય કે કાર્યવાહી માટે પૂરતું કારણ છે અને કેસ

(ક) સમન્સ કેસ હોવાનું જણાય તો આરોપીની હાજરી માટે સમન્સ કાઢવા જોઈશે.

(ખ) વોરંટ કેસ હોવાનું જણાય તો વોરંટ સમન્સ કાઢી શકશે. પરંતુ સમન્સ અથવા વોરંટ ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમો દ્વારા પણ કાઢી શકાશે.

કલમ: ૨૨૮ - મેજિસ્ટ્રેટ આરોપીને જાતે હાજર રહેવામાંથી મુક્તિ આપી શકશે. — તેના વકીલ મારફત હાજર રહેવાની તેને પરવાનગી આપી શકશે. જરૂર જણાય તો હાજર રહેવાનો આદેશ કરી શકશે.

કલમ: ૨૨૯ - નાના ગુનાની બાબતમાં ખાસ સમન્સ

— કેસોનો સંક્ષિપ્ત રીતે નિકાલ થઈ શકે તેમ છે.

કલમ: ૨૩૦ : આરોપીને પોલીસ રિપોર્ટની અને બીજા દસ્તાવેજોની નકલ આપવા બાબત

— કોઈપણ કેસમાં આરોપીને રજૂ કરવા અથવા હાજર થયાની તારીખથી ૧૪ દિવસમાં વિનામૂલ્યે, વિલંબ કોઈપણ નહિ.

→ નીચેની દરેક નકલ વિના મૂલ્યે આરોપીને પૂરી પાડવી જોઈશે.
(1) પોલીસ રિપોર્ટ (2) કલમ ૧૯૩ હેઠળ પુરાવા અંગેના રિપોર્ટ, (3) નોંધાયેલ જુબાની અને કબૂલાતો (ક.૧૮૩) તો રજૂ પોલીસ રિપોર્ટ સાથે મેજિસ્ટ્રેટને મોકલાયેલ અન્ય કોઈ પણ દસ્તાવેજ.

S. 231 સેશન્સ ન્યાયાલય ઈન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકે તેવા અન્ય કેસોમાં આરોપીને દફતરના અને દસ્તાવેજોની નકલ આપવા બાબત.

- જે ગુનાની ઈન્સાફી કાર્યવાહી સેશન્સ ન્યાયાલય જ કરી શકે તેમ છે, ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટ, વિના વિલંબે નીચેની દરેક નકલ, વિના મૂલ્યે, આરોપીને પૂરી પાડવી જોઈશે - જુબાની લીધેલ તમામ વ્યક્તિઓ, ફરિયાદ, કબૂલાતો, દસ્તાવેજ

S-232 ઈલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપમાં આપવામાં આવેલ દસ્તાવેજ તે યોગ્ય રીતે પુરા પાડવામાં આવેલ ગણવામાં આવશે.

S. ૨૩૨: સેશન્સ ન્યાયાલય જ ગુનાની ઈન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકતું હોય ત્યારે કેસ કમિટ કરવા બાબત.

- જ્યાં સુધી કેસ કમિટ કરવામાં આવ્યો ન હોય ત્યાં સુધી આરોપીને કસ્ટડીમાં રાખવો જોઈશે.

- અધિનિયમ બાબતની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, ઈન્સાફી કાર્યવાહી ચાલતી તે પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી આરોપીને કસ્ટડીમાં રાખવો જોઈશે.

- કેસનું રેકર્ડ અને પુરાવામાં રજૂ કરવાના હોય તે દસ્તાવેજ તથા વસ્તુઓ ન્યાયાલયને મોકલવા જોઈશે.

- સેશન્સ ન્યાયાલય કેસ કમિટ કર્યાની પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરને જાણ કરવી જોઈશે.

(પ્રકરણ - ૧૯) @ Jayesh S. mali

[સેશન્સ ન્યાયાલય સમક્ષની ઈન્સાફી કાર્યવાહી]

ક ૨૪૮ ઈન્સાફી કાર્યવાહી પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરે ચલાવવા બાબત.

- ફરિયાદ પક્ષની શરૂઆત પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરે કરવાની રહેશે.

કલમ: ૨૪૯: ફરિયાદ પક્ષના કેસની શરૂઆત શરૂ કરવા બાબત

- કેસ કમિટ થવાથી આરોપી ન્યાયાલય સમક્ષ હાજર થાય અથવા તેને લાવવામાં આવે ત્યારે, આરોપી ઉપર જે તહોમત મૂકવામાં આવ્યું તે જણાવી PP પોતાની શરૂઆત શરૂ કરવી જોઈશે.

કલમ: 250 : આરોપીને છોડી મુકવા બાબત :

— આરોપી કલમ 232 હેઠળ કેસ કમિટ થયાની તારીખથી 60 દિવસના સમયગાળામાં ડિસ્ચાર્જ માટે અરજી કરી શકશે.

— કેસનું રેકર્ડ અને તેની સાથે રજૂ કરેલા દસ્તાવેજોની વિચારણા કરીને અને આ સંબંધમાં આરોપીની અને ફરિયાદ પક્ષની રજૂઆત સાંભળ્યા પછી જજને એવું જણાય કે આરોપી સામે કાર્યવાહી માટેનું કોઈ પૂરતું કારણ નથી, તો તેણે આરોપીને છોડી મુકવા જોઈશે અને તેમ કરવા માટેના પોતાના કારણો નોંધવા જોઈશે.

કલમ: 251 - તહોમતનામું તૈયાર કરવા બાબત

— તે આરોપી સામે તહોમતનામું તૈયાર કરી શકશે અને હુકમ કરીને ઈન્સાફી કાર્યવાહી કરવા માટે તે કેસ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલી શકશે.

કલમ: 252 - તહોમતની કબૂલાત થાય ત્યારે દોષિત ઠરાવવા બાબત

— આરોપી ગુનો કબૂલ કરે, તો, જજ તેની કબૂલાત નોંધ કરી લેશે અને તે ઉપરથી તે તેને પોતાની વિવેકબુદ્ધિ અનુસાર દોષિત ઠરાવી શકશે.

કલમ: 253 - ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા માટેની તારીખ -

— જો આરોપી ગુનો કબૂલ ના કરે તો જજ સાક્ષીઓની જુબાની માટે તારીખ નક્કી કરી જોઈએ અને ફરિયાદી પક્ષની અરજી ઉપરથી કોઈ પણ સાક્ષીને હાજર રહેવાનું અથવા કોઈ દસ્તાવેજ અથવા બીજી વસ્તુ રજૂ કરવાનું ફરમાવવા માટે કોઈ પણ સમન્સ હુકમ તે કાઢી શકશે.

કલમ: 254 . ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા :

નક્કી કરેલ તારીખે, જજ ફરિયાદ પક્ષના ટેકામાં રજૂ કરવામાં આવે તે તમામ પુરાવા લેશે.

— સાક્ષીના પુરાવા + સાક્ષી નિવેદનના પુરાવાની જુબાની ઓડિયો-વિડિયો ઈલેક્ટ્રોનિક માધ્યમથી લઈ શકાશે.

કલમ: ૨૫૫ - નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂકવા બાબત.

- ફરિયાદ પક્ષનો પુરાવો લઈને આરોપીની જુબાની લીધા પછી, આરોપીએ ગુનો કર્યો અંગેના મુદ્દા પર ફરિયાદ પક્ષ અને બચાવ પક્ષને સાંભળ્યા પછી જજને એવું જણાય કે આરોપીએ ગુનો કર્યો હોવાનો કોઈ પુરાવો નથી તો જજે તેને નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂકવાનો હુકમ કરવો જોઈશે.

કલમ: ૨૫૬ - બચાવ શરૂ કરવા બાબત. - કલમ ૨૫૫ હેઠળ આરોપીને નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂકવામાં ન આવે, તો તેને પોતાનો બચાવ શરૂ કરવાનું અને તેના સમર્થનમાં પોતાની પાસે હોય તેવો કોઈ પણ પુરાવો રજૂ કરવાનું કહેવું જોઈશે.

- આરોપી કોઈ લેખિત કથન રજૂ કરે તો, જજે તે રેકર્ડ સાથે સામેલ કરવું જોઈશે.

કલમ: ૨૫૭ - દલીલો - બચાવ પક્ષના જો કોઈ સાક્ષીઓ હોય તો તે સાક્ષીઓની જુબાની પૂરી થાય ત્યારે, પ્રોસિક્યુટરે પોતાની રજૂઆતનો સારાંશ જણાવવો જોઈશે અને આરોપીને અથવા તેના વકીલને જવાબમાં દલીલ કરવાનો હક રહેશે.

કલમ: ૨૫૮ - નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂકવા અથવા દોષિત ઠરાવવા બાબતના ફેંસલો

- દલીલો અને કાયદાના મુદ્દા હોય તો તેની સુનાવણી કર્યા પછી, જજ કેસનો ફેંસલો આપશે. દલીલો અને કાયદાના મુદ્દા હોય તો તેની સુનાવણી કર્યા પછી, ન્યાયાધીશે શક્ય તેટલી વહેલી તકે, દલીલો પૂર્ણ થયાની તારીખથી ત્રીસ દિવસના સમયગાળાની અંદર કેસનો ચુકાદો આપવો જોઈશે.
- જે લેખિતમાં કારણોની નોંધ કરીને પિસ્તાલીસ દિવસ સુધી લંબાવી શકાશે.
- આરોપીને દોષિત ઠરાવવામાં આવે તો, કલમ ૪૦૧ ની જોગવાઈઓ અનુસાર કાર્યવાહી કરે તે સિવાય, જજે સજાના પ્રશ્ન અંગે આરોપીને સાંભળવો જોઈશે અને ત્યાર પછી કાયદા અનુસાર તેને સજા કરવી જોઈશે.

[પ્રકરણ - 20]

[વોરંટ - કેસોની] મેજિસ્ટ્રેટોએ કરવાની ફોજદારી કાર્યવાહી વિશે.

★ [પોલીસ રિપોર્ટ ઉપરથી] શરૂ કરવામાં આવેલા કેસો

કલમ : 261 - કલમ 230નું પાલન કરવા બાબત. — પોલીસ રિપોર્ટ ઉપરથી શરૂ કરવામાં આવેલા કોઈ વોરંટ કેસમાં, આરોપી ફોજદારી કાર્યવાહીની શરૂઆતમાં મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થાય અથવા લાવવામાં આવે, ત્યારે તેણે કલમ 230 ની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યું હોવા બાબત મેજિસ્ટ્રેટે ખાતરી કરી લેવી જોઈશે.

કલમ : 262 - આરોપીને કાયમ છોડી મુકવા વિશે.

આરોપી કલમ 230 હેઠળ દસ્તાવેજોની નકલો પૂરી પાડ્યાની તારીખથી 60 દિવસની અંદર ડિસ્ચાર્જ માટે અરજી કરી શકશે.

— કલમ 193 હેઠળ પોલીસ ~~અહેવ~~ રિપોર્ટ તથા તેની સાથે મોકલેલ તમામ દસ્તાવેજો વિચારણામાં લીધા પછી મેજિસ્ટ્રેટને જરૂરી જણાય તેવી આરોપીની મૌખિક તપાસ કરીને ઓડિયો-વિડિયો-ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમ દ્વારા સુનાવણી લીધા પછી અને ફરિયાદ પક્ષ અને આરોપીને સુનાવણીની તક આપ્યા પછી તેની વિરુદ્ધ તહોમત વજૂદ વગરનું લાગે તો છોડી મુકવા જોઈશે. અને તેમ કરવાનાં પોતાનાં કારણોની તેણે નોંધ કરવી જોઈશે.

કલમ : 263 - તહોમતનામું તૈયાર કરવા બાબત 8

ફોજદારી કાર્યવાહી કરી શકાય તેવો ગુનો આરોપીએ કર્યો છે એવું માની લેવાને કારણ છે તો તહોમત ઉપર પ્રથમ સુનાવણીની તારીખથી સાઇઠ દિવસના સમયગાળાની અંદર મેજિસ્ટ્રેટે આરોપી વિરુદ્ધ લેખિત તહોમતનામું તૈયાર કરવું જોઈશે.

— વાંચી સંભળાવી સમજાવવું જોઈશે અને તે તહોમતનામાવાળા ગુના કબૂલ કરે છે તેની સામે ફોજદારી કાર્યવાહી થાય એવી માંગણી કરે છે તેવા પૂછી લેવું જોઈશે.

કલમ ૨૬૪ - તહોમતનો સ્વીકાર કર્યા બાદ દોષિત ઠરાવવા બાબત
- આરોપી તહોમતનામાનો ગુનો કબૂલ કરે તો મેજિસ્ટ્રેટે તેની કબૂલાતની નોંધ કરી લેવી જોઈએ અને તે ઉપરથી તે તેની પોતાની વિવેક બુદ્ધિ અનુસાર દોષિત ઠરાવી શકશે.

કલમ: ૨૬૫ - ફરિયાદ પક્ષનો પુરાવો -
આરોપી જવાબ આપવાની ના પાડે અથવા જવાબ ન આપે અથવા ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરવાની માંગણી કરે અથવા મેજિસ્ટ્રેટ આરોપીને કલમ ૨૬૪ હેઠળ દોષિત ન ઠરાવે તો, મેજિસ્ટ્રેટે સાક્ષીઓની જુબાની માટે તારીખ નક્કી કરી લેવી જોઈએ.
- મેજિસ્ટ્રેટ પોલીસ રિપોર્ટ તપાસ દરમ્યાન નોંધાયેલા સાક્ષીઓના નિવેદનોની નકલ અગાઉથી આરોપીને પૂરી પાડશે.
- મેજિસ્ટ્રેટ, ફરિયાદ પક્ષની અરજી ઉપરથી, તેના કોઈ સાક્ષીને હાજર રહેવાનું અથવા કોઈ દસ્તાવેજ કે બીજી વસ્તુ રજૂ કરવાનું ફરમાવતો સમન્સ કાઢી શકશે.
- સાક્ષીઓની તપાસણી ન થાય ત્યાં સુધી કોઈ સાક્ષીની ઉલટ-તપાસ મુલતવી રાખવાની મેજિસ્ટ્રેટ પરવાનગી આપી શકશે. અથવા વિશેષ ઉલટ તપાસ માટે કોઈ સાક્ષીને ફરીથી બોલાવી શકશે.

કલમ: ૨૬૬: બચાવ પક્ષનો પુરાવો - આરોપી, કોઈ સાક્ષીને જુબાની માટે કે ઉલટ-તપાસ માટે તેને હાજર રહેવાની ફરજ પાડવાની અથવા કોઈ દસ્તાવેજ અથવા બીજી વસ્તુ રજૂ કરવા માટે ફરજ પાડવાની પ્રક્રિયાની હુકમ કાઢવાની મેજિસ્ટ્રેટને અરજ કરે.

(ખ- પોલીસ રિપોર્ટ સિવાય શરૂ કરાયેલા કેસો) ©Dr. Jayesh s. naik

કલમ: ૨૬૭ - ફરિયાદ પક્ષનો પુરાવો.
૨૬૮ - આરોપીને ક્યારે છોડી મૂકવો જોઈએ.
૨૬૯ - આરોપીને છોડી મૂકવામાં ન આવે ત્યારે કાર્યરીતિ.
૨૭૦ - બચાવ પક્ષનો પુરાવો

[ગ - ઇન્સાફી કાર્યવાહીની સમાપ્તિ]

કલમ ૨૭૧ - નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂકવા અથવા દોષિત ઠરાવવા બાબત

કલમ: ૨૦૨ - ફરિયાદની તપાસણી.

કલમ ૨૦૩ - વાજબી કારણ ન હોવાના આધાર માટે બાબત

(પ્રકરણ - ૨૦)

[મેજિસ્ટ્રેટોએ કરવાની સમન્સ કેસોની ઇન્સાફી કાર્યવાહી]

કલમ ૨૫૧. તહોમતનો સારાંશ જણાવવો

— સમન્સ કેસોમાં મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ આરોપી હાજર થાય - ગુનો કબુલ કરે છે અથવા તેનો બચાવ કરવો છે તે પુછવા તેને પુછવો જોઇશે, પરંતુ રીતસર તહોમતનામું તૈયાર કરવાની જરૂર રહેશે નહી.

પરંતુ, જો મેજિસ્ટ્રેટ આરોપીને પાયાવિહોણો માને તો, તેણે લેખિતમાં કારણોની નોંધ કરીને, આરોપીને છોડી મુકવો જોઇશે.

કલમ: ૨૫૩ - નાના કેસોમાં હાજર થયા વિના કબુલાત અને દોષિત ઠરાવવા બાબત. — હાજર થયા વિના તહોમત આરોપીનો ગુનો કબુલ કરવા માંગે ત્યારે તેણે પોતાની કબુલાતવાળો પત્ર તેમજ સમન્સમાં જણાવેલ દંડની રકમ ટપાલ દ્વારા અથવા સંદેશાવાહક દ્વારા મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવી જોઇશે.

કલમ: ૨૫૫ - દોષિત ઠરાવવામાં ન આવે ત્યારે છોડી મુકવાની.

→ ૨૫૧ અથવા ૨૫૩ હેઠળ આરોપીને દોષિત ન ઠરાવે તો, મેજિસ્ટ્રેટ ફરિયાદ પક્ષને સાંભળવો જોઇશે. + તમામ પુરાવા લઈ શકશે, આરોપીને સાંભળવો જોઇશે. + સાક્ષીને હાજર થવા + દસ્તાવેજ હાજર કરી શકશે.

કલમ: ૨૭૮ - નિર્દોષ ઠરાવવા દોષિત ઠરાવવા બાબત - કોઈ વધુ પુરાવો રજૂ કરાય તે લીધા પછી પોતાના મતે કે આરોપી દોષિત નથી, તો મેજિસ્ટ્રેટે તેને નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂકવાનો હુકમ કરવો જોઈશે.

કલમ: ૨૭૯ - ફરિયાદીની ગેરહાજરી અથવા મૃત્યુ.

- સમન્સ ફરિયાદ પર કાઢવામાં આવેલ હોય, - ફરિયાદીને ૩૦ દિવસનો સમય આપવા છતાં. કોઈ કારણસર કેસની સુનાવણી માટે નક્કી દિવસ ઉપર મુલતવી રાખવામાં પોતાનો પક્ષ આવે તે સિવાય, આરોપીને નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂકવો જોઈશે.

- જો મેજિસ્ટ્રેટનો અભિપ્રાય એવો હોય કે હાજર રહેવાની જરૂર નથી તો તેની હાજરી વિના આગળ કેસની સુનાવણી કાર્યવાહી કરી શકશે.

- લાગુ હોય તેટલે સુધી, ફરિયાદીની ગેરહાજરી તથા મૃત્યુને લીધે પણ લાગુ પડશે.

કલમ: ૨૮૦ - ફરિયાદ પાછી ખેંચી લેવા બાબત:

કલમ: ૨૮૧ - કેટલાક પ્રસંગે કાર્યવાહી બંધ રાખવાની સત્તા...

→ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ પોતે લેખિત કારણોસર કોઈ ફેંસલો સંભળાવ્યા વિના કોઈ પણ તબક્કે કાર્યવાહી બંધ કરી શકશે અને મુખ્ય સાક્ષીઓનો પુરાવો નોંધવામાં આવ્યા પછી, કાર્યવાહી બંધ કરવાથી છોડી મૂકે નિર્દોષ ઠરાવ્યાનો ફેંસલો સંભળાવી શકશે. આરોપીને છોડી દઈ શકશે.

કલમ: ૨૮૨ - સમન્સ કેસોને વોરંટ કેસોમાં (બદલવાની) ફેરવવાની સત્તા.

[પ્રકરણ-૨૨]

[સંક્ષિપ્ત ઇન્સાફી કાર્યવાહી]

કલમ: ૨૮૩ - સંક્ષિપ્ત રીતે ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરવાની સત્તા.

(ક) કોઈ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ

(ખ) પ્રથમ વર્ગના જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ નીચેના તમામ અથવા કોઈ ગુનાની સંક્ષિપ્ત રીતે ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકશે.

— ભારતીય ન્યાય સંહિતા, ૨૦૨૩ની કલમ ૩૦૩, ૩૦૫ અથવા ૩૦૬ની હેઠળ ચોરી; જ્યાં ચોરી થયેલી મિલકતની કિંમત વીસ હજાર રૂપિયાથી વધુ ન હોય.

(૨) ચોરેલી મિલકત પ્રાપ્ત કરવી અથવા રાખવી. (૩૧૭)(૨)

(૩) ચોરેલી મિલકતને છુપાવવામાં અથવા નિકાલ કરવા (૩૧૭)(૫)

(૪) કલમ ૩૩૨ હેઠળના ગુનાઓ.

(૫) કલમ ૩૫૧ હેઠળ ગુનાહિત ધમકી અને કલમ ૩૫૨ હેઠળ સુલેહનો ભંગ કરવા માટે ઉશ્કેરવાના ઇરાદાથી અપમાન.

(૬) ઉપરોક્ત કોઈપણ ગુના માટે ઉશ્કેરણી.

(૨) — મેજિસ્ટ્રેટ, આરોપીને સુનાવણીની વાજબી તક આપ્યા પછી, લેખિતમાં કારણોની નોંધ કરીને, મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદ અથવા ત્રણ વર્ષથી વધુ કેદની સજાને પાત્ર ન હોય તેવા તમામ અથવા કોઈપણ ગુનાની સંક્ષિપ્ત રીતે ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરી શકશે.

સંક્ષિપ્ત રીતે કેસ ચલાવવામાં આવ્યો હોય ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટના નિર્ણય સામે કોઈ અપીલ થઈ શકશે નહીં.

કલમ: ૨૮૪ - બીજા વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટે સંક્ષિપ્ત કાર્યવાહી કરવા બાબત.

ઉચ્ચ ન્યાયાલય બીજા વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટને સત્તા આપી માત્ર દંડની અથવા દંડ સહિત અથવા દંડ વિના છ મહિના સુધીની કેદની શિક્ષાને પાત્ર ગુનાની અને ગુનાના દુષ્પ્રેરણ અથવા પ્રયાસની સંક્ષિપ્ત રીતે ઇન્સાફી કાર્યવાહી કરવાની સત્તા આપી શકે.

કલમ: ૨૮૫ - સંક્ષિપ્ત ઇન્સાફી કાર્યવાહી માટેની કાર્યરીતિ.

— ઇન્સાફી કાર્યવાહીઓમાં સમન્સ કેસોની ઇન્સાફી કાર્યવાહી માટે આ સંહિતામાં નિર્દિષ્ટ કરેલી કાર્યરીતિ અનુસરવી જોઈશે.

— ગુનો સાબિત થયા બાદ ત્રણ મહિનાથી વધુ મુદતની કેદની સજા ફરમાવી શકાશે (નહીં).

કલમ: ૨૮૬ - સંક્ષિપ્ત રીતે ઇન્સાફી કાર્યવાહીઓ ચલાવવાની નોંધ.

① કેસનો અનુક્રમ નંબર, ગુનો બન્યાની તારીખ, રિપોર્ટ કે ફરિયાદની તારીખ; ફરિયાદી હોય તો તેનું નામ, આરોપીનું નામ, પિતા કે માતાનું નામ, રહેઠાણ

- આરોપીએ ગુનો સાબિત થયેલ હોય તે ચોરી માલની કિંમત
- આરોપીનો જવાબ લખે તેની થયેલ હોય તે જુબાની.
- નિર્ણય
- સજા અથવા બીજો આખરી હુકમ
- કાર્યવાહી પૂરી થયાની તારીખ

કલમ: ૨૮૭ - સંક્ષિપ્ત રીતે થયેલ ઇન્સાફી કાર્યવાહીના કેસોમાં ફેંસલો.

- જેમાં આરોપી ગુનો કબૂલ ન કરે તેવી સંક્ષિપ્ત રીતે ચલાવેલ દરેક ઇન્સાફી કાર્યવાહીમાં, મેજિસ્ટ્રેટ પુરાવાનો સારાંશ નોંધવો જોઈશે. અને નિર્ણય માટેના ટુંકમાં કારણો દર્શાવતો ફેંસલો લખવો જોઈશે.

કલમ: ૨૮૮ - નોંધવાની રીત ફેંસલાની ભાષા.

- નોંધ અને ફેંસલો અદાલતની ભાષામાં લખવા જોઈશે.
- નોંધ અને ફેંસલા ઉપર સહી મેજિસ્ટ્રેટે સહી કરવી જોઈશે.

plea-bargaining

પ્રકરણ-23
સોદાબાજીની શરૂઆત

કલમ: 289 - પ્રકરણ લાગુ પડવા બાબત - આરોપી ગુનામાં લાગુ પડશે કે જેની વિરુદ્ધ પોલીસ સ્ટેશનના ચાર્જ ધરાવતા અધિકારી દ્વારા રિપોર્ટ અદાલતમાં આપેલ હોય અને તેમાં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય કે જે ગુના માટે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજા અથવા સાત વર્ષ કરતાં વધારે કેદની સજા નક્કી કરવામાં આવી ન હોય તે બાબતે તેમના દ્વારા ગુનો કાર્ય ગણાયું હોય, મેજિસ્ટ્રેટે નોંધ લીધી છે.

— કલમ 223 હેઠળ ફરિયાદી અને સાક્ષીઓને તપાસ્યા પછી કલમ 227 હેઠળ પ્રોસેસ કાઢી છે.

3 — પરંતુ આવો ગુનો દેશની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિને અસર કરતો હોય અથવા સ્ત્રી અથવા બાળક સામે આચરવામાં આવ્યો હોય ત્યાં લાગુ પડશે નહીં.

કલમ: 290 - સોદાબાજીની શરૂઆત માટે અરજી. (આરોપી અરજી કરશે)

1) ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તે વ્યક્તિ કે અદાલતમાંથી ચાર્જ ઘડવા માટે બાકી હોય તે અદાલતમાં સોદાબાજી માટે અરજી દાખલ કરી શકશે.

2) અરજીમાં - કેસનું ટૂંકમાં વર્ણન + સોગંદનામું રજૂ કરવું પડશે + શિક્ષાની હદ અને તેનું સ્વરૂપ સમજ્યા પછી સ્વેચ્છાથી તેમના કેસમાં સોદાબાજીનો મુદ્દો લીધો છે + અગાઉ કોઈ અદાલત દ્વારા સજા કરવામાં આવેલી નથી.

3) અદાલત - PP અથવા ફરિયાદીને તેમજ આરોપીને કેસ માટે નક્કી કરેલ તારીખે હાજર થવા નોટિસ કાઢશે.

4) PP અથવા કેસના ફરિયાદી અને આરોપી નક્કી કરેલ તારીખે હાજર થાય ત્યારે અદાલત આરોપીને ઇન કેમેરા તપાસશે. આરોપીએ સ્વેચ્છાથી અરજી દાખલ કરી છે.

— પરસ્પર સમજૂતી માટે 60 દિવસથી વધુ ન હોય તેટલો સમય આપશે. આવા કેસ દરમ્યાન ભોગ બનનારને વળતર અને કેસના ખર્ચ સહિત આરોપી દ્વારા ચૂકવવા માટે સમાધાન થઈ શકે.

– આરોપીએ સ્વેચ્છાથી અરજી કરી નથી તો અદાલતે સંહિતાની જોગવાઈઓ મુજબ આગળ કાર્યવાહી કરશે.

કલમ: ૨૯૧ – પારસ્પરિક સંતોષકારક નિકાલ માટે માર્ગદર્શિકા.

– સંતોષ કારક નિકાલમાં ગણી શકાય તેવા કેસમાં ભાગ લેવા માટે P.P. પોલીસ અધિકારી આરોપી ફરીયાદી નોટીસ જારી કરી છે. આરોપી અને ભોગ બનનારને નોટિસ આપશે.

– સમગ્ર પ્રક્રિયા સ્વૈચ્છિક પૂરી થાય તે ધ્યાન રાખશે.

– આરોપીને જો ઈચ્છા હોય તો કેસની નોંધ કોઈ વકીલોની સલાહ લેવી હોય તો તેઓ આવી બેઠકમાં ભાગ લઈ શકશે.

– બેઠકમાં ભાગ લેવા આરોપી અને કેસમાં ભોગ બનનારને નોટિસ આપશે.

@ Jayesh S. [illegible]

કલમ: ૨૯૨ – પારસ્પરિક સંતોષકારક નિકાલ અંગેનો રિપોર્ટ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવો.

– રિપોર્ટ તૈયાર કરશે જેમાં બેઠકમાં ભાગ લેનાર તમામ વ્યક્તિઓએ અને અદાલતના પ્રમુખ અધિકારીએ સહી કરવી પડશે.

કલમ: ૨૯૩ – કેસનો નિકાલ –

– ભોગ બનનારને વળતર સંબંધ નિર્ણય કરશે. આરોપી સારી વર્તણૂંક મુજબ પ્રોબેશનનો લાભ મળશે.

કલમ: ૨૯૪ – અદાલતનો ચુકાદો – ખુલ્લી અદાલતમાં ક. ૨૯૩ હેઠળ ચુકાદો જાહેર કરશે, જેમાં અદાલતના પ્રમુખ અધિકારીની સહી કરશે.

કલમ: ૨૯૫ – ચુકાદાની આખરીપણું – કોઈ અપીલ આવા ચુકાદા વિરુદ્ધ કોઈ અદાલતમાં થઈ શકશે નહિ. (સિવાય કે A-226-227 રીટ પીટીશન અને A-136 ખાસ રજા પીટીશન)

કલમ ૨૯૯ - આરોપીના નિવેદનોનો ઉપયોગ કરવો નહિ. —
- સોદાબાજીમાં આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ હકીકતો અથવા નિવેદનોનો ઉપયોગ આ પ્રકરણ હેતુ સિવાય અન્ય કોઈ હેતુ માટે કરી શકાશે નહિ.

કલમ ૩૦૦ પ્રકરણ — કિશોર ન્યાય બાળક અથવા ગુનેગારને લાગુ પડશે નહિ.

{ પ્રકરણ - ૧૦ } © Dr.Jayesh.s.mali

["પત્નીઓ, સંતાનો અને માતા-પિતાના ભરણપોષણ માટેનો હુકમ"]

કલમ ૧૪૪ - પત્નીઓ, સંતાનો અને માતા-પિતાના ભરણપોષણ માટેનો હુકમ

- પૂરતા સાધનો હોવા છતાં, કોઈ વ્યક્તિ કુટુંબનું ભરણપોષણ કરવામાં બેદરકાર રહે અથવા ભરણપોષણ કરવાની ના પાડે તો, પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ બેદરકારી કે ના પાડવાનું પુરવાર થયે તેની પત્નીના કે તેના સંતાનના, પિતાના કે માતાના ભરણપોષણ માટે મેજિસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તેવા માસિક દરે દર માસિક ભરણપોષણની રકમ આપવાનો અને મેજિસ્ટ્રેટ વખતોવખત આદેશ આપે તે વ્યક્તિને તે ચુકવી દેવાનો તે વ્યક્તિને હુકમ કરી શકશે. —
(ક) પોતાનું ભરણપોષણ ન કરી શકનાર પત્ની અથવા
(ખ) પોતાનું ભરણપોષણ ન કરી શકનાર પરિણીત કે અપરિણીત પોતાનું ઔરસ કે અનૌરસ સંતાન અથવા
(ગ) કોઈ શારીરિક કે માનસિક ખોડ કે ઈજાને કારણે પોતાનું ભરણપોષણ ન કરી શકનાર પુખ્ત વયનું ઔરસ કે અનૌરસ સંતાન અથવા
(ઘ) પોતાનું ભરણપોષણ ન કરી શકનાર પિતા અથવા માતા.

- વચગાળાના ભરણપોષણનો હુકમ કરી શકે. — આવી વ્યક્તિને સમન્સની નોટિસની બજવણી તારીખથી ૬૦ દિવસમાં, જમા કરવા જણાવશે.

→ "પત્ની" જો તેના પતિએ છૂટાછેડા આપ્યા હોય અથવા જેણે તેની પાસેથી છૂટાછેડા મેળવ્યા હોય અને ફરીથી લગ્ન કર્યું ન હોય તે સ્ત્રીનો સમાવેશ થાય છે.

— વચગાળાની ભરણપોષણની અરજનો નોટીસથી બજવણી પાસ ૬૦ દિવસ અને ખર્ચા પ્રમાણે કાર્યવાહીનો ખર્ચ માટે પણ હુકમ કરવામાં આવશે.

— હુકમનું પાલન ન કરે તો, હુકમના દરેક ભંગ માટે દંડની વસુલાત માટે ઠરાવેલી રીતે, તેવી રકમ વસુલ કરવા માટે વોરંટ કાઢી મેજિસ્ટ્રેટ વોરંટ કાઢી શકશે.

(૫) Tayed 4. 5 mark

— રકમ લેણી થઈ હોય તે તારીખથી એક વર્ષની મુદતની અંદર તે વસુલ કરવા માટે ન્યાયાલયને અરજી કરવામાં ન આવે.

— કોઈ પત્ની વ્યભિચારિણી હોય તો ભરણપોષણ અને વચગાળાના ભરણપોષણ અથવા ખર્ચું મેળવવા હકદાર થશે નહિ.

કલમ - ૧૨૫ - કાર્યરીતિ :

કોઈપણ વ્યક્તિ સામે કલમ ૧૨૫ હેઠળની કાર્યવાહી નીચેનું સ્થળ જ્યાં આવેલ હોય તે જિલ્લામાં થઈ શકશે -

(ક) તે જ્યાં હાજર હોય તે સ્થળ અથવા
(ખ) તેનું કે તેની પત્નીનું રહેઠાણનું સ્થળ અથવા
(ગ) યથાપ્રસંગ, તેની પત્ની સાથે કે અનૌરસ સંતાનની માતા સાથે છેલ્લે તે રહેતો હોય તે સ્થળ અથવા
(ઘ) જ્યાં તેના પિતા અથવા માતા રહેતા હોય તે સ્થળ.

કલમ : ૧૨૬ - ભરણપોષણની રકમમાં ફેરફાર -

— મેજિસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તે રીતે ખર્ચા પ્રમાણે ભરણપોષણ અથવા વચગાળાનાં ભરણપોષણનાં ભથ્થાં ફેરફાર કરી શકશે.

— મેજિસ્ટ્રેટને ખાત્રી થાય કે - એવા છૂટાછેડાની તારીખ પછી તે સ્ત્રીએ પુનઃલગ્ન કર્યું છે તો તેના પુનઃલગ્નની તારીખથી એવો હુકમ રદ કરવો જોઈશે.

— તે સ્ત્રીએ તેના પતિએ છૂટાછેડા આપ્યા છે. - ભરણપોષણના અધિકારો છોડી દીધા હોય ત્યારે તે તારીખથી હુકમ રદ કરવામાં આવશે.

[પ્રકરણ - ૨૭]

[અસ્થિર મગજના આરોપીઓ અંગેની જોગવાઈઓ]

કલમ: 328/367 - આરોપી અસ્થિર મગજનો વ્યક્તિ હોય ત્યારે કાર્યરીતિ

- તે પોતાનો બચાવ કરી શકે તેમ નથી. - તો મગજના અસ્થિરતાના બાબતની તપાસ કરવી જોઈએ અને જિલ્લા સિવિલ સર્જન અથવા રાજ્ય સરકાર આદેશ આપે તેવા તબીબી પાસે તપાસ કરાવશે.
- જરૂર પડે તો મેડિકલ કોલેજના મનોચિકિત્સકની અથવા માનસિક રોગ નિષ્ણાતની સલાહ લઈ આરોપી એ અસ્થિર મગજ અથવા બૌદ્ધિક વિકલાંગતાથી પીડાય છે કે નહિ.
- આરોપીને છોડી મૂકશે. આરોપીની સારવાર થશે અને તેના સમય પછી કાર્યવાહી મુલતવી રાખશે.

કલમ: 368 - ન્યાયાલય સમક્ષની ઈન્સાફી કાર્યવાહીમાં અસ્થિર મગજના આરોપીની બાબતમાં અનુસરવાની કાર્યરીતિ.

- તમામ તબીબી પુરાવા ધ્યાનમાં લીધા પછી તે બાબતનો નિર્ણયની નોંધ કરીને કેસની આગળની કાર્યવાહી મુલતવી રાખવી જોઈએ.
-

કલમ: 369 - તપાસ અથવા કાર્યવાહી બાકી હોય ત્યારે અસ્થિર મગજની વ્યક્તિને મુક્ત કરવા બાબત.

- માનસિક અસ્થિરતા અથવા બૌદ્ધિક વિકલાંગતા હોવા છતાં પોતાનો બચાવ કરવા અસમર્થ જણાય ત્યારે કિસ્સા પ્રમાણે મેજિસ્ટ્રેટ અથવા કોર્ટ જામીનપાત્ર કેસ હોય કે જામીન લેવાથી સલામતી રહે તેમ હોય તો વ્યક્તિને જામીન પર છોડવા હુકમ કરશે.
- નોંધ: બિનજામીનપાત્ર ગુનામાં પણ માનસિક સારવાર લેવાનું જણાવી કોર્ટ વ્યક્તિને છૂટા કરી શકશે.
- જામીન મંજૂર કરી શકાય તેમ ન હોય અથવા તો બાંહેધરી આપવામાં આવી ન હોય ત્યારે તેવા આરોપીને રહેણાંક સુવિધામાં રાખવા હુકમ કરશે જ્યાં સારવાર આપી શકાય. તે રાજ્ય સરકારને રિપોર્ટ કરવામાં આવશે.
-

કલમ: ૩૭૦ તમામ અથવા ઈન્સાફી કાર્યવાહી ફરી ચાલુ કરવા બાબત.

— ન્યાયાલય સંતોષિત આરોપી અસ્થિર મગજનો હોતો બંધ થયા પછી કોઈપણ સમયે તમામ અથવા ઈન્સાફી કાર્યવાહી ફરી ચાલુ કરી શકશે અને પોતાની સમક્ષ આરોપીને હાજર થવા કે રજૂ કરવા ફરમાવી શકશે.

કલમ: ૩૭૨ - આરોપી સ્થિર મગજનો જણાયું જણાય ત્યારે કાર્યરીતિ.

કલમ: ૩૭૩ - મગજની અસ્થિરતાને કારણે નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મુકવાનો ફેંસલો

કલમ: ૩૭૪ - મગજની અસ્થિરતાના કારણે નિર્દોષ ઠરાવાઈ છોડી મુકાયેલ આરોપીને સલામત કસ્ટડીમાં રાખવા બાબત.

કલમ: ૩૭૮ - અસ્થિર મગજની વ્યક્તિને તેના સગાં અથવા મિત્રને સંભાળ માટે સોંપવા બાબત.

(પ્રકરણ - ૨૯)

ફેંસલો

© Dr. Jayesh S. Mali

કલમ: ३९२ - ફેંસલો -

- ફોજદારી કાર્યવાહી પૂરી થયા પછી દરેક પક્ષકારોને અથવા તેમના વકીલ ફરી નોટિસ આપવામાં આવી હોય તેવા ન્યાયાધીશ કોર્ટ સમક્ષ, જે ૪૫ દિવસની અંદર જ હોય તે પ્રમાણે સંભળાવવો જોઈશે.

(ક) આખો ફેંસલો આપવાનો અથવા લેખિત અથવા આરોપી તેના વકીલ સમજતા હોય તે ભાષામાં ફેંસલાનો સારાંશ ભાગ વાંચીને અને ફેંસલાનો સારાંશ સંભળાવીને.

- તેના દરેક પાના પર સહી કરવી જોઈશે. અને ખુલ્લી અદાલતમાં ફેંસલો આપ્યાની તારીખ તેમાં લખવી જોઈશે.
- પક્ષકારો અથવા તેમના વકીલોને વાંચવા માટે વિના મૂલ્યે નકલ મળી શકે તેવી ગોઠવણ કરવી જોઈશે.
- અદાલતે ચુકાદાની નકલ ચુકાદાની તારીખથી ૭ દિવસમાં તેના પોર્ટલ પર અપલોડ કરવી જોઈશે.
- આરોપી કસ્ટડીમાં હોય તો, તેને ફેંસલો સાંભળવા માટે હાજર કરવો જોઈશે. ત્યાર પછી તે પોતે હાજરી આપે અથવા ઓડિયો વિડિયો ઈલેક્ટ્રોનિક માધ્યમથી હાજર.
- કસ્ટડીમાં ના હોય તો હાજર રહેવા કહેવામાં આવશે.

કલમ: ३९३ - ફેંસલાની ભાષા અને વિગતો

- ન્યાયાલયની ભાષામાં લખેલો જોઈશે.
- નિર્ણયના કારણો હોવા જોઈશે.
- દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હોય તો કલમ + અધિનિયમ ફેંસલામાં દર્શાવવા જોઈશે.
- નિર્દોષ હોય તો છોડી મૂકવાનો આદેશ આપવો જોઈશે.
- મોતની સજાના કારણો ખાસ જણાવવા જોઈશે.
- કોઈ વ્યક્તિને મોતની સજા કરવામાં આવે ત્યારે તેને ગળે ફાંસો આપીને મૃત્યુ પામે ત્યાં સુધી લટકાવવો, એ પ્રમાણે સજાના હુકમમાં આદેશ આપેલો જોઈશે.

કલમ - ૩૯૫ - વળતર અપાવવાનો હુકમ

— કોઈ ન્યાયાલય દંડની સજા અથવા કે જેનો ભાગ દંડ (જેલની) સજા કરે, ત્યારે ફેંસલો આપતી વખતે ન્યાયાલય વસૂલ થયેલ તે દંડની પૂરેપૂરી રકમ કે તેનો કોઈ ભાગ નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે વાપરવાનો હુકમ કરી શકશે:-

(ક) ફોજદારી કામ ચલાવવામાં યોગ્ય રીતે થયેલો ખર્ચ ભરપાઈ કરવા માટે.

(ખ) ન્યાયાલયના અભિપ્રાય પ્રમાણે કોઈ વ્યક્તિ દિવાની ન્યાયાલયમાં વળતર મેળવી શકે તેમ હોય.

(ગ) સદા વ્યક્તિનું મૃત્યુ નિપજાવવા અથવા ગુનો કરવાનું દુષ્પ્રેરણ કરવા માટે જેના પરથી વ્યક્તિ પાસેથી પ્રાણઘાતક અકસ્માત વિષેના કાયદા હેઠળ નુકસાની મેળવવા હકદાર હોય તેમને વળતર આપવા માટે.

(ઘ) ચોરી, ગુનાહિત દુર્વિનિયોગ, ગુનાહિત વિશ્વાસઘાતનો અથવા ઠગાઈ અથવા ચોરીનો માલ જાણવા છતાં, તેવો માલ બદદાનતથી લેવાનો અથવા રાખવાનો અથવા તેનો નિકાલ કરવામાં સ્વેચ્છાપૂર્વક મદદ કરવાનો વ્યક્તિને દોષિત ઠરાવવામાં આવે ત્યારે, તે માલ શુદ્ધબુદ્ધિથી ખરીદનાર પાસેથી લઈ લીધો હોય તેને થયેલ નુકસાન બદલ તેને વળતર આપવા માટે.

— અપીલ કરવાની અવધિ હોય તો તેનો નિર્ણય આવ્યા પહેલાં એવી કોઈ ચુકવણી કરી શકાશે નહિ.

— અપીલ ન્યાયાલય અથવા પોતાની રિવિઝનની સત્તા વાપરતી વખતે ઉચ્ચ ન્યાયાલય અથવા સેશન્સ ન્યાયાલય પણ કરી શકશે.

કલમ: ૩૯૬ - ભોગ બનનાર વળતર યોજના :

— દરેક રાજ્ય સરકાર, કેન્દ્ર સરકાર સાથે સંકલન કરીને ભોગ બનનાર અથવા તેના આશ્રિતોને જેઓને ગુનાના પરિણામે નુકસાની અથવા હાનિ થઈ હોય અને જેમને પુનઃસ્થાપનની જરૂરિયાત હો તેમને વળતરના હેતુ માટે ભંડોળ પૂરું પાડવા માટે યોજના તૈયાર કરશે.

— જ્યારે પણ વળતર માટે અદાલત દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવે ત્યારે જિલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ અથવા રાજ્ય કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ ઠરાવવામાં આવનાર વળતરનું પ્રમાણ નક્કી કરશે.

- જો ટ્રાયલ કોર્ટ કેસના અંતે તેને સંતોષ થાય કે કોર્ટે આપેલું વળતર આવા પુનઃસ્થાપન માટે પૂરતું નથી અથવા કેસ નિર્દોષ છૂટકારા અથવા છોડી મુકવામાં પરિણમતો હોય અને ભોગ બનનારનું પુનઃસ્થાપન કરવાનું છે. ત્યારે તે વળતર માટે ભલામણ કરી શકશે.
- જ્યારે ગુનેગાર શોધી શકાયો ના હોય, અથવા જ્યારે કોઈ કેસ થયો ના હોય ત્યારે ભોગ બનનાર અથવા આશ્રિતો સ્ટેટ અથવા જિલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળને વળતર માટે અરજી કરી શકશે.
- આ અરજી પર સરકાર અથવા જિલ્લા કાનૂની સેવા સત્તા મંડળ યોગ્ય તપાસ પછી બે મહિનામાં તપાસ પૂરી કર્યા બાદ પૂરતા વળતર અંગે ફેંસલો કરશે.

કલમ: ૩૯૭ - ભોગ બનનારની સારવાર

બધી જ હોસ્પિટલ, સાર્વજનિક કે ખાનગી, કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર, સ્થાનિક સંસ્થાઓ અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ચલાવવામાં આવતી હોય, તેને ભારતીય ન્યાય સંહિતા-૨૦૨૩ની ક- ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૭૦, ૭૧ અથવા કલમ ૧૨૪ની હેઠળ અથવા પોક્સો અધિનિયમ, ૨૦૧૨ ની કલમ ૪, ૬, ૮, અથવા ૧૦ હેઠળના ગુનાઓમાંથી સમાવેશ થતા ગુનાના ભોગ બનનારને તાત્કાલિક મફતમાં પ્રાથમિક અથવા તબીબી સારવાર તાત્કાલિક પૂરી પાડવી જોઈએ અને આવા બનાવની પોલીસને તાત્કાલિક જાણ કરવી જોઈએ.

કલમ: ૩૯૮ - (૩૯૮) સાક્ષી સુરક્ષા યોજના -
- દરેક રાજ્ય સરકારે, રાજ્ય માટે સાક્ષીઓના રક્ષણને સુનિશ્ચિત કરવા માટે, સાક્ષી સુરક્ષા યોજના તૈયાર કરવી જોઈએ અને જાહેર કરવી જોઈએ.

કલમ: ૩૯૯ - વિના કારણે પકડવામાં આવેલ વ્યક્તિને વળતર આપવા બાબત -
- મેજિસ્ટ્રેટને લાગે કે આવી ધરપકડ કરાવવા માટે પૂરતું કારણ ન હતું તો મેજિસ્ટ્રેટ તેનો સમય બગાડ્યા તે બદલ ધરપકડ કરાવનાર વ્યક્તિ પકડેલી વ્યક્તિને યોગ્ય લાગે તેવું ₹ 1000 સુધીનું વળતર અપાવી શકશે.

કલમ: ૩૬૦ - પ્રોબેશન અધિકાર ઉપર અથવા ઠપકો આપી છોડી મૂકવાનો હુકમ -

- અદાલત પક્ષકારો ન્યાયાલય સમક્ષ તેની કામગીરી હુકમ કે આરોપી અને વકીલ કે સંબંધી દ્વારા પક્ષના રજૂઆત કરી શકશે

કલમ: ૩૬૧ - સારી વર્તણૂકની શરતો ઉપર છોડવા માટે આરોપીને કોર્ટે છોડી મૂકવાનો હુકમ કરવા બાબત.

કલમ - ૩૬૨ - ન્યાયાલયે ફેંસલામાં ફેરફાર ન કરવા બાબત

કલમ - ૩૬૩ - આરોપીને તથા બીજા વ્યક્તિઓને ફેંસલાની નકલ આપવા બાબત

- આરોપીને દેહાંત સજા કરવામાં આવે, ત્યારે ફેંસલો સંભળાવ્યા પછી તરત ફેંસલાની નકલ વિના મૂલ્યે તેને આપવી જોઈશે.
- ફેંસલાનું ભાષાંતર કરવામાં આવશે.
- અપીલ કરવા લાયક હોય તો અપીલ કેટલા સમયમાં કરવી

તે ગણાવવું પડશે.

— · ભૂવાઓ, ડુક્કર, જુગારી અથવા નિર્દોષની ઉશ્કેરણી વગર વિના ગુનો ગુનો પડશે.

{ પ્રકરણ - ૧૫
ધાર્મિક }

કલમ ૨૯૫ - ગુનો જાહેર અથવા ધાર્મિક ભાવના અથવા સ્થળ અપવિત્ર કરવાના ગુનાના ઇરાદાથી નુકસાન પહોંચાડવું અથવા અપવિત્ર કરવાના ગુનાના પર સ્થાપિત.

કલમ: ૨૯૫ - ઈરાદાપૂર્વક ધર્મના ગુના પર સ્થાપિત.

કલમ: ૨૯૬ - ધાર્મિક ગુનો કબૂલ કરે ત્યારે કેટલાક કેસોમાં સ્થાપિત ન થઈ શકવા બાબત.
— ઈરાદાપૂર્વક ઉશ્કેરણીજનક અથવા લેખક અથવા પ્રકાશક વગેરેના પ્રત્યેક ભાગ નો સમાન ગુનાહ કે પ્રાઇવેટના રૂપે સ્થાપિત થાય.

કલમ: ૨૯૭ - બીજા કેસોમાં સ્થાપિત ન થઈ શકવા બાબત.
— જાહેર ઉશ્કેરણીજનક + લેખક ભાષણો + પ્રકાશક વગેરેના પ્રત્યેક + કેસની લેખિત ફરિયાદ કાર્યવાહી.

કલમ! ૨૯૮ - સમાન ગુના સામે બચાવ સંબંધની સ્થાપિત.
— ઉશ્કેરણીજનક ભાષણ સિવાયની કોઈપણ ભાષણો કરીની ફરિયાદી કાર્યવાહીમાં કોઈએ ઈરાદાપૂર્વક કરેલા છે કે, ત્યારે સમ અનુવર્તી હોવાના કારણે સમાન ગુના સામે સ્થાપિત કરવા માટે રાજ્ય સરકાર, પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની મંજૂરી આપી શકશે.

કલમ: ૪૧૯ - નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂકવાના કેસમાં અપીલ.

કલમ: ૪૨૦ - કેટલાક કેસોમાં ઉચ્ચ ન્યાયાલયે દોષિત ઠરાવવાના હુકમ સામે અપીલ. (HC)

— ઉચ્ચતમ ન્યાયાલયમાં અપીલ કરશે. (SC)

કલમ: ૪૨૧ - કેટલાક કેસોમાં અપીલનો ખાસ હક

કલમ: ૪૨૨ - સેશન્સ ન્યાયાલયે કેવી અપીલ સાંભળવાની રીત

કલમ ૪૨૩ - અપીલની અરજી -

— જેની સામે અપીલ કરી હોય તે ફેંસલા અથવા હુકમની નકલ, દરેક અરજી સાથે જોડવી જોઈએ.

કલમ - ૪૨૪ - અપીલ કરનાર જેલમાં હોય ત્યારે કાર્યરીતિ.

— જેલના ઇન્ચાર્જ અધિકારીને તે પોતાની અપીલ અરજી આપી તેની નકલો આપી શકશે - તે અધિકારી યોગ્ય ન્યાયાલયને મોકલશે.

કલમ - ૪૨૫ - અપીલ ચલાવવાની ના.

{ પ્રકરણ - ૩૪
સજાઓના અમલ મોકૂફી, માફી અને ઘટાડો }

[ક. મોતની સજા]

કલમ: ૪૫૪ – ઉચ્ચ ન્યાયાલયે કરેલ મોતની સજાના હુકમનો અમલ.
– ઉચ્ચ ન્યાયાલય અપીલ અથવા ફેરતપાસમાં મોતની સજા કરે ત્યારે સેશન્સ ન્યાયાલય, ઉચ્ચ ન્યાયાલયનો હુકમ મળે ત્યારે, વોરંટ કાઢીને સજાના હુકમનો અમલ કરાવવો જોઈએ.

કલમ - ૪૫૫ – ઉચ્ચતમ ન્યાયાલયને અપીલ દાખલ થાય તો તે કેસમાં મોતની સજાના હુકમનો અમલ મોકૂફ રાખવા બાબત.
– સજાનો અમલ મુલતવી રાખવાનો હુકમ કરવો જોઈએ.

કલમ - ૪૫૬ - ગર્ભવતી સ્ત્રીને થયેલી મોતની સજામાં ફેરફાર બાબત
– સજાનો અમલ મોકૂફ મુલતવી રાખવાનો હુકમ કરવો જોઈશે, તથા આજીવનની સજા કરી શકશે.

[ખ- કેદ]

કલમ: ૪૧૭ - કેદની જગ્યા નક્કી કરવાની સત્તા.

— સ્થળ રોકે રાજ્ય સરકાર જાહેર આદેશ આપી શકશે.

— દીવાની જેલમાં અટકાયતમાં હોય, તો મેજિસ્ટ્રેટ તે વ્યક્તિને ફોજદારી જેલમાં લઈ જવાનો આદેશ આપી શકશે.

કલમ: ૪૧૮ - કેદની સજાનો અમલ કરવા બાબત

— તો કેદ વોરંટ સાથે તે જેલમાં મોકલવા સ્થળ અધિકારીને આપવો જોઈએ.

કલમ- ૪૧૯ - વોરંટ બજાવવા નિર્દેશ કરવો.

— જે જેલમાં રાખવા જોઈએ અથવા કેદી હોય અથવા તેને રાખવાનો હોય તે જેલ અથવા બીજા સ્થળના ઈન્ચાર્જ અધિકારીને કેદની સજાનો અમલ કરવા અંગેનું વોરંટ બજાવવા માટે આપવું જોઈશે.

કલમ- ૪૨૦ - વોરંટ કોની પાસે રાખવું.

— કેદીને જેલમાં અટકાયતમાં રાખવાનો હોય, ત્યારે વોરંટ જેલરની પાસે રહેવું જોઈએ.

[ગ - દંડ વસૂલ કરવા બાબત] ©Dr. Jugesh. s. [illegible]

કલમ: ૪૨૧ - દંડ વસૂલ કરવાનું વોરંટ

કલમ: ૪૨૨ - દંડની સજાની રકમ મિલકત ઉપર લાગવા બાબત.

[ગ - સજા મોકૂફ રાખવા, માફ કરવા અને હળવી કરવા બાબત]

કલમ - ૪૭૨ - મૃત્યુ દંડની સજાના હુકમના કિસ્સામાં દયા અરજી બાબત

- બંધારણના અનુચ્છેદ - ૭૨ હેઠળ ભારતના રાષ્ટ્રપતિ અથવા અનુચ્છેદ ૧૬૧ હેઠળ રાજ્યના રાજ્યપાલ સમક્ષ, તે તારીખથી ત્રીસ દિવસના સમયગાળાની અંદર દયા અરજી દાખલ કરી શકશે.

કે જેલના અધિક્ષક -

(૧) સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અપીલ, રીવ્યુ અથવા અપીલ કરવાની ખાસ પરવાનગીની નામંજૂરી વિશે તેની જાણ કરે અથવા

(૨) હાઇકોર્ટ દ્વારા મોતની સજાના હુકમની બહાલીની તારીખ અને સુપ્રીમ કોર્ટમાં અપીલ અથવા ખાસ પરવાનગી દાખલ કરવાની મુદતનો સમય સમાપ્ત થઈ ગયો છે. તે રીતે જાણ કરે.

- રાષ્ટ્રપતિ દયા અરજી પર વિચારણા, નિર્ણય અને નિકાલ કરી શકશે અને જો કેદીઓ એક કરતા વધુ હોય તો તેવા કિસ્સામાં રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા, અરજીઓનો નિર્ણય, દયા પિટીશનો એકસાથે લેવાવા જોઈએ.

- દયા અરજી પર રાષ્ટ્રપતિના હુકમની પ્રાપ્તિ પછી કેન્દ્ર સરકારે (૪૮) કલાકની અંદર, રાજ્ય સરકારના ગૃહ વિભાગ અને જેલના અધિક્ષક અથવા જેલના હવાલાના અધિકારીને જાણ કરવી જોઈશે.

- બંધારણના અનુચ્છેદ ૭૨ અને ૧૬૧ હેઠળ કરાયેલા રાષ્ટ્રપતિ અથવા રાજ્યપાલના હુકમ વિરુદ્ધ કોઈપણ કોર્ટમાં અપીલ કરી શકાશે નહીં. તે આખરી રહેશે.

કલમ - ૪૭૩ - સજા મોકૂફ રાખવાની અથવા માફ કરવાની સત્તા.

- કોઈ વ્યક્તિને કોઈ ગુના માટે સજા કરવામાં આવેલ હોય ત્યારે સમુચિત સરકાર, કોઈ શરતો વિના અથવા સજા પામેલ વ્યક્તિ સ્વીકારે તેવી કોઈ શરતે, કોઈપણ વખતે, તેની સજાનો અમલ મોકૂફ રાખી શકશે અથવા તેને આપેલી પૂરી સજા અથવા તેનો કોઈ ભાગ માફ કરી શકશે.

કલમ ૪૭૪ - સજામાં ઘટાડો કરવાની સત્તા

— ઉચિત સરકાર, સજા પામેલ વ્યક્તિની સંમતિ વિના તેને થયેલી સજામાં નીચે પ્રમાણે ઘટાડો કરી શકશે.

(૧) મોતની સજાને બદલે, આજીવન કેદની સજા.

(૨) આજીવન કેદની સજાને બદલે સાત વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી અવધિ માટે કેદની સજા.

(૩) સાત વર્ષ અથવા તેથી વધુ કેદની સજાને બદલે, ત્રણ વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી અવધિ માટે કેદની સજા

(૪) સાત વર્ષથી ઓછી કેદની સજાને બદલે દંડ ભરવાની સજા.

(૫) સખત કેદની સજાને બદલે કોઈ મુદત માટે તે વ્યક્તિને સજા થઈ શકત તેવી મુદતની સાદી કેદની સજા.

કલમ ૪૭૫ - કેટલાક કેસમાં સજા માફ કરવાની અથવા તેમાં ઘટાડો કરવાની સત્તાઓ ઉપર નિયંત્રણ.

— એવી વ્યક્તિએ જેલમાં ઓછામાં ઓછી ચૌદ વર્ષની કેદ ભોગવ્યા સિવાય તેને જેલમાંથી છોડી મૂકવામાં આવશે નહિ.

કલમ ૪૭૬ - મોતની સજાની બાબતમાં કેન્દ્ર સરકારની સમવર્તી સત્તા

— મોતની સજાની બાબતમાં, કેન્દ્ર સરકાર પણ વાપરી શકશે.

Probation of Offenders Act, 1958

(પરિવીક્ષા અધિનિયમ, 1958)

Introduction (પરિચય)

“Probation of Offenders Act, 1958” એ ભારત સરકાર દ્વારા પસાર કરાયેલ એક સુધારાત્મક કાયદો છે.

આ કાયદાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે જે વ્યક્તિઓ પ્રથમ વખત અથવા નાના ગુનાઓ કરે છે, તેમને સીધા જ જેલમાં મોકલવાને બદલે પરિવીક્ષા (Probation) પર છોડવામાં આવે.

પરિવીક્ષાનો અર્થ છે કે દોષિતને એક સમયગાળા માટે સારા આચરણ (good conduct) સાથે સમાજમાં રહેવાની તક આપવામાં આવે, અને તે દરમિયાન પરિવીક્ષા અધિકારી તેની દેખરેખ રાખે.

આ રીતે કાયદાનો હેતુ છે કે દોષિતને સુધારવા, પુનઃસંસ્થિત કરવા અને સમાજમાં ફરી એક જવાબદાર નાગરિક તરીકે સ્થાન આપવું.

Sections (ધારાઓ)

Section 1 – Short Title, Extent and Commencement

(લઘુ શીર્ષક, વ્યાપ અને અમલ)

આ ધારા જણાવે છે કે આ અધિનિયમનું નામ Probation of Offenders Act, 1958 છે.

તે સમગ્ર ભારતમાં લાગુ પડે છે (સુરુઆતમાં જમ્મુ-કાશ્મીર સિવાય), અને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરેલી તારીખે અમલમાં આવશે.

Section 2 – Definitions

(પરિભાષાઓ)

આ વિભાગમાં કેટલાક મહત્વપૂર્ણ શબ્દોની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે જેમ કે -

“Court” એટલે જે કોર્ટને આ અધિનિયમ હેઠળ અધિકાર આપવામાં આવ્યા છે,

“Offender” એટલે ગુનો કરનાર વ્યક્તિ,

“Probation Officer” એટલે જે અધિકારી દોષિતની દેખરેખ રાખે છે.

આ ધારા કાયદાના સ્પષ્ટ અર્થ અને અમલ માટે આધારરૂપ છે.

Section 3 – Power of Court to Release Certain Offenders after Admonition

(ચેતવણી આપીને મુક્ત કરવાની કોર્ટને સત્તા)

જો કોઈ વ્યક્તિ પ્રથમ વખત નાનો ગુનો કરે અને ગુનાનો સ્વરૂપ ગંભીર ન હોય, તો કોર્ટ તેને જેલમાં મોકલવાના બદલે ચેતવણી આપીને મુક્ત કરી શકે છે.

આનો હેતુ એ છે કે નાનાં ગુનાઓ માટે તરત જ દંડ આપવાના બદલે વ્યક્તિને સુધારવાની તક મળે.

Section 4 – Power of Court to Release Certain Offenders on Probation of Good Conduct

(સારા આચરણ પર પરિવીક્ષા પર મુક્ત કરવાની કોર્ટને સત્તા)

જો કોર્ટને લાગે કે દોષિત સુધરી શકે છે, તો તેને સજા આપવાના બદલે કોર્ટ એક નિર્ધારિત સમયગાળા માટે પરિવીક્ષા પર મુક્ત કરી શકે છે.

તે દરમિયાન વ્યક્તિને સારા આચરણનું પાલન કરવું પડશે અને પરિવીક્ષા અધિકારીની દેખરેખ હેઠળ રહેવું પડશે.

Section 5 – Power of Court to Require Offender to Pay Compensation and Costs

(દોષિત પાસેથી વળતર અને ખર્ચ વસૂલ કરવાની કોર્ટની સત્તા)

કોર્ટ એવી શરત રાખી શકે છે કે દોષિત વ્યક્તિએ પીડિતને વળતર (compensation) આપવું જોઈએ અથવા કોર્ટના ખર્ચ (costs) ભરવા જોઈએ.

Section 6 – Restrictions on Imprisonment of Offenders under Twenty-One Years of Age

(21 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના દોષિતોને જેલ સજા પર પ્રતિબંધ)

જો દોષિતની ઉંમર 21 વર્ષથી ઓછી છે અને ગુનો ગંભીર નથી, તો કોર્ટને તેને સીધી જેલ સજા આપવાને બદલે પરિવીક્ષા પર મુકવાની ફરજિયાત ભલામણ કરવી જોઈએ.

Section 7 – Report of Probation Officer

(પરિવીક્ષા અધિકારીની રિપોર્ટ)

કોર્ટ કોઈ દોષિતને પરિવીક્ષા પર મુકવા પહેલાં પરિવીક્ષા અધિકારીની વિગતવાર રિપોર્ટ માગી શકે છે – જેમાં દોષિતનો સ્વભાવ, પરિવારની સ્થિતિ અને વર્તણૂંકનો ઉલ્લેખ હોય.

Section 8 – Variation of Conditions of Probation

(પરિવીક્ષાની શરતોમાં ફેરફાર)

જો કોઈ કારણસર જરૂરી લાગે, તો કોર્ટ પરિવીક્ષાની શરતોમાં ફેરફાર અથવા સુધારો કરી શકે છે.

ઉદાહરણ તરીકે – સમયગાળો વધારવો, નિયમોમાં ફેરફાર કરવો, અથવા શરતો હળવી કરવી.

Section 9 – Procedure in Case of Offender Failing to Observe Conditions of Bond

(પરિવીક્ષા શરતોના ભંગ માટેની કાર્યવાહી)

જો દોષિત પરિવીક્ષાની શરતોનું પાલન નથી કરતો, તો કોર્ટ તેને ફરીથી પકડી શકે છે, પરિવીક્ષા રદ કરી શકે છે અને મૂળ ગુનાની સજા આપી શકે છે.

Section 10 – Provision as to Sureties

(જામીનદારો સંબંધિત જોગવાઈ)

પરિવીક્ષા દરમિયાન જો કોર્ટ જામીનદાર રાખે, તો આ ધારા જામીનદારોની ફરજો, બદલાવ કે મુક્તિ માટેની પ્રક્રિયા દર્શાવે છે.

Section 11 – Courts Competent to Make Orders under the Act, Appeals and Revisions

(આ અધિનિયમ હેઠળ આદેશ આપવાની સત્તાવાળી કોર્ટો, અપીલ અને પુનઃવિચારણાની પ્રક્રિયા)

આ ધારા જણાવે છે કે કઈ કોર્ટો આ અધિનિયમ હેઠળ આદેશ આપી શકે છે અને કયા આદેશો સામે અપીલ કે રિવિઝન (Revision) કરી શકાય છે.

Section 12 – Removal of Disqualification Attaching to Conviction

(દોષસિદ્ધિ સાથે જોડાયેલી અયોગ્યતા દૂર કરવી)

જો દોષિત વ્યક્તિને પરિવીક્ષા પર મુક્ત કરવામાં આવે, તો તે વ્યક્તિને કોઈ નાગરિક અયોગ્યતા (જેમ કે સરકારી નોકરી માટે પ્રતિબંધ) લાગુ નહીં થાય.

અર્થાત્ – તે વ્યક્તિ કાયદાકીય રીતે “દોષિત” ગણાતી નથી. (with section 3 and 4)

Section 13 – Probation Officers

(પરિવીક્ષા અધિકારીઓ)

આ ધારા હેઠળ સરકાર પરિવીક્ષા અધિકારીઓની નિયુક્તિ (appointment) કરે છે, જે દોષિતની દેખરેખ રાખે છે અને કોર્ટને રિપોર્ટ આપે છે.

Section 14 – Duties of Probation Officers

(પરિવીક્ષા અધિકારીઓના ફરજો)

પરિવીક્ષા અધિકારીઓના મુખ્ય ફરજો છે –

દોષિતની દેખરેખ રાખવી,

કોર્ટને સમયાંતરે રિપોર્ટ આપવો,

દોષિતને સમાજમાં પુનઃસ્થાપિત કરવામાં મદદ કરવી.

Section 15 – Probation Officers to be Public Servants

(પરિવીક્ષા અધિકારીઓ જાહેર સેવક ગણાશે)

આ ધારા અનુસાર, દરેક પરિવીક્ષા અધિકારી (Probation Officer) ને જાહેર સેવક (Public Servant) તરીકે ગણવામાં આવશે. આનો અર્થ એ છે કે તેઓને ભારતીય દંડ સંહિતા (Indian Penal Code) ની કલમ 21 હેઠળ જાહેર સેવક ગણવામાં આવે છે.

ઉદ્દેશ્ય: આ જોગવાઈનો હેતુ એ છે કે પરિવીક્ષા અધિકારીઓ પોતાના કાર્ય દરમિયાન સુરક્ષિત કાનૂની સ્થિતિ મેળવે.

તેઓ દોષિતોની દેખરેખ, સલાહ અને રિપોર્ટિંગ જેવા કાર્યો નિષ્ઠાપૂર્વક કરી શકે –અને જો તેઓ સદભાવપૂર્વક પોતાનું કાર્ય કરે, તો તેમના વિરુદ્ધ કોઈ પણ પ્રકારની ખોટી કાનૂની કાર્યવાહી ન થઈ શકે.

Section 16 – Protection of Action Taken in Good Faith

(સદભાવનાથી કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીનું રક્ષણ)

આ ધારા એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે કોઈ અધિકારી કે વ્યક્તિ જો સદભાવથી (good faith) કાર્ય કરે, તો તેના વિરુદ્ધ કાયદાકીય કાર્યવાહી નહીં થાય.

Section 17 – Power to Make Rules

(નિયમો બનાવવાની સત્તા)

આ ધારા હેઠળ રાજ્ય સરકાર (State Government) ને આ અધિનિયમને અસરકારક રીતે અમલમાં લાવવા માટે નિયમો (rules) બનાવવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.

રાજ્ય સરકાર નીચેના વિષયો અંગે નિયમો બનાવી શકે છે –

1. પરિવીક્ષા અધિકારીઓની નિયુક્તિ અને ફરજો,

2. તેમની કાર્યપદ્ધતિ અને અહેવાલોની રીત,

3. પરિવીક્ષા દરમિયાન દોષિતની દેખરેખની પદ્ધતિ અને નિયમો,

4. અન્ય કોઇ એવી બાબતો, જે કાયદાના અમલ માટે જરૂરી હોય.

હેતુ:આ ધારા રાજ્યને વ્યવહારિક સ્તરે કાયદાનું યોગ્ય અમલીકરણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે લવચીકતા આપે છે.

ઉદાહરણ:

ગુજરાત રાજ્ય સરકાર પરિવીક્ષા અધિકારીઓ માટે ખાસ માર્ગદર્શિકા કે વાર્ષિક રિપોર્ટ ફોર્મેટ નક્કી કરી શકે છે.

Section 18 – Act Not to Apply to Certain Offenders under Reformatory Schools Act, 1897

(રિફોર્મેટરી સ્કૂલ અધિનિયમ, 1897 ની કલમ 31 હેઠળના દોષિતો પર આ અધિનિયમ લાગુ નહીં પડે)

આ ધારા મુજબ, આ અધિનિયમ (Probation of Offenders Act, 1958) Reformatory Schools Act, 1897 ની ધારા 31 હેઠળ આવતાં દોષિતો પર લાગુ નહીં પડે.

અર્થાત્,

જે નાબાલિગ (minor) દોષિતોને રિફોર્મેટરી સ્કૂલમાં મોકલવાની જોગવાઈ છે, તેમના કેસમાં આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ નથી થતી.

હેતુ: નાબાલિગ ગુનાહિતો માટે પહેલેથી જ અલગ સુધારાત્મક કાયદો (Reformatory Schools Act) છે,તેથી બંને કાયદાઓ વચ્ચે કોઈ વિસંગતિ ન રહે તે માટે આ સ્પષ્ટતા આપવામાં આવી છે.

Section 19 – section 401 of the BNSS not to apply where POA is in force

આ ધારા મુજબ, જ્યારે Probation of Offenders Act, 1958 કોઈ વિસ્તારમાં અમલમાં આવશે,

ત્યારે તે વિસ્તારમાં BNSS ની જે જોગવાઈઓ છે – ખાસ કરીને Section 401 (જૂના કાયદામાં Section 562) —તે લાગુ નહીં પડે.

અર્થાત્: જ્યાં આ અધિનિયમ લાગુ છે, ત્યાં ગુનાહિતને probation (પરિવીક્ષા) આપવાનો અધિકાર માત્ર આ નવા અધિનિયમ હેઠળ જ ઉપયોગમાં લેવાશે, BNSS ની જોગવાઈઓ હેઠળ નહીં.

હેતુ: એક જ મુદ્દા પર બે અલગ કાયદા ન ચાલે અને વિસંગતિ ન થાય તે માટે આ ધારા સ્પષ્ટ કરે છે કે

Probation સંબંધિત મામલાઓ માટે હવે ફક્ત આ અધિનિયમ જ લાગુ રહેશે.

ઉદાહરણ: જો ગુજરાત રાજ્યમાં Probation of Offenders Act, 1958 અમલમાં છે,

તો ત્યાં BNSS ની Section 401 (probation સંબંધિત provision) નો ઉપયોગ નહીં થાય

Conclusion (ઉપસંહાર)

Probation of Offenders Act, 1958 એ ભારતીય દંડ વ્યવસ્થામાં સુધારાત્મક દિશામાં એક મહત્વપૂર્ણ પગલું છે. તેનો હેતુ દોષિતોને સુધારવાનો છે – સજા કરતા સુધાર પર ભાર મૂકવો, જેથી તેઓ ફરીથી સમાજમાં જવાબદાર નાગરિક તરીકે જીવી શકે.

પ્રકરણ ૧

'બાળક' (child) ની વ્યાખ્યા (૧૮ વર્ષથી નાના)

'કિશોર' (juvenile)

'અપરાધી કિશોર' (child in conflict with law)

'બાળક જોખમી સ્થિતિમાં' (child in need of care and protection)

મુદ્દા: બાળકોના અધિકારો, ભારતીય બંધારણ અને આંતરરાષ્ટ્રીય કરારો (જેમ કે UNCRC) સાથે જોડાણ.

કાયદાનો ઉદ્દેશ: બાળકોનું રક્ષણ, પુનર્વસન અને અપરાધથી દૂર રાખવો

કિશોર ન્યાય (બાળકોની સંભાળ અને રક્ષણ) અધિનિયમ, ૨૦૧૫ની પ્રારંભિક માહિતી અને મુખ્ય વ્યાખ્યાઓ આપવામાં આવી છે.

કાયદાનું નામ, અમલીકરણની તારીખ (૧૫ જાન્યુઆરી ૨૦૧૬થી) અને તેનો વિસ્તાર (જમ્મુ-કાશ્મીર સિવાય આખા ભારતમાં) વર્ણવાયો છે.

મુખ્ય વ્યાખ્યાઓ

'બાળક' (૧૮ વર્ષથી ઓછી વયનું)

'કિશોર અપરાધી' (child in conflict with law - CCL)

'જોખમી સ્થિતિમાં બાળક' (child in need of care and protection - CNCP)

'હીનસ અપરાધ' (heinous offence - ૭ વર્ષથી વધુ સજાના અપરાધ)

'પેટી અપરાધ' (petty offence - ૩ વર્ષથી ઓછી સજા)

'સિરિયસ અપરાધ' (serious offence - ૩-૭ વર્ષ સજા)

કાયદાનો ઉદ્દેશ

બાળકોના અધિકારોનું રક્ષણ પુનર્વસન અને અપરાધથી દૂર રાખવાનો છે, જે ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૫(૩), ૩૯(એફ), ૪૭ અને UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC) સાથે જોડાયેલો છે.

મુદ્દા વિગતમાં:

બાળકની વ્યાખ્યા અને વય નિર્ધારણ: વય ૧૮ વર્ષથી ઓછી હોય તો બાળક ગણાય. વય નિર્ધારણ માટે મેડિકલ ટેસ્ટ (ઓસિફિકેશન ટેસ્ટ) અથવા બર્થ સર્ટિફિકેટ વાપરાય.

કેસ લો: Pratap Singh v. State of Jharkhand (2005)

સુપ્રીમ કોર્ટે કહ્યું કે અપરાધની તારીખે વય ગણતરી કરવી અને શંકાના કિસ્સામાં બાળકના પક્ષમાં નિર્ણય લેવો.

અન્ય વ્યાખ્યાઓ ૨૦૨૧ના અમેન્ડમેન્ટમાં વધુ સ્પષ્ટ કરાઈ.

'અબાન્ડોન્ડ ચાઈલ્ડ' (ત્યજી દેવાયેલું બાળક)

'સરેન્ડર્ડ ચાઈલ્ડ' (સ્વેચ્છાએ સોંપેલું)

'ઓર્ફન' (અનાથ).

કાયદાના અમલીકરણના પડકારો:

વ્યાખ્યાઓની અસ્પષ્ટતા કારણે કેસોમાં વિલંબ.

કેસ લો: Javed v. State of Haryana (2003)માં વય નિર્ધારણના નિયમો સ્પષ્ટ કરાયા

પ્રકરણ ૨

બાળ નિર્દોષતા S.3(1)

ગૌરવ & યોગ્યતા S.3(2)

સહભાગિતા S.3(3)

શ્રેષ્ઠ હીત

કૌટુંબિક જવાબદારી

હકારાત્મક પગલા

સલામતી

અર્થ અને પ્રતીકો ના બીનકલંક

અધિકાર નો બિન ત્યાગ

સમાનતા & બિન પક્ષતા

૧૧.ગુપ્તતા & વિશ્વાશાનીયા

૧૨.છેલ્લા ઉપાય ના પગલા - સંસ્થાકરણ

૧૩.દેશ પરત ફરવા અને પુનસ્થાપન

૧૪.નવી શરૂઆત

૧૫.વળાંક

૧૬.કુદરતી ન્યાયકોના રક્ષણ માટે ૧૬ સામાન્ય સિદ્ધાંતો વર્ણવાયા

પ્રકરણ 3

કિશોર ન્યાય મંડળ (JJB - Section 4)

રાજ્ય સરકારે દરેક જિલ્લામાં એક અથવા વધુ JJB બનાવવા જરૂરી છે. આ મંડળમાં પ્રિન્સિપલ મેજિસ્ટ્રેટ (મેટ્રોપોલિટન અથવા ફર્સ્ટ ક્લાસ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ઓછામાં ઓછા ૩ વર્ષનો અનુભવ) અને બે સામાજિક કાર્યકરો (જેમાં ઓછામાં ઓછી એક મહિલા) હોય છે.

સામાજિક કાર્યકરોની યોગ્યતા: બાળ વિકાસમાં ૭ વર્ષનો અનુભવ અથવા ચાઇલ્ડ સાયકોલોજી, સાયકેયાટ્રી, સોશિયોલોજી અથવા કાયદાની ડિગ્રી.

અયોગ્ય વ્યક્તિઓ: માનવ અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરનાર, અપરાધી, સરકારી સેવામાંથી કાઢી મૂકાયેલ અથવા બાળ શોષણમાં સંડોવાયેલ નહીં.

તાલીમ: નિમણૂક પછી ૬૦ દિવસમાં તાલીમ આપવી.

કાર્યકાળ: નિયમો અનુસાર, અને દુરુપયોગ પર નિમણૂક રદ્દ કરી શકાય.

કેસ લો: Barun Chandra Thakur v. Master Bholu (2022)માં સુપ્રીમ કોર્ટે JJBની રચના અને પ્રિલિમિનરી અસેસમેન્ટ પર માર્ગદર્શન આપ્યું

તપાસ (Inquiry/Investigation - Section 5)

જો તપાસ દરમિયાન બાળક ૧૮ વર્ષનું થઈ જાય, તો પણ તપાસ JJB દ્વારા ચાલુ રાખી શકાય અને આદેશો પસાર કરી શકાય, જાણે તે બાળક જ હોય. આ કાયદા અથવા અન્ય કાયદાને અવગણીને લાગુ પડે છે.

મુદ્દા: આનો હેતુ બાળકને રક્ષણ આપવાનો છે, જેથી વય વધવાથી તે વયસ્ક કોર્ટમાં ન જાય.

કેસ લો: Pratap Singh v. State of Jharkhand (2005)માં વય વધ્યા પછી પણ JJ Act લાગુ પડે

૧૮ વર્ષથી નીચેના (Below 18 - Section 6)

જો વ્યક્તિ ૧૮ વર્ષની થઈ ગઈ હોય પરંતુ અપરાધ ૧૮ વર્ષથી નીચેની વયે કર્યો હોય, તો તેને તપાસ દરમિયાન બાળક તરીકે જ વર્તાવ કરવો. જો બેઇલ પર ન છોડાય તો સેફ્ટી પ્લેસમાં રાખવું. આ વ્યક્તિને કાયદાની તમામ પ્રક્રિયા અનુસાર વર્તાવ કરવો.

મુદ્દા: આનો હેતુ અપરાધની તારીખે વયને આધારે રક્ષણ આપવાનો છે.

કેસ લો: Javed v. State of Haryana (2003)માં વય નિર્ધારણ અને અપરાધની તારીખ પર ભાર મૂક્યો.

પ્રક્રિયા (Procedure - Section 7)

JJBની મીટિંગો નિયમો અનુસાર થવી જોઈએ અને તમામ પ્રક્રિયા બાળક મૈત્રીપૂર્ણ હોવી જોઈએ, જેમાં સ્થળ કોર્ટ જેવું ન હોય અને બાળકને ડર ન લાગે. જો મંડળ બેઠું ન હોય તો એક સભ્ય સમક્ષ બાળકને રજૂ કરી શકાય. મંડળ કોઈ સભ્યની ગેરહાજરીમાં પણ કામ કરી શકે, પરંતુ અંતિમ નિર્ણય વખતે ઓછામાં ઓછા બે સભ્યો અને પ્રિન્સિપલ મેજિસ્ટ્રેટ હાજર હોવા જોઈએ. અભિપ્રાયમાં તફાવત હોય તો બહુમતીનો અથવા પ્રિન્સિપલ મેજિસ્ટ્રેટનો અભિપ્રાય માન્ય.

કેસ લો: Sasikumar Naik v. State of Kerala (2021)માં મેજિસ્ટ્રેટની પ્રક્રિયા પર ચુકાદો.

અધિકારો, કાર્યો અને જવાબદારીઓ (Power, Function, and Responsibility - Section 8)

JJBને કાયદા સાથે અથડાતા બાળકોના તમામ કેસોમાં વિશેષ અધિકાર છે.

અધિકારો: કાયદા અનુસાર તપાસ, આદેશો પસાર કરવા.

કાર્યો: બાળક અને વાલીની ભાગીદારી સુનિશ્ચિત કરવી, અધિકારોનું રક્ષણ, લીગલ એઇડ, બાળક મૈત્રીપૂર્ણ અભિગમ, વય નિર્ધારણ, કેસોનો નિકાલ, જેલ તપાસ, FIR નોંધાવવી, સોશિયલ ઇન્વેસ્ટિગેશન રિપોર્ટ, ફિટ પર્સન નિર્ધારણ, અપનાવણીમાં હોમ સ્ટડી વગેરે.

જવાબદારીઓ: તમામ પ્રક્રિયા સમયસર અને બાળક મૈત્રીપૂર્ણ.

કેસ લો: Juvenile X v. State of U.P. (2023)માં પ્રોબેશન અને તપાસ પર ચુકાદો.

અધિકૃત ન હોય તેવા મેજિસ્ટ્રેટે અનુસરવાની પ્રક્રિયા (Procedure to be followed by a Magistrate who has not been empowered - Section 9)

જો કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ (જે JJB તરીકે અધિકૃત ન હોય)ને લાગે કે આરોપી વ્યક્તિ બાળક છે, તો તે તરત અભિપ્રાય નોંધીને બાળક અને રેકોર્ડને અધિકારીતા ધરાવતા JJBને મોકલે. જો કોર્ટમાં વ્યક્તિ બાળક હોવાનો દાવો કરે અથવા કોર્ટને લાગે તો વયની તપાસ કરી (એફિડેવિટ વગર) નિર્ણય લે અને રેકોર્ડ કરે.

જો બાળક હોય તો કેસ JJBને મોકલે અને કોર્ટની સજા અમાન્ય થાય. તપાસ દરમિયાન વ્યક્તિને સેફ્ટી પ્લેસમાં રાખી શકાય.

કેસ લો: Shilpa Mittal v. State of NCT of Delhi (2020)માં વય અને પ્રક્રિયા પર ચુકાદો.

મુદ્દા વિગત

બાળકના શ્રેષ્ઠ હિતનો સિદ્ધાંત: દરેક નિર્ણયમાં બાળકનું હિત પ્રથમ. કેસ લો: Sheela Barse v. Union of India (1986)માં સુપ્રીમ કોર્ટે બાળકોની કસ્ટડીમાં અધિકારોનું રક્ષણ કરવા આદેશ આપ્યા

પુનર્વસન અને પુનઃએકીકરણ: બાળકને પરિવાર અથવા સમાજમાં પાછા લાવવા પર ભાર. કેસ લો: Gaurav Jain v. Union of India (1997)માં વેશ્યાઓના બાળકોના પુનર્વસન માટે માર્ગદર્શન આપ્યું.

ગોપનીયતા અને અહિંસા: બાળકની ઓળખ ગુપ્ત રાખવી અને કોઈ ત્રાસ ન આપવો. કેસ લો: Shilpa Mittal v. State of NCT of Delhi (2020)માં હીનસ અપરાધની વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ કરી અને સિદ્ધાંતો લાગુ કર્યા.

પ્રકરણ ૩

JJB ની રચના, અધિકારો અને કાર્યપદ્ધતિ વિશે

JJB માં મુખ્ય અધિકારી (Principal Magistrate), સામાજિક કાર્યકર અને નિષ્ણાતોનો સમાવેશ.

મુદ્દા: કિશોરોના કેસોમાં તપાસ, સુનાવણી અને નિર્ણય.

બાળકોને પુલિસ કસ્ટડીમાં ન રાખવું

તાત્કાલિક સુરક્ષા આપવી.

ઉદાહરણ: કિશોરને પકડ્યા પછી ૨૪ કલાકમાં JJB સમક્ષ રજૂ કરવું.

JJBની રચના, અધિકારો અને કાર્યપદ્ધતિ વિશે. JJBમાં મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા ફસ્ટ ક્લાસ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અને બે સામાજિક કાર્યકરો (ઓછામાં ઓછું એક મહિલા) હોય. તેમનું કાર્ય CCLના કેસોની તપાસ અને નિર્ણય છે.

મુદ્દા વિગતમાં:

રચના અને નિયુક્તિ: રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્તિ, ૩ વર્ષનો કાર્યકાળ. કેસ લો: Barun Chandra Thakur v. Master Bholu (2022)માં સુપ્રીમ કોર્ટે JJBની પ્રિલિમિનરી અસેસમેન્ટ પ્રક્રિયા પર માર્ગદર્શન આપ્યું.

કાર્યપદ્ધતિ: કિશોરને પકડ્યા પછી ૨૪ કલાકમાં JJB સમક્ષ રજૂ કરવું, બેઈલનો અધિકાર. કેસ લો: Mukesh v. State (NCT of Delhi) (2017)માં નિર્ભયા કેસમાં કિશોરને વયસ્ક તરીકે ટ્રાયલ ન કરી શકાય તેમ કહ્યું (જૂના કાયદા હેઠળ).

પ્રિલિમિનરી અસેસમેન્ટ: ૧૬-૧૮ વર્ષના કિશોરો માટે હીનસ અપરાધમાં વયસ્ક કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર.

પ્રકરણ ૪

અપરાધી કિશોરો સાથે વર્તન (Procedure in Relation to Children in Conflict with Law)

કિશોર અપરાધ કરે તોની પ્રક્રિયા.

મુદ્દા: પુલિસ તપાસ, JJB સમક્ષ કેસ, કાઉન્સલિંગ, બેહેડ (bail).

૧૬-૧૮ વર્ષના કિશોરો માટે ગંભીર અપરાધમાં વયસ્ક કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર (પરંતુ માત્ર અમુક કેસમાં). ઉદાહરણ: નાના અપરાધમાં સમુદાય સેવા (community service) ની સજા.

CCL માટે તપાસ, સુનાવણી અને સજાની પ્રક્રિયા. પુલિસ દ્વારા FIR, તપાસ અને ચાર્જશીટ.

મુદ્દા વિગતમાં:

અપરેહેન્શન અને બેઈલ: કિશોરને પુલિસ સ્ટેશનમાં ન રાખવું, તાત્કાલિક JJB. કેસ લો: Javed v. State of Haryana (2003)માં વય નિર્ધારણની પ્રક્રિયા સ્પષ્ટ કરી.

સજા અને ટ્રાન્સફર: પેટી અપરાધમાં ચેતવણી, સિરિયસમાં સ્પેશિયલ હોમ. કેસ લો: Shilpa Mittal (2020)માં હીનસ અપરાધની વ્યાખ્યા પર ચુકાદો.

અપીલ: JJBના નિર્ણય સામે ચિલ્ડ્રન્સ કોર્ટમાં અપીલ.

૧. પ્રાસ્તાવિક (Prastavik - કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં બાળકો સાથે કાર્યવાહીની પારંભિક માહિતી)

જેમાં બાળકને પકડવાથી લઈને તપાસ, જામીન, તપાસ, હુકમો અને અન્ય જોગવાઈઓનો સમાવેશ થાય છે. કાયદાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ બાળકોને સજા આપવાને બદલે તેમનું પુનર્વસન, રક્ષણ અને કાયદાના સિદ્ધાંતો અનુસાર વર્તાવ કરવાનો છે. આ અધ્યાય CrPC, 1973ને અમુક અંશે અવગણીને બાળક મૈત્રીપૂર્ણ પ્રક્રિયા પર ભાર મૂકે છે. કેસ લો: Sheela Barse v. Union of India (1986)માં સુપ્રીમ કોર્ટે બાળકોની કાર્યવાહીમાં અધિકારોનું રક્ષણ કરવા આદેશ આપ્યા.

[૨] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં હોવાનો આરોપ મુકાયેલ બાળકની ધરપકડ (Apprehension of Child Alleged to be in Conflict with Law - કલમ ૧૦)

જો બાળક પર કાયદા સાથે અથડાવાનો આરોપ હોય, તો પુલિસ તેને પકડીને તાત્કાલિક Special Juvenile Police Unit (SJPU) અથવા Child Welfare Police Officer (CWPO)ના હવાલે કરે. પકડ્યા પછી ૨૪ કલાકમાં (મુસાફરીના સમય સિવાય) Juvenile Justice Board (JJB) સમક્ષ રજૂ કરવું.

બાળકને પુલિસ લોકઅપ અથવા જેલમાં ન રાખી શકાય. પુલિસે તરત માતા-પિતા અથવા વાલી અને Probation Officerને જાણ કરવી, જેથી Social Investigation Report (SIR) તૈયાર થાય.

મુદ્દા: બાળકને હાથકડી ન લગાવી શકાય, બળ વાપરી ન શકાય અને સાદા કપડામાં પુલિસે વર્તાવ કરવો. છોકરી બાળક માટે મહિલા પુલિસ જરૂરી.

કેસ લો: Pratap Singh v. State of Jharkhand (2005)માં વય અને ધરપકડ પ્રક્રિયા પર ચુકાદો

[૩] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં બાળક જેના હવાલામાં મુકાયેલ હોય તે વ્યક્તિની ભૂમિકા (Role of Person in Whose Charge Child in Conflict with Law is Placed - કલમ ૧૧)

જે વ્યક્તિ (જેમ કે SJPU અથવા CWPO)ને બાળકની જવાબદારી સોંપાય, તેને બાળકને સુરક્ષિત રાખવું અને JJB સમક્ષ રજૂ કરવું. તે વ્યક્તિ બાળકને ત્રાસ ન આપી શકે અને તેની ગોપનીયતા રાખવી.

મુદ્દા: આ વ્યક્તિ પુલિસ અધિકારી હોય તો પણ બાળકને જેલમાં ન મોકલી શકે.

કેસ લો: Sheela Barse v. Union of India (1986)માં બાળકોની કસ્ટડીમાં જવાબદારી પર ભાર

[૪] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં હોવાનો આરોપ મુકાયેલ વ્યક્તિ દેખીતી રીતે બાળક હોય તેને જામીન (Bail to a Person who is Apparently a Child Alleged to be in Conflict with Law - કલમ ૧૨)

જો વ્યક્તિ દેખીતી રીતે બાળક હોય, તો તેને જામીન આપવો જરૂરી છે, સિવાય કે જામીનથી તેને જોખમ હોય, તે અપરાધીઓ સાથે જોડાય તો અથવા ન્યાયમાં અડચણ આવે. જામીન વગર પણ અથવા માતા-પિતા/વાલી સાથે આપી શકાય. જો જામીન ન મળે તો Observation Homeમાં મોકલવું. મુદ્દા: આ CrPCના કલમ ૪૩૬-૪૩૭ જેવું છે પરંતુ બાળક માટે ઉદાર. કેસ લો: Javed v. State of Haryana (2003)માં જામીન અને વય પર ચુકાદો

[૬] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં બાળકની મંડળ દ્વારા તપાસ (Inquiry by Board Regarding Child in Conflict with Law - કલમ ૧૪)

JJB બાળકને રજૂ કર્યા પછી તપાસ કરે. પેટી અપરાધમાં ૪ મહિનામાં, સિરિયસમાં ૬ મહિનામાં અને હીનસમાં ૩ મહિનામાં તપાસ પૂરી કરવી. તપાસમાં SIR, મેડિકલ રિપોર્ટ અને વિટનેસનો સમાવેશ.

મુદ્દા: તપાસ CrPCની સમન્સ પ્રોસીજર અનુસાર.

કેસ લો: Shilpa Mittal v. State of NCT of Delhi (2020)માં તપાસ અને અપરાધ વર્ગીકરણ પર ચુકાદો

[૭] મંડળ તરફથી અધમ ગુનાઓમાં પ્રાથમિક મૂલ્યાંકન (Preliminary Assessment into Heinous Offences by Board - કલમ ૧૫)

૧૬-૧૮ વર્ષના બાળક પર હીનસ અપરાધ (૭ વર્ષથી વધુ સજા)નો આરોપ હોય તો JJB તેની માનસિક/શારીરિક ક્ષમતા, અપરાધના પરિણામો અને સંજોગોનું પ્રાથમિક મૂલ્યાંકન કરે. આ માટે સાયકોલોજિસ્ટ અથવા નિષ્ણાતોની મદદ લઈ શકે.

મુદ્દા: મૂલ્યાંકન ૩ મહિનામાં પૂરું કરવું અને કલમ ૧૮(૩) અનુસાર નિર્ણય.

કેસ લો: Barun Chandra Thakur v. Master Bholu (2022)માં પ્રાથમિક મૂલ્યાંકન પ્રક્રિયા પર માર્ગદર્શન.

[૮] તપાસ ચાલુ હોવાની સ્થિતિની સમીક્ષા (Review of Pendency of Inquiry - કલમ ૧૬)

JJB તપાસની પેન્ડન્સીની સમીક્ષા કરે અને જો તપાસ સમયમર્યાદામાં પૂરી ન થાય તો કારણો નોંધે. રાજ્ય સરકારને રિપોર્ટ મોકલે.

મુદ્દા: આનો હેતુ વિલંબ ટાળવાનો છે.

કેસ લો: Mukesh v. State (NCT of Delhi) (2017)માં તપાસ વિલંબ પર ચુકાદો

[૯] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં ન હોવાનું જણાયેલ બાળક સંબંધમાં હુકમો (Orders Regarding a Child not Found to be in Conflict with Law - કલમ ૧૭)

જો તપાસ પછી બાળક કાયદા સાથે અથડાતું ન જણાય તો JJB તેને મુક્ત કરે અને કેસ બંધ કરે.

મુદ્દા: બાળકને CNCP તરીકે ગણી CWCને મોકલી શકે.

કેસ લો: Shilpa Mittal (2020)માં અપરાધ ન જણાય તોની પ્રક્રિયા

[૧૦] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં હોવાનું જણાયેલ બાળક સંબંધમાં હુકમો (Orders Regarding Child Found to be in Conflict with Law - કલમ ૧૮)

જો બાળક અપરાધી જણાય તો JJB તેને ચેતવણી, કાઉન્સલિંગ, કમ્યુનિટી સર્વિસ, ફાઈન અથવા સ્પેશિયલ હોમમાં મોકલી શકે. હીનસ અપરાધમાં ૧૬-૧૮ વર્ષના બાળકને ચિલ્ડ્રન્સ કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર કરી શકે.

મુદ્દા: મહત્તમ ૩ વર્ષ સ્પેશિયલ હોમ.

કેસ લો: Barun Chandra Thakur (2022)માં હુકમો અને ટ્રાન્સફર પર ચુકાદો

[૧૧] બાળ અદાલતની સત્તાઓ (Powers of Children's Court - કલમ ૧૯)

ચિલ્ડ્રન્સ કોર્ટ (સેશન્સ કોર્ટ) હીનસ અપરાધમાં ટ્રાન્સફર્ડ કેસમાં વયસ્ક તરીકે ટ્રાયલ કરે પરંતુ બાળક મૈત્રીપૂર્ણ રીતે.

તપાસ ૬ મહિનામાં પૂરી કરે.

મુદ્દા: જો બાળક ૨૧ વર્ષનું થાય તો જેલમાં મોકલી શકે.

કેસ લો: Mukesh (2017)માં ચિલ્ડ્રન્સ કોર્ટની સત્તા પર ચુકાદો.

[૧૨] બાળકે એકવીસ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરેલ હોય પરંતુ સલામતીનાં સ્થળમાં નિવાસની નિયત મુદત પૂરી કરવાની બાકી હોય (Child Attained Age of Twenty-One Years and Yet to Complete Prescribed Term of Stay in Place of Safety - કલમ ૨૦)

જો બાળક ૨૧ વર્ષનું થાય અને સ્થળમાં રહેવાની મુદત બાકી હોય તો ચિલ્ડ્રન્સ કોર્ટ તેનું મૂલ્યાંકન કરી જેલમાં મોકલી શકે અથવા મુક્ત કરે.

મુદ્દા: પુનર્વસન રિપોર્ટ આધારે નિર્ણય.

કેસ લો: Pratap Singh (2005)માં વય વધ્યા પછીની પ્રક્રિયા

[૧૩] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં બાળક વિરુદ્ધ કયા હુકમો કરી ન શકાય (Order that may not be Passed Against a Child in Conflict with Law - કલમ ૨૧

બાળકને મૃત્યુદંડ, આજીવન કારાવાસ અથવા જેલમાં મોકલી ન શકાય (સિવાય કલમ ૧૯-૨૦ હેઠળ).

મુદ્દા: આ UNCRC અનુસાર છે.

કેસ લો: Shilpa Mittal (2020)માં સજા પર મર્યાદા

[૧૪] ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, 1973, પ્રકરણ-8 હેઠળની કાર્યવાહીઓ બાળક વિરુદ્ધ લાગુ પડશે નહીં (Proceeding under Chapter VIII of the Code of Criminal Procedure not to Apply Against Child - કલમ ૨૨)

CrPCના અધ્યાય VIII (સિક્યોરિટી પ્રોસીડિંગ્સ) બાળક વિરુદ્ધ લાગુ પડશે નહીં. મુદ્દા: આ બાળકને અનાવશ્યક કાર્યવાહીથી બચાવે છે.

કેસ લો: Javed (2003)માં CrPCની અપ્રમાણસરતા પર ચુકાદો

[૧૫] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં બાળક અને બાળક ન હોય તેવી વ્યક્તિની સંયુક્ત કાર્યવાહીઓ થઈ ન શકે (No Joint Proceedings of Child in Conflict with Law and Person not a Child - કલમ ૨૩)

બાળક અને વયસ્કની સંયુક્ત તપાસ અથવા ટ્રાયલ થઈ ન શકે, સિવાય કલમ ૧૯ હેઠળ ટ્રાન્સફર પછી. મુદ્દા: આ બાળકને વયસ્ક અપરાધીઓથી અલગ રાખે છે.

કેસ લો: Mukesh (2017)માં સંયુક્ત કાર્યવાહી પર પ્રતિબંધ

[૧૬] ગુનાનાં તારણો પર ગેરલાયકાતની નાબૂદી (Removal of Disqualification on the Findings of an Offence - કલમ ૨૪)

JJ Act હેઠળના તારણથી બાળકને કોઈ ગેરલાયકાત (જેમ કે નોકરીમાં) નહીં લાગે. રેકોર્ડ ગુપ્ત રાખવા.

મુદ્દા: આ પુનઃએકીકરણ માટે છે.

કેસ લો: Juvenile X v. State of U.P. (2023)માં ગેરલાયકાત પર ચુકાદો.

[૧૭] પડતર કેસો સંબંધમાં ખાસ જોગવાઈ (Special Provision in Respect of Pending Cases - કલમ ૨૫)

૨૦૧૫ના કાયદા અમલમાં આવ્યા પછી પડતર કેસો આ કાયદા અનુસાર જ ચાલે.

મુદ્દા: જૂના કાયદા હેઠળના કેસોને નવા કાયદાના લાભ મળે.

કેસ લો: Pratap Singh (2005)માં પડતર કેસો પર ચુકાદો

[૧૮] કાયદા સાથે સંઘર્ષમાં ભાગી ગયેલ બાળક સંબંધમાં જોગવાઈ (Provision with Respect of Run Away Child in Conflict with Law - કલમ ૨૬)

જો બાળક Observation Home, Special Home અથવા Place of Safetyમાંથી ભાગી જાય તો પુલિસ તેને પકડી JJB અથવા CWC સમક્ષ રજૂ કરે. તેને વધારાની સજા નહીં મળે.

મુદ્દા: ભાગવાના કારણોની તપાસ કરવી.

કેસ લો: Gaurav Jain (1997)માં ભાગી ગયેલા બાળકોની પ્રક્રિયા પર ભાર

પ્રકરણ ૫: બાળ કલ્યાણ સમિતિ (Child Welfare Committee - CWC)

CNCP માટે CWCની રચના અને કાર્ય. CWCમાં ચેરપર્સન અને ચાર સભ્યો (ઓછામાં ઓછું બે મહિલા).

મુદ્દા વિગતમાં:

રચના અને અધિકાર: રાજ્ય સરકાર નિયુક્તિ. કેસ લો: Gaurav Jain (1997)માં CWC જેવી સમિતિઓની ભૂમિકા પર ભાર.

કાર્ય: CNCPની તપાસ, શેલ્ટર હોમમાં મૂકવું. કેસ લો: Sheela Barse (1986)માં બાળકોના રક્ષણ માટે આદેશ.

બાળ કલ્યાણ સમિતિ (Child Welfare Committee - CWC)-આ સમિતિનો હેતુ જોખમી સ્થિતિમાં રહેલા બાળકો (Children in Need of Care and Protection - CNCP)નું રક્ષણ, પુનર્વસન અને સામાજિક પુનઃએકીકરણ કરવાનો છે. આ પ્રકરણ બાળકોના અધિકારો, ભારતીય બંધારણ (અનુચ્છેદ ૧૫(૩), ૩૯(એફ)) અને UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC)ના સિદ્ધાંતો સાથે જોડાયેલું છે.

[૧] પ્રાસ્તાવિક (Prastavik - બાળ કલ્યાણ સમિતિની પારંભિક માહિતી)

બાળ કલ્યાણ સમિતિ (CWC)ની રચના, હેતુ અને કાર્યોની સામાન્ય માહિતી આપવામાં આવી છે. CWC એક સ્વાયત્ત સંસ્થા છે, જે Juvenile Justice (Care and Protection of Children) Act, 2015 હેઠળ CNCP ને રક્ષણ, સંભાળ અને પુનર્વસન આપવા માટે કામ કરે છે.

આ સમિતિ બાળકોના શ્રેષ્ઠ હિત (best interest) અને પુનઃએકીકરણ (reintegration) પર ધ્યાન આપે છે. CNCPમાં અનાથ, ત્યજી દેવાયેલા, શોષિત, બાળમજૂરીમાં સંડોવાયેલા, ટ્રાફિકિંગનો ભોગ બનેલા અથવા જોખમી સ્થિતિમાં રહેતા બાળકોનો સમાવેશ થાય છે. આને બાળકોના અધિકારોના રક્ષણ અને POCSO Act, 2012 સાથેના જોડાણ તરીકે વર્ણવાયું છે.

કેસ લો:Sheela Barse v. Union of India (1986)માં સુપ્રીમ કોર્ટે બાળકોની સંભાળ અને રક્ષણ માટે CWC જેવી સંસ્થાઓની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો. આને બાળકોના રક્ષણના સામાજિક અને કાનૂની માળખા તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૨] બાળ કલ્યાણ સમિતિ (Child Welfare Committee - કલમ ૨૭)

સમજૂતી: પુસ્તકમાં કલમ ૨૭ વિશે વર્ણન છે કે રાજ્ય સરકારે દરેક જિલ્લામાં એક અથવા વધુ CWCની રચના કરવી જરૂરી છે.

આ સમિતિમાં એક ચેરપર્સન અને ચાર સભ્યો હોય, જેમાં ઓછામાં ઓછી એક મહિલા સભ્ય હોવી જોઈએ. સભ્યોની યોગ્યતા: બાળ વિકાસ, બાળ મનોવિજ્ઞાન, શિક્ષણ, સમાજશાસ્ત્ર અથવા કાયદામાં ૭ વર્ષનો અનુભવ અથવા ડિગ્રી. અયોગ્ય વ્યક્તિઓ: માનવ અધિકાર ઉલ્લંઘનમાં સંડોવાયેલ, અપરાધી, સરકારી નોકરીમાંથી કાઢી મૂકાયેલ અથવા બાળ શોષણમાં સંડોવાયેલ વ્યક્તિ નિયુક્ત ન થઈ શકે.

મુખ્ય મુદ્દા:

રચના: CWC ને ફર્સ્ટ ક્લાસ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા છે, જે CrPC, 1973 હેઠળ કાર્ય કરે છે.

નિયુક્તિ અને કાર્યકાળ: રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્તિ, ૩ વર્ષનો કાર્યકાળ. દુરુપયોગના કિસ્સામાં નિમણૂક રદ્દ થઈ શકે.

તાલીમ: નિમણૂક પછી ૬૦ દિવસમાં તાલીમ આપવી જરૂરી.

કેસ લો: Gaurav Jain v. Union of India (1997)માં સુપ્રીમ કોર્ટે CWC જેવી સંસ્થાઓની રચના અને તેમની જવાબદારી પર ભાર મૂક્યો, ખાસ કરીને વેશ્યાઓના બાળકોના રક્ષણ માટે.

CWCને CNCPના કેસો માટે મુખ્ય સંસ્થા તરીકે ગણાવી છે, જે બાળકોના શ્રેષ્ઠ હિતને પ્રાથમિકતા આપે છે.

[૩] સમિતિ સંબંધમાં કાર્યવાહી (Procedure in Relation to Committee - કલમ ૨૮)

CWCની કાર્યવાહી બાળક મૈત્રીપૂર્ણ હોવી જોઈએ. સમિતિની બેઠકો નિયમો અનુસાર થાય, અને તે સ્થળ એવું હોવું જોઈએ કે બાળકને ડર ન લાગે.

જો સમિતિ બેઠી ન હોય તો એક સભ્ય પણ બાળકની રજૂઆત સાંભળી શકે, પરંતુ અંતિમ નિર્ણય માટે ઓછામાં ઓછા ત્રણ સભ્યો (ચેરપર્સન સહિત) હાજર હોવા જોઈએ. અભિપ્રાયમાં તફાવત હોય તો બહુમતીનો અભિપ્રાય માન્ય થાય, અને જો બહુમતી ન હોય તો ચેરપર્સનનો અભિપ્રાય આખરી ગણાય.

મુખ્ય મુદ્દા:

બાળક મૈત્રીપૂર્ણ અભિગમ: કોર્ટ જેવું વાતાવરણ ન હોવું, બાળકને આરામદાયક લાગવું જોઈએ.

સમયમર્યાદા: તપાસ ૪ મહિનામાં પૂરી કરવી, ખાસ સંજોગોમાં ૬ મહિના સુધી લંબાવી શકાય.

રેકોર્ડ: તમામ નિર્ણયો લેખિતમાં નોંધાય અને બાળકની ગોપનીયતા જળવાય.

કેસ લો: Re: Exploitation of Children in Orphanages in the State of Tamil Nadu v. Union of India (2017) માં CWCની કાર્યવાહીની ઝડપ અને બાળકના હિત પર ચુકાદો.

આને બાળકોના અધિકારોના રક્ષણ અને ઝડપી ન્યાયના ભાગ તરીકે સમજાવાયું છે.

[૪] સમિતિની સત્તાઓ (Powers of Committee - કલમ ૨૯)

CWCને CNCPના કેસોમાં ફર્સ્ટ ક્લાસ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓ છે. તે બાળકોની સંભાળ, રક્ષણ, પુનર્વસન અને અપનાવણી સંબંધી હુકમો પસાર કરી શકે.

CWCને CrPC, 1973 હેઠળની સત્તાઓ અને Juvenile Justice (Care and Protection of Children) Rules, 2016 અનુસાર કાર્યવાહીની સત્તા છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

હુકમો પસાર કરવા: બાળકને શેલ્ટર હોમ, ફોસ્ટર કેર અથવા અપનાવણી માટે મોકલવું.

અપનાવણી: Central Adoption Resource Authority (CARA)ના નિયમો અનુસાર અપનાવણીની પ્રક્રિયા.

કાનૂની સહાય: બાળકને લીગલ એઇડ આપવું.

કેસ લો: Lakshmi Kant Pandey v. Union of India (1984)માં સુપ્રીમ કોર્ટે અપનાવણીની પ્રક્રિયા અને CWCની સત્તાઓ પર માર્ગદર્શન આપ્યું.

CWCની સત્તાઓને બાળકોના રક્ષણ અને પુનર્વસનના માળખા તરીકે વર્ણવાયું છે.

[૫] સમિતિનાં કાર્યો અને જવાબદારીઓ (Functions and Responsibilities of Committee - કલમ ૩૦)

વિગતવાર સમજૂતી: કલમ ૩૦ વિશે વિગતવાર વર્ણન છે કે CWCના કાર્યો અને જવાબદારીઓ CNCPના રક્ષણ, સંભાળ અને પુનર્વસન પર કેન્દ્રિત છે. આમાં નીચેના મુદ્દાઓનો સમાવેશ થાય છે:

બાળકોની ઓળખ અને તપાસ: CNCPની ઓળખ, તેમની સ્થિતિની તપાસ અને Social Investigation Report (SIR) તૈયાર કરવું.

સંભાળ અને રક્ષણ: બાળકોને શેલ્ટર હોમ, ફોસ્ટર કેર અથવા સ્પોન્સરશિપમાં મૂકવું.

અપનાવણી: CARAના નિયમો અનુસાર અપનાવણીની પ્રક્રિયા નક્કી કરવી.

પુનર્વસન યોજના: બાળકના શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ અને સામાજિક પુનઃએકીકરણ માટે યોજના.

ગોપનીયતા: બાળકની ઓળખ ગુપ્ત રાખવી અને મીડિયામાં જાહેર ન કરવી.

નિરીક્ષણ: શેલ્ટર હોમ્સ, ફોસ્ટર કેર અને અન્ય સંસ્થાઓનું નિરીક્ષણ.

રિપોર્ટિંગ: રાજ્ય સરકાર અને NCPCRને રિપોર્ટ મોકલવો.

મુખ્ય મુદ્દા:

બાળકનું શ્રેષ્ઠ હિત: દરેક નિર્ણય બાળકના હિતમાં હોવું જોઈએ.

સમયમર્યાદા: તપાસ અને નિર્ણય ૪ મહિનામાં પૂર્ણ કરવા.

કેસ લો: Bachpan Bachao Andolan v. Union of India (2011)માં સુપ્રીમ કોર્ટે CWCની બાળમજૂરી અને ટ્રાફિકિંગના કેસોમાં જવાબદારી પર ચુકાદો આપ્યો.

CWCની જવાબદારીઓને બાળકોના પુનર્વસન અને સામાજિક એકીકરણના મુખ્ય ઘટક તરીકે

પ્રકરણ 6

જોખમી સ્થિતિમાં બાળકો (Children in Need of Care and Protection - CNCP)

જ્યારે બાળક અપરાધ કરતો નથી પણ જોખમમાં હોય (જેમ કે ભૂખમરી, શોષણ, ત્યાગ).

Child Welfare Committee (CWC) ની ભૂમિકા.

મુદ્દા: ઓર્ફનેજ, શોષણથી બચાવ, અપનાવણી (adoption).

પ્રક્રિયા: CWC દ્વારા તપાસ, શિફ્ટ હોમમાં મૂકવું અને પુનર્વસન યોજના.

અપીલ: JJBના નિર્ણય સામે ચિલ્ડ્રન્સ કોર્ટમાં અપીલ.

રિપોર્ટિંગ અને તપાસ: કોઈ પણ વ્યક્તિ CWCને જાણ કરી શકે.

કેસ લો: Gaurav Jain (1997)માં વિશેષ વર્ગના બાળકો માટે પ્રક્રિયા.

યોજના: ઇન્ડિવિજ્યુઅલ કેર પ્લાન.

કેસ લો: Sheela Barse (1986)

[૧] પ્રાસ્તાવિક (Prastavik - કાળજી અને રક્ષણની જરૂરિયાતવાળા બાળકોની કાર્યવાહીની પારંભિક માહિતી)

CNCPમાં અનાથ, ત્યજી દેવાયેલા, શોષિત, બાળમજૂરીમાં સંડોવાયેલા, ટ્રાફિકિંગનો ભોગ બનેલા, ભૂખમરી કે ગરીબીમાં રહેતા, અપહરણ કે લૈંગિક શોષણનો ભોગ બનેલા બાળકોનો સમાવેશ થાય છે.

આ કાર્યવાહીનો હેતુ બાળકોને સુરક્ષિત વાતાવરણ, શિક્ષણ, આરોગ્ય અને પુનર્વસન આપવાનો છે. CWC આ કેસોની તપાસ કરે છે અને બાળકના શ્રેષ્ઠ હિતને ધ્યાનમાં રાખીને હુકમો પસાર કરે છે.

બાળકોના અધિકારોના રક્ષણ અને સામાજિક પુનઃએકીકરણના માળખા તરીકે રજૂ કરાયું છે.

કેસ લો: Sheela Barse v. Union of India (1986) માં સુપ્રીમ કોર્ટે CNCPની સંભાળ અને રક્ષણ માટે વિશેષ વ્યવસ્થાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો.

[૨] સમિતિ સમક્ષ રજૂઆત (Production before Committee - કલમ ૩૧)

CNCP ગણાતા બાળકને બાળ કલ્યાણ સમિતિ (CWC) સમક્ષ રજૂ કરવું જરૂરી છે. આ રજૂઆત કોઈ પણ વ્યક્તિ (પુલિસ, NGO, સામાજિક કાર્યકર, માતા-પિતા, અથવા બાળક પોતે) કરી શકે છે.

રજૂઆત ૨૪ કલાકમાં (મુસાફરીનો સમય સિવાય) થવી જોઈએ. જો CWC ઉપલબ્ધ ન હોય, તો બાળકને નજીકના પુલિસ સ્ટેશન અથવા Child Welfare Police Officer (CWPO) સમક્ષ રજૂ કરી શકાય, પરંતુ તેને લોકઅપમાં ન રાખી શકાય.

મુખ્ય મુદ્દા:

રજૂઆત કોણ કરી શકે: Special Juvenile Police Unit (SJPU), CWPO, સરકારી/ખાનગી સંસ્થા, અથવા બાળક પોતે.

સમયમર્યાદા: ૨૪ કલાકમાં રજૂઆત, જેથી બાળકની સુરક્ષા ઝડપથી થાય.

બાળક મૈત્રીપૂર્ણ અભિગમ: રજૂઆત દરમિયાન બાળક ને ત્રાસ ન આપવો અને ગોપનીયતા જાળવવી.

કેસ લો: Bachpan Bachao Andolan v. Union of India (2011)માં સુપ્રીમ કોર્ટે CNCPની રજૂઆત અને ઝડપી કાર્યવાહી પર ભાર મૂક્યો, ખાસ કરીને બાળમજૂરી અને ટ્રાફિકિંગના કેસોમાં.

[૪] માહિતી ન આપવાનો ગુનો (Offence of Non-Reporting - કલમ ૩૩)

વિગતવાર સમજૂતી:જો કોઈ વ્યક્તિ કલમ ૩૨ હેઠળ ફરજિયાત માહિતી ન આપે, તો તે ગુનો ગણાય. આ ગુનો જાણીજોઈને માહિતી ન આપવા પર લાગુ પડે છે, જેમાં વ્યક્તિ જાણતો હોય કે બાળક જોખમમાં છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

ગુનાની વ્યાખ્યા: જાણીજોઈને માહિતી ન આપવી એ બાળકના રક્ષણમાં અવરોધ ગણાય.

અપવાદ: જો વ્યક્તિને ખબર ન હોય અથવા વાજબી કારણ હોય, તો ગુનો ન ગણાય.

કેસ લો: Bachpan Bachao Andolan (2011)માં માહિતી ન આપવાના ગુના પર ચુકાદો, ખાસ કરીને બાળ ટ્રાફિકિંગના કેસોમાં.

[૫] માહિતી ન આપવાની શિક્ષા (Punishment for Non-Reporting - કલમ ૩૪)

જો કોઈ વ્યક્તિ કલમ ૩૩ હેઠળ માહિતી ન આપવાનો ગુનો કરે, તો તેને ૬ મહિના સુધીની જેલ અથવા દંડ અથવા બંને થઈ શકે. આ શિક્ષા બાળકોની સુરક્ષા માટે સમાજની જવાબદારીને લાગુ કરવા માટે છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

શિક્ષાની મર્યાદા: ૬ મહિનાની સાદી કેદ અથવા દંડ.

ઉદ્દેશ: બાળકોની સુરક્ષા માટે જાગૃતિ અને જવાબદારી વધારવી.

કેસ લો: Re: Exploitation of Children in Orphanages (2017)માં માહિતી ન આપવાની જવાબદારી પર ચુકાદો.

આને બાળકોના રક્ષણ માટે કડક કાનૂની જોગવાઈ તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૬] બાળકોની સોંપણી (Surrender of Children - કલમ ૩૫)

માતા-પિતા અથવા વાલી બાળકને CWC સમક્ષ સોંપી શકે, જો તેઓ તેની સંભાળ ન રાખી શકતા હોય.

આ સોંપણી લેખિતમાં હોવી જોઈએ અને CWC તેની તપાસ કરી બાળકને CNCP ગણી શેલ્ટર હોમ, ફોસ્ટર કેર અથવા અપનાવણી માટે મોકલે.

સોંપણી ૬૦ દિવસની રિકન્સિડરેશન પીરિયડ સાથે થાય, જે દરમિયાન માતા-પિતા બાળકને પાછું લઈ શકે.

મુખ્ય મુદ્દા:

સોંપણીની પ્રક્રિયા: લેખિત અરજી, CWCની તપાસ, અને બાળકના હિતનું મૂલ્યાંકન.

રિકન્સિડરેશન: ૬૦ દિવસનો સમય, જેમાં માતા-પિતા નિર્ણય બદલી શકે.

કેસ લો: Lakshmi Kant Pandey v. Union of India (1984)માં સોંપણી અને અપનાવણીની પ્રક્રિયા પર માર્ગદર્શન (videshi balak)- 3year belaw-

આને બાળકોની સુરક્ષા અને પરિવારની અસમર્થતાના ઉકેલ તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૭] તપાસ (Inquiry - કલમ ૩૬)

CWC બાળકની રજૂઆત પછી તેની સ્થિતિની તપાસ કરે.

આ તપાસ ૪ મહિનામાં પૂરી કરવી જોઈએ (ખાસ સંજોગોમાં ૬ મહિના). તપાસમાં Social Investigation Report (SIR), બાળકનું નિવેદન, માતા-પિતા/વાલીની માહિતી, અને અન્ય રેકોર્ડનો સમાવેશ થાય.

તપાસ બાળક મૈત્રીપૂર્ણ હોવી જોઈએ, અને બાળકની ગોપનીયતા જળવાય.

મુખ્ય મુદ્દા:

તપાસની પ્રક્રિયા: SIR, મેડિકલ રિપોર્ટ, અને બાળકના હિતનું મૂલ્યાંકન.

સમયમર્યાદા: ૪ મહિના, જરૂર પડે ૬ મહિના.

બાળક મૈત્રીપૂર્ણ: તપાસ દરમિયાન બાળકને ત્રાસ ન થાય.

કેસ લો: Gaurav Jain v. Union of India (1997)માં CNCPની તપાસ અને પુનર્વસન પર ચુકાદો.

બાળકની સ્થિતિના આધારે યોગ્ય નિર્ણય માટેની પ્રક્રિયા તરીકે વર્ણવાયું છે.

[૮] કાળજી અને રક્ષણની જરૂરિયાતવાળા બાળક સંબંધમાં કરાયેલ હુકમો (Orders Passed Regarding a Child in Need of Care and Protection - કલમ ૩૭)

વિગતવાર સમજૂતી: CWC તપાસ પછી CNCP માટે નીચેના હુકમો પસાર કરી શકે:

માતા-પિતા/વાલીને સોંપવું: જો વાલી સક્ષમ હોય.

શેલ્ટર હોમ: બાળકને સુરક્ષિત સ્થળે મોકલવું.

ફોસ્ટર કેર: પરિવાર આધારિત સંભાળ.

સ્પોન્સરશિપ: શિક્ષણ અને આરોગ્ય માટે આર્થિક સહાય.

અપનાવણી: CARAના નિયમો અનુસાર.

બાળકની સુરક્ષા: POCSO Act હેઠળ શોષણના કેસોમાં રક્ષણ.

મુખ્ય મુદ્દા:

બાળકનું શ્રેષ્ઠ હિત: દરેક હુકમ બાળકના હિતમાં હોવો જોઈએ.

ગોપનીયતા: બાળકની ઓળખ ગુપ્ત રાખવી.

કેસ લો: Re: Exploitation of Children in Orphanages (2017)માં CNCP માટે હુકમોની પ્રક્રિયા પર ચુકાદો.

આને બાળકોના પુનર્વસન અને સામાજિક એકીકરણના મુખ્ય પગલા તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૯] બાળક દત્તકવિધાન માટે કાનૂની રીતે મુદત હોવાની જાહેરાત માટે કાર્યવાહી (Procedure for Declaring a Child Legally Free for Adoption - કલમ ૩૮)

CWC બાળકને અપનાવણી માટે કાનૂની રીતે મુક્ત (legally free) જાહેર કરી શકે. આ માટે નીચેની પ્રક્રિયા અનુસરાય:

તપાસ: બાળક અનાથ, ત્યજી દેવાયેલું, અથવા સોંપાયેલું છે કે નહીં તેની તપાસ.

જાહેરાત: ૬૦ દિવસની નોટિસ પછી, જો વાલી ન મળે તો બાળકને અપનાવણી માટે મુક્ત જાહેર કરાય.

CARAની ભૂમિકા: Central Adoption Resource Authority (CARA)ના નિયમો અનુસાર અપનાવણી.

ગોપનીયતા: બાળકની ઓળખ ગુપ્ત રાખવી.

મુખ્ય મુદ્દા:

સમયમર્યાદા: તપાસ અને જાહેરાત ૬૦ દિવસમાં.

અપનાવણીની યોગ્યતા: બાળકનું શ્રેષ્ઠ હિત અને અપનાવનારની યોગ્યતા.

કેસ લો: Lakshmi Kant Pandey v. Union of India (1984) માં અપનાવણીની કાનૂની પ્રક્રિયા પર માર્ગદર્શન.

બાળકોના શાશ્વત પરિવાર મેળવવાના અધિકાર તરીકે રજૂ કરાયું છે.

<u>પ્રકરણ ૭</u>

પુનર્વસન અને પુનઃએકીકરણ (Rehabilitation and Social Re-integration)

બાળકોને સમાજમાં પાછા લાવવા માટેની યોજનાઓ.

મુદ્દા: ઓપન શેલ્ટર, વ્યાવસાયિક તાલીમ, અપનાવણી અને ફોસ્ટર કેર.

સરકારી/ખાનગી સંસ્થાઓની ભૂમિકા.

ઉદાહરણ: શિફ્ટ હોમ્સમાં રહેતા બાળકો માટે શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસ

સંસ્થાઓ: ઓબ્ઝર્વેશન હોમ, સ્પેશિયલ હોમ, પ્લેસ ઓફ સેફ્ટી.

કેસ લો: Barun Chandra Thakur (2022)માં પુનર્વસન પર ભાર

ફોસ્ટર કેર અને સ્પોન્સરશિપ: પરિવાર આધારિત કેર

[૧] પ્રાસ્તાવિક (Prastavik - પુનર્વસન અને સામાજિક પુનઃએકીકરણની પારંભિક માહિતી)

પુનર્વસન અને સામાજિક પુનઃએકીકરણનો હેતુ સ્પષ્ટ કરાયો છે, જેમાં CCL અને CNCPને સમાજમાં સન્માનજનક જીવન આપવા માટે શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ, મનોવૈજ્ઞાનિક સહાય, અને પરિવાર આધારિત સંભાળ પર ભાર છે.

આ પ્રક્રિયા બાળકોને અપરાધથી દૂર રાખવા, તેમની ક્ષમતા વધારવા, અને સામાજિક રીતે સ્વીકાર્ય બનાવવા માટે રચાયેલ છે.

આને Juvenile Justice (Care and Protection of Children) Act, 2015ના મુખ્ય ઉદ્દેશ તરીકે રજૂ કરાયું છે.

કેસ લો:Gaurav Jain v. Union of India (1997)માં સુપ્રીમ કોર્ટે પુનર્વસન અને સામાજિક એકીકરણની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો, ખાસ કરીને વેશ્યાઓના બાળકો માટે.

[૨] પુનર્વસન અને સામાજિક પુનઃજોડાણની પ્રક્રિયા (Process of Rehabilitation and Social Re-integration - કલમ ૩૯)

પુનર્વસન અને સામાજિક પુનઃએકીકરણની પ્રક્રિયા બાળકોને શેલ્ટર હોમ, ફોસ્ટર કેર, સ્પોન્સરશિપ, અથવા અપનાવણી દ્વારા થાય.

આ પ્રક્રિયામાં શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ, મનોવૈજ્ઞાનિક સહાય, અને પરિવાર/સમાજમાં પાછું લાવવું શામેલ છે. આ પ્રક્રિયા બાળકના શ્રેષ્ઠ હિત અને ગોપનીયતાને ધ્યાનમાં રાખીને થાય.

મુખ્ય મુદ્દા:

પદ્ધતિઓ: શેલ્ટર હોમ, ફોસ્ટર કેર, સ્પોન્સરશિપ, અને અપનાવણી.

ઉદ્દેશ: બાળકોને આત્મનિર્ભર બનાવવું અને અપરાધથી દૂર રાખવું.

બાળક મૈત્રીપૂર્ણ: પ્રક્રિયા બાળકની માનસિક અને શારીરિક જરૂરિયાતોને અનુરૂપ હોવી જોઈએ.

કેસ લો: Sheela Barse v. Union of India (1986) માં પુનર્વસનની પ્રક્રિયા પર ભાર.

આને બાળકોના સામાજિક એકીકરણનો પાયો તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૩] કાળજી અને રક્ષણની જરૂરિયાતવાળા બાળકનું પુનઃસ્થાપન (Restoration of Child in Need of Care and Protection - કલમ ૪૦)

CNCP ને તેમના માતા-પિતા, વાલી, અથવા યોગ્ય વ્યક્તિને પાછા સોંપવાની પ્રક્રિયા. CWC આ માટે તપાસ કરે છે અને બાળકના શ્રેષ્ઠ હિતનું મૂલ્યાંકન કરે છે.

જો માતા-પિતા/વાલી ન મળે, તો ફોસ્ટર કેર અથવા અપનાવણીનો વિકલ્પ અપનાવાય.

મુખ્ય મુદ્દા:

પ્રક્રિયા: Social Investigation Report (SIR) અને બાળકની સુરક્ષાનું મૂલ્યાંકન.

શ્રેષ્ઠ હિત: પુનઃસ્થાપન પરિવારમાં સુરક્ષિત હોવું જોઈએ.

કેસ લૉ: Gaurav Jain v. Union of India (1997) માં CNCP ના પુનઃસ્થાપન પર ચુકાદો.

આને પરિવાર આધારિત સંભાળના મુખ્ય પગલા તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૪] બાળક કાળજી સંસ્થાની નોંધણી (Registration of Child Care Institutions - કલમ ૪૧)

વિગતવાર સમજૂતી: બાળકોની સંભાળ આપતી તમામ સંસ્થાઓ (શેલ્ટર હોમ, ઓબ્ઝર્વેશન હોમ, સ્પેશિયલ હોમ)એ JJ Act હેઠળ રાજ્ય સરકાર પાસે નોંધણી કરાવવી ફરજિયાત છે.

નોંધણી ૬ મહિનામાં થવી જોઈએ, અને નોંધણી વગર સંસ્થા ચલાવવી ગેરકાયદેસર છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

નોંધણીની ફરજ: રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિરીક્ષણ અને પ્રમાણન.

સમયમર્યાદા: ૬ મહિનામાં નોંધણી, નહીં તો શિક્ષા (કલમ ૪૨).

કેસ લૉ: Re: Exploitation of Children in Orphanages (2017) માં સંસ્થાઓની નોંધણીની ફરજ પર ચુકાદો.

આને બાળકોની સુરક્ષા માટે કાનૂની માળખા તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૫] બાળક કાળજી સંસ્થાની બિન-નોંધણી માટે શિક્ષા (Penalty for Non-Registration of Child Care Institutions - કલમ ૪૨)

જો કોઈ સંસ્થા કલમ ૪૧ હેઠળ નોંધણી ન કરાવે, તો તેના સંચાલકને ૧ વર્ષ સુધીની જેલ અથવા રૂ. ૧ લાખ સુધીનો દંડ અથવા બંને થઈ શકે.

આ શિક્ષા બાળકોની સુરક્ષા માટે સંસ્થાઓની જવાબદારી વધારવા માટે છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

શિક્ષા: ૧ વર્ષની સાદી કેદ અથવા દંડ.

ઉદ્દેશ: ગેરકાયદેસર સંસ્થાઓ દ્વારા બાળકોના શોષણને રોકવું.

કેસ લો: Bachpan Bachao Andolan v. Union of India (2011) માં ગેરનોંધાયેલ સંસ્થાઓ પર ચુકાદો.

આને સંસ્થાઓની કાયદેસરતા સુનિશ્ચિત કરવાના પગલા તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૬] ખુલ્લું આશ્રયગૃહ (Open Shelter - કલમ ૪૩)

વિગતવાર સમજૂતી:ખુલ્લું આશ્રયગૃહ એ CNCP માટે તાત્કાલિક સંભાળ અને રક્ષણ આપતી સંસ્થા છે, જેમાં રેલવે સ્ટેશન, બસ સ્ટેન્ડ, અથવા શેરીઓમાં રહેતા બાળકોનો સમાવેશ થાય.

આ આશ્રયગૃહો બાળકોને શિક્ષણ, આરોગ્ય, અને સલામતી આપે છે અને તેમનું પુનર્વસન કરે છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

ઉદ્દેશ: તાત્કાલિક સંભાળ અને પુનર્વસન.

સેવાઓ: શિક્ષણ, આરોગ્ય, અને કાઉન્સલિંગ.

કેસ લો: Re: Exploitation of Children in Orphanages (2017) માં ખુલ્લા આશ્રયગૃહોની ભૂમિકા પર ચુકાદો.

આને જોખમી સ્થિતિમાં રહેતા બાળકોના રક્ષણનું પ્રથમ પગલું ગણાવાયું છે.

[૭] પાલક કાળજી (Foster Care - કલમ ૪૪)

વિગતવાર સમજૂતી:પાલક કાળજી (ફોસ્ટર કેર) એ પરિવાર આધારિત સંભાળ છે, જેમાં બાળકને યોગ્ય પરિવારમાં મૂકવામાં આવે.

CWC અથવા District Child Protection Unit (DCPU) આ પ્રક્રિયાનું નિરીક્ષણ કરે છે. ફોસ્ટર પેરન્ટ્સને શિક્ષણ અને આરોગ્ય માટે આર્થિક સહાય મળે.

મુખ્ય મુદ્દા:

પ્રક્રિયા: CWC દ્વારા ફોસ્ટર પેરન્ટ્સનું મૂલ્યાંકન.

સહાય: આર્થિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક સહાય.

કેસ લો: Lakshmi Kant Pandey v. Union of India (1984)માં ફોસ્ટર કેરની પ્રક્રિયા પર માર્ગદર્શન.

આને પરિવાર આધારિત પુનર્વસનનો શ્રેષ્ઠ વિકલ્પ ગણાવાયું છે.

[૮] પ્રાયોજિતતા (Sponsorship - કલમ ૪૫)

વિગતવાર સમજૂતી:પ્રાયોજિતતા (સ્પોન્સરશિપ) એ બાળકના શિક્ષણ, આરોગ્ય, અને વ્યાવસાયિક તાલીમ માટે આર્થિક સહાય છે.

આ સહાય DCPU અથવા CWC દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

ઉદ્દેશ: બાળકની આર્થિક અને સામાજિક જરૂરિયાતો પૂરી કરવી.

પ્રકાર: વ્યક્તિગત, સંસ્થાકીય, અથવા સરકારી સ્પોન્સરશિપ.

કેસ લો: Bachpan Bachao Andolan (2011) માં સ્પોન્સરશિપની ભૂમિકા પર ચુકાદો.

આને બાળકોની આત્મનિર્ભરતા માટેનું પગલું ગણાવાયું છે.

[૯] બાળ કાળજી સંસ્થા છોડી જતા બાળકોની પશ્ચાદ્ કાળજી (After Care of Children Leaving Child Care Institution - કલમ ૪૬)

વિગતવાર સમજૂતી: બાળકો જે સંસ્થા (શેલ્ટર હોમ, સ્પેશિયલ હોમ) છોડે છે, તેમના માટે પશ્ચાદ્ કાળજી (after care)ની વ્યવસ્થા થાય. આમાં આર્થિક, શૈક્ષણિક, અને આવાસની સહાય શામેલ છે, જેથી બાળક સ્વતંત્ર જીવન જીવી શકે.

મુખ્ય મુદ્દા:

સહાય: આવાસ, શિક્ષણ, અને રોજગાર માટે સહાય.

અવધિ: ૧૮ વર્ષ પછી ૨૧ વર્ષ સુધી (જરૂર પડે ૨૩ વર્ષ).

કેસ લો: Re: Exploitation of Children in Orphanages (2017) માં પશ્ચાદ્ કાળજીની જરૂરિયાત પર ચુકાદો.

આને બાળકોની સ્વતંત્રતા અને સામાજિક એકીકરણનું અંતિમ પગલું ગણાવાયું છે.

[૧૧] ખાસ ગૃહો (Special Homes - કલમ ૪૮)

વિગતવાર સમજૂતી: ખાસ ગૃહો (Special Homes) CCL માટે છે, જેમને JJB દ્વારા અપરાધી જાહેર કરાયા હોય.

આ ગૃહોમાં બાળકોને ૩ વર્ષ સુધી રાખી શકાય, જ્યાં તેમને શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ, અને કાઉન્સલિંગ મળે.

મુખ્ય મુદ્દા:

અવધિ: મહત્તમ ૩ વર્ષ.

સેવાઓ: શિક્ષણ, તાલીમ, અને પુનર્વસન.

કેસ લો: Shilpa Mittal v. State of NCT of Delhi (2020) માં ખાસ ગૃહોની ભૂમિકા પર ચુકાદો.

આને CCLના સુધારણા અને પુનર્વસનનું સ્થળ ગણાવાયું છે.

[૧૨] સલામતીનું સ્થળ (Place of Safety - કલમ ૪૯)

વિગતવાર સમજૂતી: પુસ્તકમાં કલમ ૪૯ વિશે વર્ણન છે કે સલામતીનું સ્થળ (Place of Safety) એ હીનસ અપરાધમાં સંડોવાયેલા ૧૬-૧૮ વર્ષના CCL માટે છે.

આ સ્થળોમાં બાળકોને કડક નિરીક્ષણ હેઠળ રાખવામાં આવે, પરંતુ પુનર્વસન પર ધ્યાન આપવામાં આવે.

મુખ્ય મુદ્દા:

ઉદ્દેશ: હીનસ અપરાધી બાળકોનું રક્ષણ અને પુનર્વસન.

સેવાઓ: કાઉન્સલિંગ, શિક્ષણ, અને તાલીમ.

કેસ લો: Barun Chandra Thakur (2022) માં સલામતીના સ્થળની ભૂમિકા પર ચુકાદો.

આને હીનસ અપરાધોના કેસોમાં વિશેષ વ્યવસ્થા તરીકે રજૂ કરાયું છે.

[૧૩] બાળ ગૃહ (Children's Home - કલમ ૫૦)

વિગતવાર સમજૂતી: બાળ ગૃહો (Children's Homes) CNCP માટે છે, જેમાં શિક્ષણ, આરોગ્ય, અને પુનર્વસનની સેવાઓ આપવામાં આવે.

આ ગૃહો CWC દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

ઉદ્દેશ: CNCPની સંભાળ અને પુનર્વસન.

સેવાઓ: શિક્ષણ, આરોગ્ય, અને કાઉન્સલિંગ.

કેસ લો: Re: Exploitation of Children in Orphanages (2017) માં બાળ ગૃહોની ભૂમિકા પર ચુકાદો.

આને CNCPના રક્ષણનું મુખ્ય સ્થળ ગણાવાયું છે.

[૧૪] યોગ્ય સવલત (Fit Facility - કલમ ૫૧)

વિગતવાર સમજૂતી:યોગ્ય સવલત (Fit Facility) એ એવી સંસ્થા છે, જે JJ Act હેઠળ નોંધાયેલ હોય અને બાળકોની તાત્કાલિક સંભાળ આપે.

આ સંસ્થાઓ DCPU દ્વારા નિયંત્રિત થાય.

મુખ્ય મુદ્દા:

ઉદ્દેશ: ટૂંકા ગાળાની સંભાળ અને રક્ષણ.

નિયંત્રણ: DCPU દ્વારા નિરીક્ષણ.

કેસ લો: Bachpan Bachao Andolan (2011) માં યોગ્ય સવલતોની ભૂમિકા પર ચુકાદો.

આને તાત્કાલિક સંભાળનું સ્થળ ગણાવાયું છે.

[૧૫] યોગ્ય વ્યક્તિ (Fit Person - કલમ ૫૨)

વિગતવાર સમજૂતી:યોગ્ય વ્યક્તિ (Fit Person) એ એવી વ્યક્તિ છે, જે CWC અથવા JJB દ્વારા બાળકની સંભાળ માટે યોગ્ય ગણાય. આ વ્યક્તિ માતા-પિતા, વાલી, અથવા સામાજિક કાર્યકર હોઈ શકે.

મુખ્ય મુદ્દા:

યોગ્યતા: CWC દ્વારા મૂલ્યાંકન, બાળકની સુરક્ષા અને હિત.

જવાબદારી: બાળકની સંભાળ અને પુનર્વસન.

કેસ લો: Gaurav Jain (1997) માં યોગ્ય વ્યક્તિની ભૂમિકા પર ચુકાદો.

આને પરિવાર આધારિત સંભાળનો ભાગ ગણાવાયું છે.

[૧૬] આ કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ સંસ્થાઓમાં પુનર્વસન અને પુનઃજોડાણ સેવાઓ અને તેનું પ્રબંધન (Rehabilitation and Re-integration Services in Institutions Registered under this Act and Management Thereof - કલમ ૫૩)

વિગતવાર સમજૂતી: JJ Act હેઠળ નોંધાયેલ સંસ્થાઓ (ઓબ્ઝર્વેશન હોમ, સ્પેશિયલ હોમ, બાળ ગૃહ)માં પુનર્વસન અને પુનઃએકીકરણની સેવાઓ આપવી જોઈએ.

આમાં શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ, કાઉન્સલિંગ, અને આરોગ્ય સેવાઓ શામેલ છે.

મુખ્ય મુદ્દા:

સેવાઓ: શિક્ષણ, તાલીમ, અને મનોવૈજ્ઞાનિક સહાય.

પ્રબંધન: DCPU અને CWC દ્વારા નિરીક્ષણ.

કેસ લો: Re: Exploitation of Children in Orphanages (2017) માં સંસ્થાઓની સેવાઓ પર ચુકાદો.

બાળકોના પુનર્વસનનું મુખ્ય માળખું ગણાવાયું છે.

[૧૭] આ કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ સંસ્થાઓનું નિરીક્ષણ (Inspection of Institutions Registered under this Act - કલમ ૫૪)

વિગતવાર સમજૂતી: JJ Act હેઠળ નોંધાયેલ સંસ્થાઓનું નિયમિત નિરીક્ષણ CWC, DCPU, અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા થવું જોઈએ.

નિરીક્ષણમાં સંસ્થાની સેવાઓ, બાળકોની સુરક્ષા, અને નિયમોનું પાલન તપાસાય.

મુખ્ય મુદ્દા:

નિરીક્ષણ: નિયમિત અને આશ્ચર્યજનક નિરીક્ષણ.

ઉદ્દેશ: બાળકોના શોષણ અને દુરુપયોગને રોકવું.

કેસ લો: Bachpan Bachao Andolan (2011) માં સંસ્થાઓના નિરીક્ષણ પર ચુકાદો.

આને સંસ્થાઓની જવાબદારી સુનિશ્ચિત કરવાનું પગલું ગણાવાયું છે.

[૧૮] માળખાંઓની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન (Evaluation of Functioning of Structures - કલમ ૫૫)

વિગતવાર સમજૂતી: JJ Act હેઠળના માળખાં (CWC, JJB, DCPU, સંસ્થાઓ)ની કામગીરીનું નિયમિત મૂલ્યાંકન રાજ્ય સરકાર અથવા NCPCR દ્વારા થવું જોઈએ.

આ મૂલ્યાંકનમાં સેવાઓની ગુણવત્તા, બાળકોની સુરક્ષા, અને નિયમોનું પાલન તપાસાય.

મુખ્ય મુદ્દા:

મૂલ્યાંકન: સેવાઓની અસરકારકતા અને બાળકોના હિતનું મૂલ્યાંકન.

નિયંત્રણ: NCPCR અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા.

કેસ લો: Re: Exploitation of Children in Orphanages (2017) માં માળખાંઓની કામગીરી પર ચુકાદો.

કાયદાના અમલીકરણની અસરકારકતા સુનિશ્ચિત કરવાનું પગલું ગણાવાયું છે.

પ્રકરણ 8

દત્તકવિધાન (Adoption)

જુવેનાઇલ જસ્ટિસ (બાળકોની સંભાળ અને સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 2015ના દત્તકવિધાન સંબંધિત નિયમોને આવરી લે છે.

ઉદ્દેશ: અનાથ, ત્યજાયેલ, અથવા સોંપણી કરાયેલ બાળકોને કાયદેસર રીતે દત્તક આપવાની પ્રક્રિયાને સુનિશ્ચિત કરવી.

[1] પ્રાસ્તાવિક

પરિચય:

જુવેનાઇલ જસ્ટિસ અધિનિયમ, 2015નો હેતુ બાળકોની સંભાળ, સંરક્ષણ અને પુનર્વસન છે.

દત્તકવિધાનની કાયદેસર અને પારદર્શક પ્રક્રિયાને નિયંત્રિત કરે છે.

દત્તકવિધાન: બાળકને કાયદેસર રીતે માતાપિતાના કુટુંબમાં સામેલ કરવાની પ્રક્રિયા.

મહત્વ:

અનાથ, ત્યજાયેલ, અથવા સોંપણી કરાયેલ બાળકોને પરિવાર અને સ્થાયી ઘર આપવું.

બાળકના હક્કોનું રક્ષણ અને દુરુપયોગ અટકાવવો.

કાનૂની આધાર:

JJ અધિનિયમ, 2015 અને CARA (Central Adoption Resource Authority) નિયમો.

[2] દત્તકવિધાન (કલમ 56)

કલમનું ક્ષેત્ર:

દત્તકવિધાન ફક્ત JJ અધિનિયમ અને તેના નિયમો અનુસાર જ થઈ શકે.

કોઈપણ બાળક, જે અનાથ, ત્યજાયેલ, અથવા સોંપણી કરાયેલ હોય, તેને દત્તક આપી શકાય.

શરતો:

દત્તકવિધાન કાયદેસર હોવું જોઈએ અને બાળકના શ્રેષ્ઠ હિતમાં હોવું જોઈએ.

વ્યક્તિગત કાયદા (જેમ કે હિન્દુ દત્તક અને ભરણપોષણ અધિનિયમ) લાગુ પડે તે સિવાય JJ અધિનિયમ લાગુ થાય.

[3] ભાવિ દત્તક માતાપિતાની યોગ્યતા (કલમ 57)

યોગ્યતાના માપદંડ:

ભાવિ દત્તક માતાપિતા શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક રીતે સક્ષમ હોવા જોઈએ.

નાણાકીય સ્થિરતા અને બાળકની સંભાળ લેવાની ક્ષમતા.

ગુનાહિત રેકોર્ડ ન હોવો જોઈએ.

વૈવાહિક સ્થિતિ: એકલ, પરિણીત, અથવા ડિવોર્સ્ડ વ્યક્તિ દત્તક લઈ શકે.

ઉંમરની શરત:

દત્તક માતાપિતા અને બાળક વચ્ચે ચોક્કસ ઉંમરનો તફાવત હોવો જોઈએ (CARA નિયમો મુજબ)

[4] ભારતમાં રહેતા ભાવિ દત્તક માતાપિતા દ્વારા દત્તકવિધાન માટે કાર્યવાહી (કલમ 58)

કાર્યવાહી:

ભાવિ દત્તક માતાપિતાએ Specialised Adoption Agency (SAA) દ્વારા અરજી કરવી.

CARA (કેન્દ્રિય દત્તકવિધાન સંસાધન સત્તાધિકારી) દ્વારા નોંધણી.

હોમ સ્ટડી રિપોર્ટ (HSR): દત્તક માતાપિતાની પૃષ્ઠભૂમિ, જીવનશૈલી અને સક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન.

બાળકની મેચિંગ પ્રક્રિયા અને અદાલતનો આદેશ.

દસ્તાવેજો:

આધાર કાર્ડ, આવકનો પુરાવો, મેડિકલ રિપોર્ટ, લગ્નનું પ્રમાણપત્ર (જો લાગુ હોય).

[5] અનાથ, અથવા ત્યજાયેલ કે સોંપણી કરાયેલ બાળકના આંતરદેશીય દત્તકવિધાન માટે કાર્યવાહી (કલમ 59)કાર્યવાહી:

વિદેશમાં રહેતા ભારતીયો (NRI), OCI, અથવા વિદેશી નાગરિકો દ્વારા દત્તકવિધાન.

CARA દ્વારા નોંધણી અને વિદેશી દત્તક એજન્સી સાથે સંકલન.

Hague Adoption Convention અનુસાર આંતરરાષ્ટ્રીય નિયમોનું પાલન.

શરતો:

ભાવિ માતાપિતાનું હોમ સ્ટડી અને પોસ્ટ-એડોપ્શન ફોલો-અપ.

ભારતની અદાલતનો આદેશ જરૂરી.

[6] સગાના આંતરદેશીય દત્તકવિધાન માટે કાર્યવાહી (કલમ 60)

કલમનું ક્ષેત્ર:

સગા (સંબંધી) દ્વારા બાળકનું આંતરદેશીય દત્તકવિધાન.પ્રક્રિયા કલમ 58 અને 59 સાથે સુસંગત, પરંતુ સગપણનો પુરાવો જરૂરી.

ઉદાહરણ:

નજીકના સંબંધી (જેમ કે કાકા, મામા, બહેન) દ્વારા દત્તક.

[7] દત્તકવિધાનના અવેજમાં ચુકવણી વિરુદ્ધ અદાલતી કાર્યવાહી અને શિક્ષા (કલમ 61)

દત્તકવિધાનના બદલામાં પૈસા લેવા/આપવા ગેરકાયદેસર.

શિક્ષા: 3થી 7 વર્ષની જેલ અને/અથવા દંડ.

હેતુ: બાળકોના ગેરકાયદેસર વેચાણ અથવા દુરુપયોગ અટકાવવો.

[8] વધારાની પ્રક્રિયાત્મક જરૂરિયાતો અને દસ્તાવેજીકરણ (કલમ 62)

દત્તકવિધાન માટે જરૂરી દસ્તાવેજો (જન્મ પ્રમાણપત્ર, ત્યાગનો દસ્તાવેજ, વગેરે).

CARA અને SAA દ્વારા નિર્દેશિત પ્રક્રિયાનું પાલન.

[9] દત્તકવિધાનની અસર (કલમ 63)

અસર:

દત્તક બાળક કાયદેસર રીતે દત્તક માતાપિતાનું બાળક ગણાય.

જૈવિક માતાપિતા સાથેના તમામ કાનૂની સંબંધો સમાપ્ત થાય.

દત્તક બાળકને વારસાગત અધિકારો મળે.

[10] દત્તકવિધાનની માહિતી (કલમ 64)

દત્તકવિધાનનો રેકોર્ડ CARA અને SAA દ્વારા રાખવામાં આવે.

બાળકની ગોપનીયતા અને માહિતીનું રક્ષણ.

[11] Specialised Adoption Agencies (SAA) (કલમ 65)ભૂમિકા:

SAA એ દત્તકવિધાન પ્રક્રિયાનું સંચાલન કરે છે.

બાળકોની ઓળખ, હોમ સ્ટડી, અને મેચિંગની જવાબદારી.

નોંધણી: SAA એ CARA હેઠળ નોંધાયેલ હોવું જોઈએ.

[12] દત્તકવિધાન એજન્સી તરીકે નહીં નોંધાયેલ સંસ્થાઓમાં રહેતા બાળકોનું દત્તકવિધાન (કલમ 66)

બિન-નોંધાયેલ સંસ્થાઓમાં રહેતા બાળકોનું દત્તકવિધાન માત્ર અદાલતના આદેશથી થઈ શકે.

CARA અને SAAની દેખરેખ જરૂરી.

[13] રાજ્ય દત્તકવિધાન સંસાધન એજન્સી (કલમ 67)

ભૂમિકા:

રાજ્ય સ્તરે દત્તકવિધાનનું સંચાલન અને દેખરેખ.

SAA સાથે સંકલન અને રેકોર્ડ રાખવું.

[14] કેન્દ્રિય દત્તકવિધાન સંસાધન સત્તાધિકારી (CARA) (કલમ 68)

ભૂમિકા:

CARA એ રાષ્ટ્રીય સ્તરે દત્તકવિધાનનું નિયમન કરે છે.

નીતિ ઘડવી, SAAની નોંધણી, અને આંતરદેશીય દત્તકવિધાનનું સંચાલન.

[15] સત્તાધિકારીની સ્થાયી સમિતિ (કલમ 69)

ભૂમિકા:

CARAની સ્થાયી સમિતિ દત્તકવિધાનના જટિલ કેસનું નિરાકરણ કરે.

નીતિ અમલીકરણ અને નિર્ણય લેવું.

[16] સત્તાધિકારીની સત્તાઓ (કલમ 70)

સત્તાઓ:

CARAને દત્તકવિધાનની નીતિ ઘડવા, દેખરેખ, અને નિયમોનું પાલન કરાવવાની સત્તા.

SAA અને રાજ્ય એજન્સીઓનું નિરીક્ષણ.

[17] સત્તાધિકારીનો વાર્ષિક અહેવાલ (કલમ 71)

કલમનું ક્ષેત્ર:

CARAએ વાર્ષિક અહેવાલ રજૂ કરવો, જેમાં દત્તકવિધાનની પ્રગતિ અને પડકારોની વિગતો.

કેન્દ્ર સરકારને રજૂ કરાય.

[18] કેન્દ્ર સરકાર તરફથી અનુદાનો (કલમ 72)

કલમનું ક્ષેત્ર:

CARA અને SAAને દત્તકવિધાન પ્રક્રિયા માટે કેન્દ્ર સરકાર તરફથી નાણાકીય સહાય

[19] સત્તાધિકારીના હિસાબો અને ઓડિટ (કલમ 73)

કલમનું ક્ષેત્ર:

CARAના નાણાકીય હિસાબોનું ઓડિટ થવું જોઈએ.

પારદર્શિતા અને જવાબદારી સુનિશ્ચિત કરવી

<u>પ્રકરણ 9</u>

1.બાળકો વિરુદ્ધ થતા વિવિધ ગુનાઓ

(જેમ કે શોષણ, ક્રૂરતા, દુરુપયોગ) ને નિયંત્રિત કરે છે.

ઉદ્દેશ:

બાળકોને શારીરિક, માનસિક અને લૈંગિક શોષણથી બચાવવું.

ગુનેગારો સામે કડક સજા અને ન્યાય પ્રક્રિયાને સુનિશ્ચિત કરવું.

કાનૂની આધાર:

JJ અધિનિયમ, 2015 અને POCSO અધિનિયમ, 2012 સાથે સુસંગત.

[2] બાળકોની ઓળખની જાહેરાત પર પ્રતિબંધ (કલમ 74)

બાળકની ઓળખ (નામ, સરનામું, ફોટો) ને જાહેર કરવા પર પ્રતિબંધ.

લાગુ: JJ અધિનિયમ હેઠળના કેસમાં (જેમ કે ગુનો કરનાર બાળક અથવા પીડિત).

શિક્ષા: 6 મહિના સુધીની જેલ અથવા ₹25,000 દંડ.

હેતુ: બાળકની ગોપનીયતા અને સામાજિક બદનામીથી રક્ષણ.

[3] બાળકને ક્રૂરતા બદલ શિક્ષા (કલમ 75)

બાળક પર શારીરિક, માનસિક કે લૈંગિક ક્રૂરતા (દા.ત., મારપીટ, અપમાન).

શિક્ષા:

3 વર્ષ સુધીની જેલ અને/અથવા ₹1 લાખ દંડ.

પુનરાવર્તિત ગુનો: 7 વર્ષ સુધીની જેલ.

હેતુ: બાળકોને હિંસા અને દુર્વ્યવહારથી રક્ષણ.

[4] ભીખ માગવા માટે બાળકનો ઉપયોગ (કલમ 76)

બાળકને ભીખ માગવા માટે દબાણ કરવું અથવા ઉપયોગ કરવો.

શિક્ષા: 5 વર્ષ સુધીની જેલ અને/અથવા ₹1 લાખ દંડ.

હેતુ: બાળકોનું શોષણ અને ગેરકાયદેસર ભીખ મંગાવવાની પ્રથા રોકવી.

[5] બાળકને ઉત્તેજક દારૂ અથવા નશીલી દવા આપવા બદલ શિક્ષા (કલમ 77)

બાળકને દારૂ, નશીલી દવા અથવા મનોપ્રભાવી પદાર્થ આપવો.

શિક્ષા: 7 વર્ષ સુધીની જેલ અને/અથવા ₹1 લાખ દંડ.

હેતુ: બાળકોને નશીલા પદાર્થોના દુરુપયોગથી બચાવવું.

[6] નશીલી દવા વેચવા, ફેરી કરવા, વગેરે માટે બાળકનો ઉપયોગ (કલમ 78)

બાળકનો ઉપયોગ દારૂ, નશીલી દવાઓનું વેચાણ, પરિવહન, અથવા દાણચોરી માટે.

શિક્ષા: 7 વર્ષ સુધીની જેલ અને/અથવા ₹1 લાખ દંડ.

હેતુ: બાળકોને ગેરકાયદેસર નશીલા પદાર્થોના વેપારથી દૂર રાખવું.

[7] બાળ કામદારનું શોષણ (કલમ 79)

બાળકને ગેરકાયદેસર શ્રમ અથવા ખતરનાક કામમાં રોકવું.

શિક્ષા: બાળ શ્રમ (પ્રતિબંધ અને નિયમન) અધિનિયમ, 1986 હેઠળ સજા.

હેતુ: બાળ શ્રમ નાબૂદ કરવો અને શિક્ષણનો અધિકાર સુનિશ્ચિત કરવો.

[8] નિયત કાર્યવાહી અનુસર્યા સિવાય દત્તકવિધાન માટે શિક્ષાત્મક પગલાં (કલમ 80)

કલમનું ક્ષેત્ર:

JJ અધિનિયમની પ્રક્રિયા વિના ગેરકાયદેસર દત્તકવિધાન.

શિક્ષા: 3 વર્ષ સુધીની જેલ અને/અથવા ₹1 લાખ દંડ.

હેતુ: બાળકોના ગેરકાયદેસર વેચાણ અથવા દુરુપયોગ રોકવો.

[9] કોઈ પણ હેતુ માટે બાળકોનું વેચાણ અને પ્રાપ્તિ (કલમ 81)

બાળકોનું વેચાણ, ખરીદી, અથવા ટ્રાફિકિંગ.

શિક્ષા: 3થી 7 વર્ષની જેલ અને/અથવા ₹1 લાખ દંડ.

હેતુ: બાળ ટ્રાફિકિંગ રોકવું.

[10] શારીરિક શિક્ષા (કલમ 82)

બાળકોને શાળામાં, ઘરમાં, અથવા સંસ્થામાં શારીરિક શિક્ષા આપવી.

શિક્ષા:

પ્રથમ ગુનો: ₹10,000 દંડ.

પુનરાવર્તિત ગુનો: 3 મહિના સુધીની જેલ.

હેતુ: બાળકોનું શારીરિક શિક્ષાથી રક્ષણ.

[11] બળવાખોર જૂથો અથવા અન્ય પુખ્ત વયનાઓ તરફથી બાળકનો ઉપયોગ (કલમ 83)

બાળકનો ઉપયોગ બળવો, આતંકવાદ, અથવા ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ માટે.

શિક્ષા: 7 વર્ષ સુધીની જેલ અને/અથવા ₹5 લાખ દંડ.

હેતુ: બાળકોને ગુનાખોરીમાં સંડોવણીથી રોકવું.

[12] બાળકનું અપનયન અને અપહરણ (કલમ 84)

બાળકનું અપહરણ, અપનયન, અથવા ગેરકાયદેસર રીતે રાખવું.

શિક્ષા: ભારતીય દંડ સંહિતા (IPC) હેઠળ સજા (જેમ કે કલમ 363, 364).

હેતુ: બાળકોનું રક્ષણ અને સુરક્ષા.

[13] અપંગ બાળકો પર કરાયેલ ગુનાઓ (કલમ 85)

અપંગ બાળકો સામે ગુનાઓ માટે કડક સજા.

શિક્ષા: સંબંધિત કલમોની સજામાં વધારો (50% વધુ).

હેતુ: અપંગ બાળકોની વિશેષ સુરક્ષા.

[14] ગુનાઓનું વર્ગીકણ અને નિયુક્ત અદાલત (કલમ 86)

ગુનાઓનું વર્ગીકણ: જામીનપાત્ર/બિન-જામીનપાત્ર, જ્ઞાનાત્મક/બિન-જ્ઞાનાત્મક.

નિયુક્ત અદાલત: બાળ અદાલત અથવા ખાસ POCSO કોર્ટ.

હેતુ: ઝડપી ન્યાય અને યોગ્ય કાર્યવાહી.

[15] મદદગારી (કલમ 87)

બાળકો સામે ગુનો કરવામાં મદદ કરનાર વ્યક્તિ.

શિક્ષા: મુખ્ય ગુના જેટલી જ સજા.

હેતુ: ગુનામાં સહભાગી લોકોને જવાબદાર ઠેરવવા.

16] વૈકલ્પિક શિક્ષા (કલમ 88)

કેટલાક ગુનાઓમાં જેલની સજાને બદલે સમુદાય સેવા અથવા દંડ.

હેતુ: નાના ગુનાઓમાં સુધારાત્મક ન્યાય.

[17] બાળકે કરેલ ગુનાઓ (કલમ 89)

બાળકે કરેલ ગુનાઓની કાર્યવાહી JJ અધિનિયમના પ્રકરણ IV (જુવેનાઇલ જસ્ટિસ બોર્ડ) હેઠળ.

હેતુ: બાળ ગુનેગારોનું પુનર્વસન અને સુધારો.

<u>પ્રકરણ ૧૦</u>

1. પરિચય:

જુવેનાઇલ જસ્ટિસ અધિનિયમ, 2015 બાળકોની સુરક્ષા, પુનર્વસન, અને ન્યાય માટે ઘડાયો છે.- વિવિધ પ્રકારની જોગવાઈઓ (જેમ કે બાળકની હાજરી, તબીબી સારવાર, અપીલ, અને નિયમો) ને આવરી લે છે.

ઉદ્દેશ:

બાળકોની સંભાળ અને ન્યાય પ્રક્રિયાને સરળ અને પારદર્શક બનાવવી.

કાયદાના અમલ માટે સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓની ભૂમિકા નક્કી કરવી.

કાનૂની આધાર: JJ અધિનિયમ, 2015 અને સંબંધિત નિયમો

[2] બાળકના માતાપિતા અથવા વાલીની હાજરી (કલમ 90)

જુવેનાઇલ જસ્ટિસ બોર્ડ (JJB) અથવા બાળ કલ્યાણ સમિતિ (CWC) સમક્ષ બાળકની તપાસ દરમિયાન માતાપિતા અથવા વાલીની હાજરી જરૂરી.

હેતુ: બાળકના શ્રેષ્ઠ હિતમાં નિર્ણય લેવા માટે પરિવારની સંડોવણી.

[3] બાળકની હાજરી જતી કરવી (કલમ 91)

જો બાળકની હાજરી JJB/CWC સમક્ષ જરૂરી ન હોય, તો તેને હાજરીમાંથી મુક્તિ આપી શકાય.

હેતુ: બાળકને માનસિક તણાવથી બચાવવું અને પ્રક્રિયાને સરળ બનાવવી.

[4] માન્ય સ્થળે લાંબી તબીબી સારવારની જરૂરિયાતવાળા રોગથી પીડાતા બાળકની નિયુક્તિ (કલમ 92)

ગંભીર રોગથી પીડાતા બાળકને નિયુક્ત હોસ્પિટલ અથવા સંસ્થામાં સારવાર માટે મોકલવું.

હેતુ: બાળકના આરોગ્યની સુરક્ષા અને યોગ્ય સારવાર.

[5] માનસિક રીતે બીમાર અથવા દારૂ કે અન્ય દવાના વ્યસની બાળકની તબદીલી (કલમ 93)- કલમનું ક્ષેત્ર:

માનસિક રીતે બીમાર અથવા વ્યસની બાળકને પુનર્વસન કેન્દ્ર અથવા ખાસ સંસ્થામાં મોકલવું.

હેતુ: બાળકનું પુનર્વસન અને માનસિક આરોગ્યની સુધારણા.

[6] ઉંમરનું અનુમાન અને નિર્ણય (કલમ 94)0

બાળકની ઉંમર નક્કી કરવા માટે પ્રક્રિયા:

1. જન્મ પ્રમાણપત્ર, શાળાનું પ્રમાણપત્ર.

2. જો દસ્તાવેજ ન હોય, તો મેડિકલ પરીક્ષા (ઓસિફિકેશન ટેસ્ટ).

હેતુ: બાળકની ઉંમર ચોક્કસ રીતે નક્કી કરી JJ અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ કરવી.

[7] નિવાસસ્થાનના સ્થળે બાળકની તબદીલી (કલમ 95)

બાળકને તેના નિવાસસ્થાનના રાજ્ય અથવા જિલ્લામાં તબદીલ કરવું.

હેતુ: બાળકની પરિવાર સાથે નિકટતા અને પુનર્વસન.

[8] બાળકની ભારતમાં જુદાં જુદાં સ્થળોએ તબદીલી (કલમ 96)

બાળકને બાળ ગૃહ, ખાસ ગૃહ, અથવા યોગ્ય વ્યક્તિ/સંસ્થા પાસે મોકલવું.

હેતુ: બાળકની સુરક્ષા અને શ્રેષ્ઠ હિતને ધ્યાનમાં રાખી યોગ્ય સ્થળે ગોઠવણ.

[9] સંસ્થામાંથી બાળકની મુક્તિ (કલમ 97)

બાળ ગૃહ અથવા ખાસ ગૃહમાંથી બાળકની મુક્તિ JJB/CWCના આદેશ દ્વારા.

હેતુ: બાળકનું પુનર્વસન અને સમાજમાં પુનઃસ્થાપન.

[10] સંસ્થામાં રખાયેલ બાળકની ગેરહાજરીની રજા (કલમ 98)

સંસ્થામાં રહેતા બાળકને ચોક્કસ સમય માટે ગેરહાજરીની રજા.

હેતુ: બાળકને પરિવાર સાથે સમય વિતાવવાની તક.

[11] અહેવાલો ખાનગી ગણાશે (કલમ 99)

JJB/CWCના અહેવાલો અને બાળકની માહિતી ગોપનીય રહે.

હેતુ: બાળકની ગોપનીયતા અને સામાજિક બદનામીથી રક્ષણ.

[12] શુદ્ધબુદ્ધિથી લેવાયેલ પગલાંને રક્ષણ (કલમ 100)

શુદ્ધ ઇરાદાથી લેવાયેલ પગલાં સામે કાનૂની કાર્યવાહી નહીં.

હેતુ: JJB/CWCના અધિકારીઓને ન્યાયી કામગીરી માટે રક્ષણ.

[13] અપીલો (કલમ 101)

JJB/CWCના આદેશ સામે સેશન્સ કોર્ટમાં અપીલ.

સમય મર્યાદા: 30 દિવસ.

હેતુ: ન્યાયી નિર્ણયોની ચકાસણી અને ન્યાય.

[14] રિવિઝન (કલમ 102)

JJB/CWCના આદેશનું હાઇ કોર્ટ દ્વારા રિવિઝન.

હેતુ: આદેશોમાં ભૂલો સુધારવી અને ન્યાય સુનિશ્ચિત કરવો.

[15] તપાસો, અપીલો અને રિવિઝન કાર્યવાહીમાં પ્રક્રિયા (કલમ 103)

તપાસ, અપીલ, અને રિવિઝન CrPC, 1973ની જોગવાઈઓ અનુસાર.

હેતુ: પ્રક્રિયાની એકરૂપતા અને પારદર્શિતા.

[16] સમિતિ અથવા મંડળની પોતાના હુકમો સુધારવાની સત્તા (કલમ 104)

JJB/CWC પોતાના આદેશોમાં નાની ભૂલો સુધારી શકે.

હેતુ: નાની ભૂલોને ઝડપથી સુધારવી.

[17] કિશોર ન્યાય નિધિ (કલમ 105)

બાળકોના પુનર્વસન અને સંભાળ માટે કિશોર ન્યાય નિધિની સ્થાપના.

હેતુ: નાણાકીય સહાય દ્વારા બાળકોની સુરક્ષા.

[18] રાજ્ય બાળ રક્ષણ સભા અને જિલ્લા બાળ રક્ષણ એકમ (કલમ 106)

રાજ્ય અને જિલ્લા સ્તરે બાળ રક્ષણ એકમોની સ્થાપના.

ભૂમિકા: બાળકોની સંભાળ, દત્તકવિધાન, અને પુનર્વસનનું સંચાલન.

[19] બાળ કલ્યાણ પોલીસ અધિકારી અને ખાસ કિશોર પોલીસ એકમ (કલમ 107)

દરેક પોલીસ સ્ટેશનમાં બાળ કલ્યાણ પોલીસ અધિકારી (CWPO).

ખાસ કિશોર પોલીસ એકમ (SJPU) ની સ્થાપના.

હેતુ: બાળકો સાથે સંવેદનશીલ વર્તન અને ન્યાય પ્રક્રિયા.

[20] કાયદાની જોગવાઈઓ પર લોકજાગૃતિ (કલમ 108)

JJ અધિનિયમની જોગવાઈઓ વિશે જનજાગૃતિ ફેલાવવી.

હેતુ: સમાજને બાળ હક્કો અને કાયદા વિશે જાગૃત કરવું.

[21] કાયદાના અમલ પર દેખરેખ (કલમ 109)

કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકાર દ્વારા કાયદાના અમલની દેખરેખ.

હેતુ: કાયદાનું અસરકારક અમલીકરણ.

[22] નિયમો ઘડવાની સત્તા (કલમ 110)

કેન્દ્ર સરકારને JJ અધિનિયમના અમલ માટે નિયમો ઘડવાની સત્તા.

હેતુ: વિગતવાર નિયમો દ્વારા પ્રક્રિયાને સ્પષ્ટ કરવી.

[23] રદ અને અપવાદ (કલમ 111)

જુવેનાઇલ જસ્ટિસ અધિનિયમ, 2000 રદ થાય છે.

અપવાદ: અગાઉના કાયદા હેઠળ ચાલતી કાર્યવાહી ચાલુ રહે.

હેતુ: નવા કાયદા સાથે સુસંગતતા.

[24] મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાની સત્તા (કલમ 112)

કેન્દ્ર સરકારને કાયદાના અમલમાં આવતી મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાની સત્તા.

હેતુ: કાયદાનું સરળ અને અસરકારક અમલીકરણ